

SVETOVNI SLOVENSKI KONGRES

SLOVENIAN WORLD CONGRESS

II. KONFERENCA SLOVENSKIH PRAVNIKOV

IZ SVETA IN SLOVENIJE

LJUBLJANA, 12. – 13. JUNIJ 2014

ZBORNİK
LJUBLJANA 2014

SVETOVNI SLOVENSKI KONGRES
SLOVENIAN WORLD CONGRESS

II. KONFERENCA SLOVENSKIH
PRAVNIKOV
IZ SVETA IN SLOVENIJE

Ljubljana, 12. - 13. junij 2014

ZBORNIK
LJUBLJANA 2014

Izdajatelj in založnik
Svetovni slovenski kongres
Slovenian World Congress
Cankarjeva 1/IV, 1000 Ljubljana, Slovenija
Tel: +386 1 24 28 550, fax: +386 1 24 28 558
e-pošta: info@slokongres.com
spletna stran: www.slokongres.com

Odgovorna urednica
Zdenka Volarič

Urednika
Nina Frlan
Luka Klopčič

Grafična priprava
Benjamin Pezdir s.p.

Tisk
Tiskarna Artelj
Naklada 400 izvodov

Konferenco so omogočili
Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu
Klub slovenskih podjetnikov – GIZ Ljubljana
Pošta Slovenije, d.o.o.
Studio Moderna, d.o.o.
Alma Mater Europaea
Krka, d.d. Novo mesto

Častni pokrovitelj
Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

34(082)
323(497.4)(091)(082)

KONFERENCA slovenskih pravnikov iz sveta in Slovenije (2 ; 2014 ; Ljubljana)
Zbornik / II. konferenca slovenskih pravnikov iz sveta in Slovenije,
Ljubljana, 12. in 13. junij 2014 ; [urednika Nina Frlan, Luka Klopčič]. -
Ljubljana : Svetovni slovenski kongres = Slovenian World Congress, 2014

ISBN 978-961-6700-18-4
1. Frlan, Nina
274047744

Na podlagi zakona o DDV (Uradni list RS št. 89/98) sodi zbornik med
publikacije za katere se obračunava DDV po stopnji 9,5%

SVETOVNI SLOVENSKI KONGRES
SLOVENIAN WORLD CONGRESS

II. KONFERENCA SLOVENSKIH PRAVNIKOV IZ SVETA IN SLOVENIJE

Ljubljana, 12. – 13. junij 2014

■ 3

II. KONFERENCA SLOVENSКИH PRAVNIKOV IZ SVETA IN SLOVENIJE

Ljubljana, 12. in 13. junij 2014

Kazalo

5

Program.....	7
Agenda	11
Pozdravni nagovori.....	15
Častni pokrovitelj	23
Uvodni predavanji	27
Problemi pravosodja: Pogled od zunaj in znotraj.....	55
Vloga in pomen ustavno-sodnega diskurza za izgradnjo pravičnega in učinkovitega pravnega reda	77
Vizija Evrope: Slovenski pravni red v luči evropske integracije.....	95
Problem legitimnosti pravnega reda.....	113
Problemi pravnega študija.....	131
Zanimivi primeri iz prakse	141
Okrogla miza: Primerjava med študijem prava v Sloveniji in v tujini	159

Program

ČETRTEK, 12. JUNIJ 2014

09.00 – 10.00	Prihod in registracija udeležencev
10.00 – 10.45	Uvodna slovesnost, pozdravni nagovori gostitelja in gostov Sabina Cvilak , sopran ▪ Boris Pleskovič, predsednik Svetovnega slovenskega kongresa ▪ Miroslav Mozetič, predsednik Ustavnega sodišča RS ▪ Danijel Krivec, predsednik Komisije DZ za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu ▪ Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije
10.45 – 11.45	Uvodni predavanji ▪ Ernest Petrič, Ustavno sodišče RS, Slovenija: <i>Pravna država Republika Slovenija</i> ▪ Klemen Jaklič, Harvard University, ZDA: <i>Pravična domovina</i>
11.45 – 12.15	Odmor
12.15 – 13.45	Problemi pravosodja: Pogled od zunaj in znotraj Predsedujoči: Mitja Deisinger , Ustavno sodišče RS, Slovenija Predavatelji: ▪ Jože Kozina, Vrhovno državno tožilstvo RS, Slovenija: <i>Problematika vzpostavitve distributivne pravičnosti in meritokratske družbe z vidika posledic bančnih in privatizacijskih stranpoti v Sloveniji</i> ▪ Andra Pollak, Superior Court of Justice, Kanada: <i>Problemi pristojnosti sodišč</i>

- **Jože Štrus**, Evropska komisija, Generalni direktorat za pravosodje, Belgija: *Učinkujoči pravosodni sistemi v Evropski uniji*
- **Damijan Terpin**, odvetnik, Italija: *Uporaba manjšinskega jezika na sodiščih v Italiji*
- **Franc Testen**, upokojeni vrhovni sodnik, Slovenija: *Formalizem pri odločanju slovenskih sodišč?*
- **Janez Vlaj**, Sodni svet RS, Slovenija: *Stanje sodstva je odraz dosežene stopnje sodniške avtonomnosti*

13.45 – 15.00

Odmor za kosilo

15.00 – 16.30

Vloga in pomen ustavno-sodnega diskurza za izgradnjo pravičnega in učinkovitega pravnega reda

Predsedujoči: **Lovro Šturm**, zaslužni profesor Univerze v Ljubljani, Slovenija

Predavatelji:

- **Erik Kerševan**, Pravna fakulteta Ljubljana, Slovenija: *Precedenčnost odločitev Ustavnega sodišča – Stare Decisus v slovenskem pravnem redu*
- **Ciril Ribičič**, Pravna fakulteta Ljubljana, Slovenija: *Varstvo narodnih manjšin pred Ustavnim sodiščem*
- **Rok Svetlič**, Fakulteta za humanistične študije Koper, Slovenija: *Asimetrična časovnost novoveškega subjekta kot strukturna ovira za spoštovanje prava*
- **Jan Zobec**, Ustavno sodišče RS, Slovenija: *Ustavno sodišče v času ekonomske krize*

16.30 – 16.45

Odmor

16.45 – 18.15

Vizija Evrope: Slovenski pravni red v luči evropske integracije

Predsedujoči: **Rudi Vouk**, Grilc Vouk Škof odvetniki, Avstrija

Predavatelji:

- **Janja Hojnik**, Pravna fakulteta Maribor, Slovenija: *Deset let slovenskih izkušenj z notranjim trgov EU*
- **Klemen Jaklič**, Harvard University, ZDA: *Ustavne vizije Evrope*
- **Rajko Knez**, Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta Maribor, Jean Monnet Centre of Excellence, Slovenija: *Ladja se potaplja, orkester pa igra – je takšen tudi odnos EU in Slovenije do okolja in narave?*
- **Damjan Kukovec**, Harvard University, ZDA
- **Jorg Sladič**, Odvetniška pisarna Sladič-Zemljak, Slovenija: *Kaj je s stališča ustavnega prava Ustavno sodišče spregledalo pri presoji pravnih*

razmerij, ki se nanašajo na pravo EU

- **Renata Zagradišnik**, Ustavno sodišče RS, Slovenija: *Uporaba prava Evropske unije v ustavno-sodni presoji ustavnega sodišča*

PETEK, 13. JUNIJ 2014

08.00 – 09.00

Prihod in registracija udeležencev

09.00 – 10.30

Problem legitimnosti pravnega reda

Predsedujoči: **Marijan Pavčnik**, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Slovenija

Predavatelji:

- **Andrej Auersperger Matić**, Evropski parlament, Belgija: *Učinkovitost in legitimnost prava: kje smo po dveh desetletjih tranzicije?*
- **Miro Cerar**, Pravna fakulteta Ljubljana, Slovenija: *Slovenska pravna kultura*
- **Andrej Kristan**, Istituto Tarello per la Filosofia del Diritto, Italija: *Zakonodajni (ne)ukrepi in njihova utemeljivost*
- **Marko Pavliha**, Fakulteta za pomorstvo in promet, Slovenija: *Sožitje svetovnega etosa in vladavine prava: utopija ali planetarni ultimat?*
- **Nina Peršak**, Universiteit Gent, Faculty of Law, Belgija: *Legitimnost pravnega sistema: med subjektivnim zaupanjem in objektivnimi kazalniki*

10.30 – 10.50

Odmor

10.50 – 12.30

Problemi pravnega študija

Predsedujoči: **Igor Kaučič**, Pravna fakulteta Ljubljana, Slovenija

Predavatelji:

- **Albin Igličar**, Pravna fakulteta Ljubljana, Slovenija: *Nekaj problemov doktorskega študija prava*
- **Peter Jambreč**, Evropska pravna fakulteta Nova Gorica, Slovenija
- **Janez Kranjc**, Pravna fakulteta Ljubljana, Slovenija: *Izzivi sodobnega pravnega študija*
- **Vesna Rijavec**, Pravna fakulteta Maribor, Slovenija: *Slovenska izkušnja s programom Erasmus*
- **Petra Weingerl**, University of Oxford, Faculty of Law, Velika Britanija: *Študij prava: od teorije do prakse*

12.30 – 14.00

Odmor za kosilo

14.00 – 15.30

Zanimivi primeri iz prakse

Predsedujoči: **Marko Starman**, Javni zavod krajinski park Strunjan, Slovenija

Predavatelji:

- **Tatjana Andoljšek**, Odvetniška pisarna Andoljšek d.o.o., Slovenija/Etude Tatjana Andoljšek, Luksemburg: *Upravljanje premoženja*
- **Barbara Lipovšek**, Specializirano državno tožilstvo RS, Slovenija: *Odvzem premoženja nezakonitega izvora – zgolj s sinergijo delovanja in angažiranim odnosom do uspešno končanih postopkov*
- **Nana Šumrada Slavnić**, PricewaterhouseCoopers, Slovenija: *Problematika slovenskega davčnega, materialnega in procesnega prava v praksi*
- **Maja Žerjal**, Proskauer Rose LLP, ZDA: *Chapter 11: reorganizacija podjetij v ZDA*

15.30 – 15.50

Odmor

15.50 – 17.30

Okrogla miza: Primerjava med študijem prava v Sloveniji in v tujini

Predsedujoči: **Ludvik Toplak**, Alma Mater Europaea – Evropski center Maribor, Slovenija

Predavatelji:

- **Kaja Batagelj**, študentka Pravne fakultete v Ljubljani, Slovenija: *Znanje ne pozna meja*
- **Veronika Fikfak**, Univerza Cambridge, Velika Britanija: *Kako optimalno izkoristiti potencial?*
- **Sašo Kraner**, Pravna fakulteta Ljubljana, Slovenija: *Pomen interdisciplinarnosti v pravu*
- **Jelena Malnar**, Odvetniška družba Schoenherr, Slovenija, Hrvaška: *Zakaj študij prava v Ljubljani?*
- **Damjan Kukovec**, Harvard Law School, ZDA: *Pravo in pravna izobrazba kot prispodoba slovenske družbe*

17.30 – 17.45

Sklepi konference, zaključek

Agenda

11

THURSDAY, June 12

09.00 – 10.00

Registration

10.00 – 10.45

Opening Ceremony, Welcome Addresses

Sabina Cvilak, soprano

- **Boris Pleskovič**, President of the Slovenian World Congress
- **Miroslav Mozetič**, President of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia
- **Danijel Krivec**, President of the Parliamentarian Commision for Slovenians Abroad
- **Borut Pahor**, President of the Republic of Slovenia

10.45 – 11.45

Keynote Addresses

- **Ernest Petrič**, Constitutional Court, Slovenia: *The Rule of Law in Slovenia*
- **Klemen Jaklič**, Harvard University, USA: *Righteous Homeland*

11.45 – 12.15

Break

12.15 – 13.45

Problems of the Justice System: The Inside and Outside Perspective

Chair: **Mitja Deisinger**, Consitutional Court, Slovenia

Speakers:

- **Jože Kozina**, Office of the State Prosecutor General of the Republic of Slovenia: *The Issue of Establishing Distributive Justice and Meritocratic Society from the Perspective of Consequences of Bank and Privatizaion Byways in Slovenia*

12 ■ 13.45 – 15.00
15.00 – 16.30

- **Andra Pollak**, Superior Court of Justice, Toronto-Ontario, Canada: *Problems Regarding the Courts Jurisdiction*
- **Jože Štrus**, European Commission, Directorate-General for Justice, Belgium: *Effective Justice System in the European Union*
- **Damijan Terpin**, advocate, Italy: *The Use of the Minority Language in Italian's Courts*
- **Franc Testen**, retired Supreme Court Judge, Slovenia: *Formalistic Decision Making in Slovenian Courts?*
- **Janez Vlaj**, Judicial Council, Slovenia: *The State of the Judiciary Reflects the Level of Judicial Independence Achieved*

Lunch Break

Developing a Just and Effective Legal Order: The Role and Significance of the Constitutional Discourse

Chair: **Lovro Šturm**, Professor Emeritus
University of Ljubljana, Slovenia

Speakers:

- **Erik Kerševan**, Faculty of Law Ljubljana, Slovenia: *Constitutional Courts' Decisions As Precedents – Stare Decisis in Slovenian Legal Order*
- **Ciril Ribičič**, Faculty of Law Ljubljana, Slovenia: *Protection of National Minorities before the Constitutional Court*
- **Rok Svetlič**, Faculty of Humanities Koper, Slovenia: *Asymmetrical Temporality of the Cartesian Subject as the Structural Obstacle for the Authority of Law*
- **Jan Zobec**, Constitutional Court, Slovenia: *Constitutional Court in the Times of Economic Crisis*

16.30 – 16.45

Break

16.45 – 18.15

The European Vision: Slovenian Legal Order Amidst the Integration of Europe

Chair: **Rudi Vouk**, Grilc Vouk Škof Lawyers, Austria

Speakers:

- **Janja Hojnik**, Faculty of Law Maribor, Slovenia: *Slovenian Ten Years Experience with the EU Internal Market*
- **Klemen Jaklič**, Harvard University, USA: *Constitutional Visions of Europe*
- **Rajko Knez**, Faculty of Law, Slovenia: *The Ship is Sinking and the Orchestra is Playing – is such also the Attitude of EU and Slovenia Towards the Environment and Nature?*

- **Damjan Kukovec**, Harvard University, USA
- **Jorg Sladič**, Law Firm Sladič-Zemljak, Slovenia:
What did the Constitutional Court not Observe from the Point of view of Constitutional Law when Assessing Legal Relations Referring to EU Law
- **Renata Zagradišnik**, Constitutional Court, Slovenia:
Application of EU Law in Constitutional Review

FRIDAY, JUNE 13

08.00 – 09.00

Registration

09.00 – 10.30

On the Legitimacy Puzzles of a Legal Order

Chair: **Marijan Pavčnik**, Slovenian Academy of Sciences and Arts, Slovenia

Speakers:

- **Andrej Auersperger Matić**, European Parliament, Belgium: *The Effectiveness and Legitimacy of the Law: Where we are after two Decades of Transition?*
- **Miro Cerar**, Faculty of Law Ljubljana, Slovenia: *Slovenian Legal Culture*
- **Andrej Kristan**, Istituto Tarello per la Filosofia del Diritto, Italy: *Legislative (non) intervention and its Justifiability*
- **Marko Pavliha**, Faculty of Maritime Studies and Transport, Slovenia: *Symbiosis of the World Ethic and the Rule of Law: An Utopia or Planetary Ultimatum?*
- **Nina Peršak**, Universiteit Gent, Faculty of Law, Belgium: *The Legitimacy of the Legal System: Between Subjective Trust and Objective Indicators*

10.30 – 10.50

Break

10.50 – 12.30

Problems and Pitfalls of Slovenian Legal Education

Chair: **Igor Kaučič**, Faculty of Law Ljubljana, Slovenia

Speakers:

- **Albin Igličar**, Faculty of Law Ljubljana, Slovenia: *Some Problems of Postgraduate Study of Law*
- **Peter Jambreč**, The European Faculty of Law Nova Gorica, Slovenia
- **Janez Kranjc**, Faculty of Law Ljubljana, Slovenia: *Challenges of the Modern Law Studies*
- **Vesna Rijavec**, Faculty of Law Maribor, Slovenia: *Slovenian Experience with the Erasmus Program*
- **Petra Weingerl**, University of Oxford, Faculty of Law, UK: *Studying Law: From Theory to Practice*

12.30 – 14.00

Lunch Break

14.00 – 15.30

Interesting Cases from Experience in Practice

Chair: **Marko Starman**, Nature park Strunjan, Slovenia

Speakers:

- **Tatjana Andoljšek**, Law Office Andoljšek d.o.o., Slovenia/*Etude Tatjana Andoljšek*, Luxembourg: *Asset management*
- **Barbara Lipovšek**, Office of the State Prosecutor General of the Republic of Slovenia: *The Withdrawal of the Assets of Illegal Origin-only with Synergy of the Relationship to a Successful Completion of the Procedures*
- **Nana Šumrada Slavnić**, PricewaterhouseCoopers, Slovenia: *The Problem of the Slovenian Material and Procedural Law in Practice*
- **Maja Žerjal**, Proskauer Rose LLP, USA: *Chapter 11: Corporate Reorganization in the U.S.*

15.30 – 15.50

Break

15.50 – 17.30

The Study of Law at Home and Abroad: A Comparative Perspective

Chair: **Ludvik Toplak**, Alma Mater Europaea, European Center, Maribor, Slovenia

Speakers:

- **Kaja Batagelj**, Faculty of Law, Slovenia: *Knowledge has no Borders*
- **Veronika Fikfak**, Cambridge University, UK: *How to Optimally Exploit the Potential?*
- **Sašo Kraner**, Faculty of Law Ljubljana, Slovenia: *The Importance of Interdisciplinarity in Law*
- **Jelena Malnar**, Law Firm Schoenherr, Slovenia: *Studying Law in Ljubljana - why?*
- **Damjan Kukovec**, Harvard Law School, USA: *Law and Law education – Allegory of Slovenian Society*

17.30 – 17.45

Conclusion

Pozdravni nagovori

Welcome Addresses

Boris Pleskovič

Predsednik Svetovnega slovenskega kongresa

V veliko čast in veselje mi je, da lahko zaželim dobrodošlico udeležencem II. Konference slovenskih pravnikov iz sveta in Slovenije. To je že 28. vseslovensko strokovno srečanje te vrste, ki jih organizira Svetovni slovenski kongres.

Posebno me veseli, da II. Konferenca slovenskih pravnikov iz sveta in Slovenije poteka v prostorih Ustavnega sodišča. Prav ustava je namreč tista, ki na ravni države predpiše splošna načela in oblike svoje politične in družbene ureditve. In Slovenija kot država je tisto, kar nas vse tukaj prisotne povezuje. Skrb za državo, njene prebivalce in seveda tudi njeno prihodnost.

Vsakdo je poklican k izgradnji pravne države. Še posebej ključno vlogo in odgovornost pri tem pa imate pravniki. Svetovni slovenski kongres se zaveda pomena združevanja potenciala slovenske pravne stroke iz sveta in domovine. Le ob takšnem združevanju sinergij nam bo uspelo. Zato smo danes tukaj.

Državo Slovenijo imenujemo svojo domovino. Vprašanje njene pravne države pa še nikoli ni bilo pomembnejše kot je prav v tem obdobju njenega razvoja. S sprejetjem Ustave, in v prvih letih samostojnosti, ki so sledila, smo Slovenci začrtali temelje svoje državnosti. Utemeljili smo jo v obljubah. Obljubili smo vladavino ljudi in človekove pravice, obljubili smo pravno državo in pravičnost za vse. Začetki so časi obljub. Desetletja, ki sledijo, so časi uresničitev. Vse dokler ne napravimo resničnega napredka pri uresničevanju pravne države, naše obljube ne morejo biti izpolnjene. Resnične prihodnosti za nas in bodoče rodove v okviru neuresničene »domovine« ni. Tujina je vsak dan bliže in vse močnejša je. Vse večim se zdi

močnejša od domovine. Le če nam zdaj torej, ko je čas za to, zares uspe napraviti ključne premike, nas vse tam v prihodnosti nekje še čaka prava domovina. Ta je urejena, pravična in demokratična država blaginje v korist vseh in vsakogar posebej. Mogoča je le v okviru resnično delujoče pravne države.

Konferenca je razdeljena v več sklopov. V prvem sklopu bomo govorili o samem jedru pravne države – problemih pravosodja. Pretresali jih bomo od zunaj in znotraj. Naj se pokažejo v vsej svoji luči. To je predpogoj kakršnegakoli napredka. Sledil bo sklop razprav o vrhovih pravnega reda, ki kot se zdi skrivajo eno ključnih poti do rešitev: tu bomo razpravljali o vlogi in pomenu ustavnosodnega diskurza za izgradnjo pravičnega in učinkovitega pravnega reda. Napredka pri uresničevanju pravične in pravne države pa prav tako ne more biti brez upoštevanja nove realnosti, nove Evrope, znotraj katere se odpirajo povsem nove dimenzije uresničitve naših temeljnih obljub izpred več kot dvajsetih let. V tretjem sklopu bomo tako razpravljali o vizijah Evrope in slovenskem pravnem redu v luči skupne evropske integracije. Sledil bo četrti sklop, v katerem bo govora o večnem, a za uresničenje pravne države nič manj odločilnem vprašanju: vprašanju večanja stopnje legitimnosti pravnega reda. V petem sledijo razprave o še enem nadvse bistvenem predpogoju uresničitve pravne države, pravnem študiju in njegovih problemih. Sledile bodo razprave o zanimivih primerih iz prakse, ki bodo na svojski način doprinesle h konkretizaciji primerov rešitev. Konferenco bomo sklenili z okroglo mizo o primerjavi med študijem prava v tujini in doma. To je s tistim vidikom svetle bodočnosti Slovenije, ki se tiče morda njenega največjega potenciala: bodočih generacij pravnikov, njihovega znanja prava in občutka za pravičnost, od katerih bo zares odvisna uresničenje naše obljube o pravni državi, s tem pa vseh ostalih obljub.

Ob zaključku se želim zahvaliti predsedniku Republike Slovenije Borutu Pahorju za častno pokroviteljstvo konference in predsedniku Ustavnega sodišča Miroslavu Mozetiču za gostoljubje. Poleg tega se želim zahvaliti članom organizacijskega odbora, ki so s svojimi nasveti in dragocenim prostovoljnim časom oblikovali program te konference. Hkrati bi se rad zahvalil vsem uglednim predavateljem, ki so podarili svoj čas, izkušnje in talente za uspeh srečanja. Zahvala gre tudi vsem, ki so s svojo finančno in logistično pomočjo pripomogli k uresnitvi tega projekta. To so: Alma Mater Eruopaea (Evropski center Maribor), Krka, Pošta Slovenije, Slovenian Business Club, Studio moderna in Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu. Posebna zahvala za odlično organizacijo in požrtvovalno delo pripada strokovnim sodelavcem naše upravne pisarne: v.d. generalne sekretarke Zdenki Volarič, Nini Frlan, Luku Klopčiču in Franciju Feltrinu.

Želim vam uspešno in produktivno delo na konferenci kot tudi v vašem poklicu, gostom iz tujine pa prijetno bivanje v Sloveniji.

Miroslav Mozetič

Predsednik Ustavnega sodišča Republike Slovenije

REPUBLIKA SLOVENIJA
USTAVNO SODIŠČE

Ob uvodu v II. Konferenco slovenskih pravnikov iz sveta in Slovenije

Prepričan sem, da smem II. Konferenco slovenskih pravnikov iz sveta in Slovenije v prostorih Ustavnega sodišča Republike Slovenije označiti za simbolno in sporočilno.

Gre za srečanje pravnikov iz sveta in domovine. Tu se simbolno srečamo kot celota, kot skupnost z željo in namenom pogovarjati se neobremenjeno in odprto o temeljnih vprašanjih prava. Sporočamo torej, da smo slovenski pravniki ali pravniki Slovenci pripravljeni in sposobni skupaj iskati odgovore na zapletena vprašanja, ki jih pred nas postavlja čas, v katerem živimo in delamo. Gre za prevzemanje odgovornosti za uresničitev pravne države. Mislim, da smem tu povzeti del »oporoke« pravnega filozofa profesorja Arthurja Kaufmana svojemu vnuku Finnu: »Sedaj je za pravno državo odgovorna tvoja generacija – tudi Ti, dragi Finn«. V tem sporočilu je vsebovana neizpodbitna resnica. Pravna država ni uresničena enkrat za vselej. Za njeno uresničitev je odgovorna vsaka generacija posebej.

Drugo sporočilo izhaja iz ključnih tem, ki jih konferenca obravnava. Problem legitimnosti pravnega reda. Vloga in pomen ustavno-sodnega diskurza za izgradnjo pravičnega in učinkovitega pravnega reda. Prepričan sem, da so to naša temeljna civilizacijska, celo bivanjska vprašanja od trenutka, ko smo z referendumsko odločitvijo za samostojno in neodvisno državo stopili na pot graditve lastne pravne ustavno demokratične in socialne države. S Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije in z Ustavo Republike Slovenije

smo opredelili temeljne vrednote svobodne demokratične ureditve nove države. Opredelili smo vrednostni sistem, ki temelji na človekovem dostojanstvu vseh in njihovih enakih in neodtujljivih pravicah, kar je temelj svobode, pravičnosti in miru. Vendar se naša naloga in odgovornost ni nehala s sprejemom Ustave. S tem se je šele začela. Tudi se naša naloga ne neha pri študiju in diskurzu o teh vprašanjih, temveč je naša naloga in odgovornost vse te besede (Ustavo) uresničiti.

In tretje sporočilo naj bo, da je mogoče in nujno pravičen pravni red udejanjati tudi v težjih, celo kriznih časih. Morda je v takšnih časih potrebno biti še bolj pozoren in občutljiv do vseh teh vprašanj. Seveda je v kriznih časih nujno sprejemati tudi neprijazne in težke odločitve (zakone), tudi takšne, ki posegajo v naš standard, celo v nekatere pravice. Vendar osnovno in jasno sporočilo mora biti, da krizni časi ne morejo in ne smejo biti izgovor za rokohitrške (zakonodajne ali druge oblastne) ukrepe ali za neupravičene, celo protiustavne posege v določene pravice. To sporočilo dodatno simbolizira prostor, v katerem se odvija konferenca - Ustavno sodišče Republike Slovenije. S tem je dano tudi jasno sporočilo, da smo vsi, še posebej pravniki, ki se s tem poklicno ukvarjamo, odgovorni za pravno državo.

Uspešno delo želim vsem udeleženkam in udeležencem Konference.

Danijel Krivec

*Predsednik Komisije Državnega zbora za odnose
s Slovenci v zamejstvu in po svetu*

Spoštovani,

v posebno čast in veselje mi je, da lahko s pozdravnim nagovorom sodelujem na tako ugledni prireditvi, na II. Konferenci slovenskih pravnikov iz sveta in Slovenije, v organizaciji Svetovnega slovenskega kongresa.

Menim, da so tovrstne konference potrebne za odpiranje različnih vprašanj in reševanje težav, s katerimi se soočamo vsi v družbi, tako vi kot pravniki, kot mi, predstavniki zakonodajne veje oblasti. Kot predsednik Komisije Državnega zbora za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu pozdravljam današnjo konferenco, kjer se obravnavajo vsebine iz mednarodnega in evropskega prava in kjer se predstavljajo izkušnje in dobre prakse iz tujine. Slednje je po mojem mnenju še kako potrebno. Žal se nahajamo v obdobju, ko se v Sloveniji soočamo s situacijami, kjer se prevečkrat izkaže, da je slovenska pravna država v krizi. Nujno je torej, da se takšno stanje popravi. In ravno na tovrstnih konferencah, kot je tudi današnja, so priložnosti, ko se predstavljajo temelji oziroma porajajo izhodišča za iskanje rešitev, kako iziti iz krize slovenske pravne države.

Eno izmed načel pravne države je prilagajanje spreminjajočim se življenjskim razmeram. Naloga zakonodajalca pa je, da na življenjske spremembe pravočasno in ustrezno reagira. V Sloveniji je prevladujoče mnenje, da se zakonodajalca prevečkrat označuje kot edinega odgovornega za stanje v državi. Vendar se velikokrat pozablja na pomembno vrednoto: in to je odgovornost. Za stanje v družbi smo namreč odgovorni vsi. In ravno zato moramo tudi vsi iskati rešitve, ki ne bodo

vključevale zlorab in okoriščanj. Pri tem moramo imeti v uvidu napis, ki je vklesan na knežji palači v Dubrovniku »obliti privatorum publicia curate«, oziroma »poza-bite na vaše zasebno, za javno skrbite«. Bistveno pa je, da to sporočilo tudi pono-tranjimo. Le tako ne bo ostalo le pri zunanjem videzu načel pravne države, ampak se bodo načela dejansko prenesla v prakso.

Dovolite mi, da v tem kontekstu izpostavim še nekaj, in sicer, da je država Slovenija letos dopolnila prvih deset let polnopravnega članstva v Evropski uniji. To je bil pomemben zgodovinski mejnik, primerljiv z odločitvijo za slovensko samostojnost in neodvisnost. Oba dogodka sta medsebojno pomembno povezana. Slovenski narod se je namreč z odločitvijo za samostojnost in neodvisnost hotel vključiti v skupino držav, ki ima primerljive vrednote, pravno, politično in ekonomsko uredi-tev, to je v skupnost, ki jo predstavlja Evropska unija. Na podlagi naših dosedanjih prizadevanj in načrtanih poti tako menim, da se moramo v ta prostor še trdneje zasidrati in živeti vrednote ter načela, ki jih opredeljuje tako Ustava Republike Slovenije kot tudi promovira Evropska unija.

Spoštovani, pogled na program današnje konference nam razkriva razveseljivo dejstvo, in sicer da v tujini na pomembnih institucijah deluje veliko slovenskih pravnih in pravnikov. Pohvalno je, da ste sprejeli takšne izzive ter priložnosti, ki so pomembne tako za vašo poklicno pot, vplivajo pa morda lahko tudi na razumeva-nje pravnega stanja v naši državi. Pri tem je pomembno medsebojno poslušanje, strpno soočanje pogledov, odpiranje obzorij in medsebojno spoštovanje.

Spoštovani, naj vam torej ob koncu zaželim, da si izmenjate koristne izkušnje in dobre prakse, ki bodo vodile k cilju, to je k iskanju poti iz krize slovenske pravne države.

Častni pokrovitelj

Honorary Sponsor

Borut Pahor

Predsednik Republike Slovenije

Spoštovani udeleženske in udeleženci, cenjeni organizatorji, častiti gostje,

2. konferenca slovenskih pravnikov iz sveta in Slovenije je dokaz, da ste ob 1. konferenci, pred skoraj natanko štirimi leti, ocenili, da je prav in koristno, da se srečate ponovno in morda še velikokrat. To me navdaja z zaupanjem, da vam, ne glede na to, kako dobro ste se uveljavili na tujem, za našo državo ni vseeno in da želite sodelovati v njenem razvoju in napredovanju. Prav tako mi je v ponos, ko vidim, da vas zna domovina z odprtimi rokami sprejeti in prisluhniti vašim besedam in mišlim. To je namreč, kakor sam razumem, namen konference: da v tujini uveljavljeni slovenski pravniki izmenjate strokovne poglede, znanstvena dognanja in delovne izkušnje s svojimi stanovskimi kolegi doma. Svetovni slovenski kongres, kolikor mi je znano, pripravlja takšne kongrese tudi z drugimi vsebinami, enkrat vabi pravniške, drugič zdravnike, skupaj z vami sem na božično srečanje v Predsedniško palačo povabil mlajše slovenske znanstvenike in raziskovalce, ki delujejo v tujini - in kar težko bi se odločil, katero izmed vseh teh srečanj ima večji pomen. Ko razmišljam o pravu, pravni državi, človekovih pravicah, se mi že zdi, da gre za najpomembnejše prvine družbe in države, v kakršnih želimo živeti.

Tu pa vendarle niste le zato, da izmenjate pravna znanja in poglede na pravo. Vaša srečanja so pomembne, izjemne priložnosti za povezovanje Slovencev, ki smo tu in tam, in za ohranjanje slovenske pripadnosti povsod, kjer smo. Narodova samozavest počiva na tem, kolikor znamo in zmoremo - uspehi, ki vam jih priznava tujina, so lovorike tudi našega narodnega ponosa.

Vesel sem torej, da sem del tega dogodka in Svetovnemu slovenskemu kongresu in soorganizatorjema Ustavnemu sodišču RS in Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, čestitam, da skupaj razvijate imenitno zamisel, ki s svojo drugo ponovitvijo že kaže trden namen, da bi ostala med nami še naprej. Tudi 2. konferenca bo nedvomno dala pomembne zaključke, ki bodo vplivali na vaše nadaljnje delo in segli, do koder sežejo učinki vašega dela, vaših besed in vaših misli. Zaradi vas je Slovenija večja.

Spoštovani Slovenski svetovni kongres, cenjeni predsednik dr. Boris Pleskovič, soorganizatorja, drage udeleženke in udeleženci. S ponosom sem sprejel častno pokroviteljstvo te pomembne konference. Kot predsednik Republike Slovenije se vam v svojem imenu in tudi v imenu vseh naših ljudi zahvaljujem za vaša prizadevanja, da ohranjate slovenske vezi po vsem svetu žive in živahne.

26 ■ Konferenci slovenskih pravnikov od vsepovsod želim uspešno delo, udeležencem pa ob tem še prijazno druženje.

Uvodni predavanji

Keynote Addresses

Pravna država Republika Slovenija

The Rule of Law in Slovenia

29

Ernest Petrič*

Spoštovani,

V posebno čast in zadovoljstvo mi je govoriti v okviru dejavnosti Slovenskega svetovnega kongresa, ki povezuje Slovence širom sveta z matično domovino.

Pri mojem preteklem delu sem imel priložnost spoznati pomen slovenske diaspo-
re kot dela slovenskega naroda za razvoj naše države. Predvsem pomen izkušenj
in znanja, ki ga premorejo naši rojaki, živeči in delujoči v tujini, in ki bi ga veljalo
koristno uporabiti. Tokrat je govora o znanju o pravu, o pravosodju, o pravni dr-
žavi – tistem, kar je gotovo eno od najbolj izpostavljenih vprašanj, bolje rečeno
perečih problemov v Sloveniji danes.

Preden preidem k problematiki pravne države, kar je bistvo mojega predavanja,
mi dovolite, da izpostavim, kako pomembno je, da narod, kakršen je slovenski,
zna najti poti, da v lastna snovanja, v razvoj lastne države, vključi vse narodne po-
tenciale, tudi tiste, v izseljeništvu in zamejstvu. Ne boste verjeli, a o tem sem pisal
že leta 1968 v reviji Teorija in praksa, imajoč v mislih tudi slovensko emigracijo.
Seveda to takrat ni bilo najbolj dobrodošlo razmišljanje. Kasneje v letu 1988 pa
sem kot dekan takratne FSPN bil pobudnik in vodja projekta »Tretja univerza«. Ob
sedemdeseti obletnici naše slovenske Univerze v Ljubljani smo na nekajdnevno
srečanje pridobili 75 Slovencev, ki so uspešno delali na univerzah ali inštitutih v
tujini. Odziv na naše vabilo je bil tako rekoč 100-odstoten, in torej dokaz velike
pripravljenosti akademskih osebnosti iz naše diaspore sodelovati z domovino in z
alma mater, Univerzo v Ljubljani, kjer so nekoč študirali. Nekateri so takrat prišli v

Ljubljano po desetletjih odsotnosti, med njimi tudi osebnosti, kot je bil Jože Pučnik, prof. Lenček, prof. Lukman. Po tem uspešnem srečanju je projekt sicer zamrl – bivša država je šla pospešeno v razpad, slovenski narod pa v prizadevanje, da si končno ustvari lastno državo. Sam pa sem že naslednje leto vstopil za dolga leta v diplomacijo. Vendar bistvo takratnega prizadevanja – združevati kreativne potencialce slovenskega naroda, tiste v domovini in tiste v diaspori – je ostalo. Danes ga opravlja Slovenski svetovni kongres. Del tega prizadevanja je letošnje srečanje uglednih pravnikov Slovencev iz domovine in iz diaspore.

Kako pomembna je za Slovenijo njena diaspora sem imel priložnost spoznati, ko sem na samem začetku utrjevanja položaja Slovenije v mednarodni skupnosti – v borbi za mednarodno priznanje – deloval kot predstavnik in nato kot veleposlanik naše države v Washingtonu. Dejanska pomoč naših izseljencev, še bolj pa moralna pomoč, občutek, da ima nova država enodušno podporo tudi v diaspori, in da lahko računamo na njeno podporo, je bila pomembna spodbuda za delo, za samozavest, za prepričanje, da bomo uspeli. In uspeli smo, skupaj smo uspeli! V letih, ko se je po padcu berlinskega zidu oblikoval nov mednarodni red v Evropi, nismo ostali zamudniki, kot v zgodovini nekajkrat prej, pač pa je slovenski narod končno uresničil svojo pravico do samoodločbe. S tem smo dobili v svoje roke tudi odgovornosti, postali smo svoje usode kovač. Dosežki in uspehi – in vendarle jih ni malo, ne bom jih pa našteval (to radi počno politiki) – so naši skupni uspehi. V svoje roke pa smo dobili tudi odgovornosti, predvsem tudi odgovornost za to, da bo Republika Slovenija delujoča pravna država, v kateri bo zagotovljeno spoštovanje človekovih pravic, izhajajočih iz spoštovanja človekovega dostojanstva, v kateri bodo njeni prebivalci pred pravom enaki in bodo tudi subjektivno občutili, da živijo v državi, v kateri se pravo spoštuje in jim prav spoštovanje prava zagotavlja uspešnost in varnost, bodisi pred samovoljo in zlorabami s strani organov države, bodisi pred zlorabami v poslovnem življenju, pred organiziranim kriminalom, zlasti pred korupcijo in posledično pred neenakopravnostjo. Nič novega seveda ne povem, če se pridružim ocenam, domačim in tujim, ki za Slovenijo, kolikor gre za vladavino prava, za pravno državo in še zlasti za prisotnost korupcije, niso pohvalne.

Sedaj pa nekaj besed o pravni državi (Rechtsstaat) oziroma vladavini prava (the rule of law), kar je dejansko temeljna tema današnjega posvetovanja.

Res je sicer, da problematika pravne države ne sodi v moje ožje strokovno področje, ki je mednarodno javno pravo in mednarodni odnosi. Res pa je tudi, da se s problemom pravne države srečujem kot eden od sodnikov Ustavnega sodišča, predvsem kadar se pri našem odločanju opremo na člen 2. Ustave. Vendar naj dodam, da me problem pravne države in pravičnosti v pravu – kar je bistveni del diskurza o pravni državi – zanima, odkar sem davnega leta 1963 poslušal na Dunaju predavanje prof. Alfreda Verdrossa – ne o mednarodnem pravu – pač pa o teoriji prava oz. o filozofiji prava. Ta predavanje so bila vzrok za moje slovo od pozitivizma v pravu sploh, v mednarodnem pravu pa še posebej. Od takrat me zanima problematika pravne države, vloga prava, pravičnost v pravu, in mi je zato vsaj v grobem znano, kar so o tej pomembni pravni problematiki pisali tuji in zlasti

naši znanstveniki od vključno Pitamica dalje, zlasti akademik prof. Pavčnik, bivši ustavni sodniki Zupančič, Jambrek, Šturm, Krivic, Ribičič, Grad, Jerovšek, Čebulj in številni drugi, pa tudi tuji raziskovalci te problematike od vključno Kelsna dalje, zlasti Radbruch, Neuman, Sprenger. Skratka, čeprav si komaj upam govoriti o tej problematiki, mi diskurz o pravni državi in vlogi pravičnosti v pravu ni čisto *terra incognita*.

Moj odpor pozitivizmu tudi pri odločanju na Ustavnem sodišču, še bolj pa to velja za moje delo v ILC (Komisiji OZN za mednarodno pravo), katere mandat je progresivni razvoj in kodifikacija mednarodnega prava, izvira iz časov, ko sem se srečal z mislijo A. Verdrossa. Čvrsto sem namreč prepričan, da je zlasti na sodišču, kot je Ustavno sodišče, seveda v okviru načel in norm Ustave, vedno treba iskati tisti, kot pravi Zupančič – faktor x, oziroma občutek za pravičnost, oziroma tisto, kar je razumeti s Pavčnikovo objektivistično – dinamično razlago prava.

Problem pravne države oziroma vladavine prava (Rechtsstaat, rule of law) je danes v Sloveniji ne le pomembna teoretična problematika, temveč še bolj izjemno aktualna družbena in politična problematika. Na Ustavno sodišče so, ko sem bil njegov predsednik, menim pa, da sedaj ni nič drugače, prihajala številna pisma in elektronska sporočila, naj vendarle kaj storimo za uveljavitev pravne države. V javnosti in tudi v medijih, in v političnem diskurzu so bile in so še pogoste trditve, da »pravne države pri nas ni«, oz. da je obremenjena s problemi, da pravna država ne deluje. Ne glede na te sicer pavšalne trditve in poenostavljene ocene je treba vzeti na znanje, da javnost, v določeni meri pa tudi stroka, vidi problematiko pravne države kot resen problem, celo kot enega glavnih problemov t. i. krize. Da je stvar resna kaže npr. nedavna, pred dobrim letom dana izjava uglednega pravnika, »da je s svojo zadnjo odločitvijo o referendumih Ustavno sodišče zabilo zadnji žebelj v krsto pravne države«. Vprašam se, če bi to bilo res, pravne države torej ni več? No sam mislim, da je Republika Slovenija še vedno pravna država, ustavna demokracija, da pa problemi so in to zelo resni. Pri iskanju odgovorov bom najprej – seveda nekoliko poenostavljeno – izpostavil, kaj menim da pravna država je, in nato skušal ugotoviti koliko naša realnost tej paradigmi ustreza. In nato reči nekaj o vzrokih za naše probleme v zvezi s pravno državo, za naš manjko, in o eventualnih ukrepih za njihovo odpravo.

Preden izpostavim bistvo tistega, kar pravna država oz. vladavina prav je, naj povem, da ločim t. i. objektivni vidik pravne države, tj. tista objektivna dejstva, ki pravno državo označujejo in so njeno objektivno obstoječe bistvo, značilnosti, brez katerih pravne države ni. Hkrati pa gre tudi za t. i. subjektivni vidik pravne države, tj. za občutek ljudi, za prepričanje, za zavest, da živijo v pravni državi, v pravični državi, kjer vlada pravo enako za vse. V normalnih razmerah naj bi se ta subjektivni vidik ujemal z objektivnimi dejstvi, ni pa to vedno tako. Možno je, da ljudje sicer subjektivno občutijo, da živijo v vladavini prava, to pa je daleč od dejstev. Morda je tako v Severni Koreji in še kje, npr. kje v Srednji Ameriki, kjer so mafijska omrežja dejanska oblast ne glede na formalni obstoj institucij demokratične države. Mislim, da si velja – zaradi dokaj splošnega subjektivnega občutka pri

ljudeh pri nas, da pravna država ne deluje – ogledati ta razkorak med objektivno obstoječo pravno državo in občutkom ljudi, da pravne države, vladavine prava, ni.

Bistvene objektivne sestavine, bolje rečeno atributi pravne države so znani in v teoriji v glavnem dorečeni. Izhajajoč smiselno, tudi iz Pavčnikove opredelitve pravne države naj izpostavim: pravna država je demokratična, sodobna moderna država; je država, v kateri je delovanje državnih organov določeno in omejeno z zakoni in Ustavo; je država, v kateri je zagotovljen in dejansko upoštevan katalog temeljnih človekovih pravic, določenih praviloma v sami Ustavi, pa tudi v zakonih in v mednarodnih instrumentih, ki državo zavezujejo; je to država, v kateri je sodstvo dejansko neodvisno in je sodstvo pa tudi državna uprava podrejena le zakonom in Ustavi; zakone na transparenten, demokratičen način sprejema izvoljeno predstavniško telo; organizacija države temelji na načelu delitve oblasti. Dodal bi, da je to država, v kateri Ustavno sodišče (ali Vrhovno sodišče, če je v tej funkciji, kot npr. v ZDA) bdi nad spoštovanjem Ustave in omejuje tudi parlamentarno večino ali katerokoli drugo večino, npr. referendumsko, da bi s svojimi odločitvami prestopila okvir Ustave. Posplošeno rečeno je pravna država ureditev države, kjer se z vladavino prava, s spoštovanjem ustave in zakonov, z omejitvami oblasti in z zagotovljenimi pravicami človeka zagotavlja varnost pred samovoljo, tako organov države, kot posameznikov in raznih v bistvu kriminalnih združenj. Pravna država je moderna demokratična država, v kateri je z ustavo in zakoni zagotovljena varnost pred samovoljo, kakršna vlada v anarhiji, in samovoljo, kakršna je značilna za totalitarizem.

Država, ki ni demokratična, ki v svojem bistvu ni vladavina ljudstva, kjer oblast dejansko ne izvaja ljudstvo bodisi preko demokratično, pošteno izvoljenih predstavnikov, bodisi neposredno, ni pravna država. Navidezna vladavina prava – pravni red, ki ga sicer učinkovito, s prisilo zagotavlja izvršna veja oblasti – ni vladavina prava. Pravosodje v taki, praviloma totalitarni državi deluje sicer hitro, torej na videz učinkovito, vendar ne neodvisno, in ne deluje po ustavi in zakonih, temveč mimo prava po bolj ali manj izrecnih navodilih izvršilne veje oblasti, diktatorja, partije ipd.. Sodna veja oblasti je v bistvu izrabljena kot sredstvo izvršne oblasti. Navsezadnje tovrstno kvazi »vladavino prava« poznamo iz preteklosti, karakterizira pa jo inter alia več kot 3500 političnih, torej montiranih sodnih procesov, ki so bili po letu 1991 v naši državi razveljavljeni, da o izvensodnih pobojih, zaplembah premoženja ipd. sploh ne govorim. Bistvo prave vladavine prava torej ni v brutalni učinkovitosti oblasti in sodstva, pač pa v demokratičnem bistvu, da oblast izhaja iz ljudstva in jo ljudstvo izvaja v demokratični urejenosti države, česar del je dejansko, ne le formalno, neodvisno sodstvo.

Tako kot demokracija je tudi pravna država sad zgodovinskega razvoja, tja od znane angleške *carta libertatum* v 12. stoletju, čeprav so dejanske korenine globalje in segajo že v antični svet. Ta zgodovinski razvoj, čigar jedro je uveljavljanje spoštovanja človekovega dostojanstva in vsega, kar iz tega posledično izhaja, npr. tudi spoštovanje temeljnih človekovih pravic, je potekal dejansko vzporedno po dveh tirih: uveljavljanje demokracije in hkratno uveljavljanje pravne države kot

bistvenega dela demokracije. V tem razvoju so se tudi s prelito krvjo izoblikovala in uveljavila tista temeljna načela, ki karakterizirajo sodobne demokratične države in vladavino prava. Ta načela, zapisana v ustavah modernih demokracij, niso temeljna ustavna načela le v formalnem smislu, torej zato ker so zapisana v ustavah. So načela, ki izražajo bistvo sodobnih demokracij, so bistvo, *conditio sine qua non* pravne države, tudi če bi ne bila zapisana v ustavi; so tiste splošne, skupne vrednote demokratičnih družb, tisti minimalni obče sprejeti konsenz, na katerem temelje demokratične družbe. Brez njih ni demokracije in ni pravne države. Seveda je v tem pogledu Republika Slovenija moderna demokratična država, z moderno ustavo, z v njej zapisanimi vsemi temeljnimi načeli demokratične pravne države in s širokim katalogom temeljnih človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Zagotovljeno je v Ustavi in zakonih ustavno in pravno varstvo teh pravic in svoboščin.

Ne trdim pa preveč, če rečem, da pri nas mnogi ljudje ne verjamejo, da pri nas res vlada pravo, in mnogi so prepričani, da imamo dve pravni državi. Vidiijo, da je t. i. notranja privatizacija tako rekoč čez noč ustvarila milijonarje in hkrati vrgla na cesto tiste, ki so pošteno delali za skromen zaslužek. Ljudem so znane zgodbe, kot so Vegrad, SCT, Primorje, Merkur, Elan, MIP, Mura – in take zgodbe bi lahko še lep čas našteval. Neplačevanje prispevkov za pokojninsko zavarovanje, celo neplačevanje plač, razne malverzacije, o katerih je tako rekoč vsak dan moč brati v časopisih ali slišati na TV, so ljudem znane. Neučinkovitost pri preganjanju teh ekscesov, pogosto nepregledna, hipertrofirana zakonodaja, pa tudi problemi pravosodja so seveda tudi ljudem znana dejstva.

Za vse to in tudi za slabo učinkovitost naših organov izvršne oblasti, pravosodja, organov pregona, in navsezadnje politike, se pač ni mogoče izgovarjati ne na Bruselj in tudi na Wall Street ne. Za to, da ni učinkovite pravne države, ki bi bila pregleden in varen okvir za gospodarsko dejavnost, za delo in življenje ljudi, in ki bi naredila našo državo privlačno in varno za domače in tuje vlagatelje, državo, ki bi bila sposobna preprečevati zlorabe, korupcijo, še zlasti tisto najnevarnejšo, povezano z razpolaganjem z državnim denarjem in premoženjem in delovanjem raznih lobističnih omrežij, ni odgovoren nihče drug kot mi sami. Koliko gre pri vsem tem za pomanjkanje znanja in volje, koliko pa za svojevrsten odziv pri nas na probleme celotnega t. i. zahodnega sveta ali še posebej t. i. tranzicijskih držav, ta hip ne bom sodil. Vsekakor pa je prav namen te konference in njenih omizij, da – zlasti na temelju izkušenj in vednosti tudi naših rojakov pravnikov iz širnega sveta – prispeva k odgovoru in naporu za uveljavitev vladavine prava v Sloveniji. Problemi vladavine prava v Sloveniji so naši problemi, nihče mimo nas jih ne more rešiti. Lahko pa izkoristimo tudi znanje in pomoč drugih, še zlasti naših rojakov!

Problematika pravne države je danes morda najpomembnejši problem Slovenije. Pa najsi gre za tisto, kar je razumeti kot objektivni, dejanski vidik problematike pravne države, kot so učinkovito delovanje pravosodja in organov pregona, zlasti tožilstva in policije, preglednost zakonodaje, kvaliteta in zadostnost pravosodnega osebja, zlasti sodnikov in tožilcev, neodvisnost sodišč in njihov ugled in avtoriteta, in drugi vidiki »učinkovitosti« pravne države, kamor sodita tudi finančni vidik

in izobraževanje pravnikov. Ali pa če gre za subjektivni vidik pravne države, tj. za občutek, zavest, prepričanje ljudi, da žive v državi, kjer vlada pravo in ne arbitrar-
nost, koruptivnost, organiziran kriminal. V obeh pogledih, tako glede učinkovitega
uveljavljanja pravne države, vladavine prava, kot tudi glede subjektivnega občutka
državljanov, da žive v pravni državi, položaj v Sloveniji ni dober. Trditi nasprotno
bi bilo v očitni oporeki z dejanskim stanjem in s prepričanjem ljudi, pa tudi v na-
sprotju z ocenami stroke in tudi znanih ocen iz tujine. Zaostanki na vseh ravneh
sodstva, dolgotrajnost odločanja, hkrati pa v javnosti in medijih kritike – sicer ne
vedno utemeljene – da se pravosodni organi in organi pregona ne lotijo velikih
zlorab v gospodarstvu, finančnih zlorab, zlasti tudi tistih v zvezi s t. i. interno priva-
tizacijo, korupcijskih zadev, da se te velike kazenske zadeve kriminala belih ovra-
tnikov vlečejo in redko pripeljejo do konca, o vplivih politike na pravosodje, so
označevali in še označujejo diskurz o pravni državi v Sloveniji, s poenostavljenim
sklepom pri ljudeh, da pravna država ne deluje, ali da ne deluje enako za vse.

V zadnjem letu dveh smo v Sloveniji priča velikim pričakovanjem po učinkovitej-
šem spopadu z gospodarskim kriminalom. Prišlo je tudi do nekaj kar spektakular-
nih obsodb. Te utegnejo biti resni znanilci naporov za uveljavitev pravne države,
kazalniki zavesti v javnosti, pri političnih dejavnikih in znotraj samega pravosod-
ja, da je treba ukrepati. Očitno je začelo dozorevati spoznanje, da brez vladavine
prava ni pravne varnosti ne za posameznika, v razmerah gospodarske in finančne
krize pa še zlasti ne za pošteno podjetništvo, za gospodarske pobude, za naložbe,
tako domače kot tuje. Ne pretiram, če rečem, da je marsikje nastajal vtis, da je
sodelovanje s partnerji v Sloveniji tvegano. Vsakomur znane manipulacije z nepla-
čevanjem obveznosti – od plač in prispevkov delavcem, do najemnin, obveznosti
iz liziških pogodb, neplačevanje obveznosti iz pogodb s posledičnimi verižnimi
reakcijami in stečaji, zadolževanje brez kritja in nevračanje dolgov itd. – so vodile
k vprašanju, ali v Sloveniji ne gremo rakovo pot, ali se ne odmikamo od vladavine
prava v državo, obremenjeno s sistemsko korupcijo, prepleteno s koruptivnimi,
da ne rečem mafijskimi omrežji, z gospodarskim kriminalom, v državo, v kateri ni
plodnih tal za pošteno podjetniško in siceršno sproščeno ustvarjalnost, pač pa so
ugodna tla za zlorabe in kriminal. In to ob dejstvu, da smo pri vrhu v EU po številu
sodnikov, hkrati pa tudi po številu zadev pri ESČP v Strasbourgu – oboje relativno,
na število prebivalcev.

Morda zato, ker nas k temu silijo prijateljski nasveti pa tudi kritike, ki prihajajo iz
EU in iz mednarodne skupnosti menim, da nastaja zavest, čeprav marsikdaj iz-
ražena bolj v besedah kot izpričana v dejanjih, da je prizadevanje za vladavino
prava tako rekoč *conditio sine qua non* za uspešen spopad s t. i. krizo, ki v Sloveniji
še daleč ni le gospodarska ali finančna. Očitno postaja, da so nujna prizadevanja
za učinkovitejše in tudi hitrejše delo organov pregona in sodišč. Očitno nastaja,
morda bolj v strokovni javnosti, kot v samem pravosodju, zavest o potrebi samo-
zavesti in dejanski neodvisnosti organov pregona. Zato bo seveda to, kako je glede
problemov vladavine prava pri nas in tam, kjer žive in delajo slovenski pravniki
iz diaspore, izjemno zanimiva in aktualna razprava. Upam pa, da bo izmenjava

pogledov, znanja in izkušenj opozorila tudi na to, da učinkovitost pravosodja ne gre poenostavljeno razumeti le kot večjo hitrost odločanja in to, da bo čim več obsodb, zlasti spektakularnih. Gola težnja po hitrem delovanju sodišč in organov pregona, po preganjanju in obsojanju kar počez, npr. vseh tistih, ki »nekaj imajo« – torej so kradli, ali ki »niso naši« – ne vodi k vladavini prava, temveč proč od nje. Gre torej tudi ali predvsem za zagotovitev, rekel bi polne, formalne in dejanske neodvisnosti sodišč in tistega, kar je razumeti kot notranjo, osebno, doživeto neodvisnost sodnikov. To pa pomeni, da mora le njihova osebna presoja, utemeljena na pravnem znanju in zavezanosti pravičnosti, biti cilj sojenja, in ne kaj od njih pričakuje instances ali širša javnost. To vodi do kvalitete sojenja in dela organov pregona, ki temelji le na doslednem spoštovanju ustavnih garancij vsakogar, in na spoštovanju prava. Le če sodišča dosledno branijo in spoštujejo pravo – in samo pravo – in ne podlegajo političnim, pa tudi ne populističnim in drugim pritiskom, če sodniki v sebi čutijo, da se pričakuje, da sodijo le po zakonu in za vse enako, torej pošteno, bomo pravna država v objektivnem in subjektivnem smislu. Pri tem je še zlasti pomembna vloga in avtoriteta višjih sodišč in Ustavnega sodišča, ki navsezadnje izhaja iz kvalitete njihovih odločitev, te pa iz njihovega znanja in čvrste osebne zavezanosti samo ustavi in zakonu.

Skoraj pet desetletij po II. svetovni vojni in po razglasitvi Splošne deklaracije o človekovih pravicah leta 1948 (zanimivo, takratna DFRJ zanjo ni glasovala) so t. i. demokratične institucije bile pri nas bolj okras, kot pa dejanski nosilci oblasti. Da je bil marsikateri zakon bolj formalnost kot pa dejanski okvir zakonitega ravnanja vem iz lastne žalostne izkušnje z npr. t. i. akcijo 25 poslancev. Takrat smo ravnali natančno tako, kot je določal zakon in bili za to politično obsojeni. Podobno velja za temeljne človekove pravice in svoboščine, zapisane v takratni ustavi in številnih ratificiranih mednarodnih instrumentih, dejansko pa je bila prisotna diskriminacija npr. vernih, zlasti če so svojo vernost izkazovali, in seveda političnih »sovražnikov«. Danes je v osnovi to preteklost, vendar je ta preteklost vplivala na razvoj in uveljavljanje pravne države in po letu 1991 tudi demokracije pri nas. Vprašanje je ali in koliko so ostanki tistega časa še prisotni. Nekateri znaki so očitni: transparenten dialog, odkrit in argumentiran političen diskurz, z namenom najti najboljše rešitve je pogosto težaven; politično nasprotje je razumljeno kot sovražnik, s političnim nasprotnikom se marsikdaj ne skuša najti dogovor ali kompromis pač pa popolna zavrnitev, njegov poraz, tudi ne glede na ceno in posledice; vsaki spremembi na oblasti – z ene ali z druge strani – sledijo obsežni kadrovske premiki, nekakšne mini lustracije, pogosto ne glede na sposobnosti in rezultate dela prizadetih. Pri tem pa je vsakomur jasno, da Slovenija, zlasti za vodenje državnih zadev nima preveč, pač pa premalo sposobnih kadrov. Odločitve sodišč, tudi Ustavnega sodišča, se marsikdaj problematizira s političnimi diskvalifikacijami in celo s pritiski; tudi o tem imam, novejše značilne izkušnje celo na fasadi svoje hiše. Seveda se to odraža na delovanju pravne države, predvsem pa na njeno subjektivno dožemanje pri ljudeh, bojim pa se, da tudi na neodvisnost sodnikov. Vse to kaže na to, da je naša pravna država ne le historično mlada, temveč se še le s težavo utrjuje in otreša pri njenem delovanju in pri njenem dožemanju s strani ljudi, posledic preteklih desetletij.

Nepresežena razklanost slovenskega naroda in družbe, nastala zlasti v času NOB in v prvih tragičnih povojnih letih, gotovo vpliva tudi na doživljanje pravne države. Neporavnane krivice – tudi o dostojnem pokopu vseh žrtev povojnega nasilja se ni moč dogovoriti – pa tudi tiste iz zadnjih let (npr. izbrisani) pri mnogih ljudeh ustvarjajo občutek, da pravne, pravične države ni. Sam menim, da je premalo storjenega, tudi na simbolni ravni, da bi se odstranili dvomi o obstoju in delovanju pravne države enako za »naše« in »njihove«, ne glede na to, katera politična opcija je na oblasti.

Le na kratko naj omenim, da k pravni državi zanesljivo prispeva pregledna in relativno stabilna zakonodaja. Ne delim sicer stališča, ki ga je pred leti zapisalo samo Ustavno sodišče, da naj bi bili predpisi razumljivi tudi neizobraženim. To je zlasti v sodobni kompleksni družbi, in pri zakonodajnem urejanju odnosov v njej bolj iluzija kot realnost. Morajo pa biti predpisi taki, da jih je moč s sredstvi tolmačenja, od lingvističnega do namenskega, teleološkega, tolmačiti, narediti razumljive in jasne. Vendar, tako kot je nesprejemljiva odsotnost normativnega urejanja, saj je bistveno za pravno državo, da so pomembni družbeni odnosi normirani vnaprej, kar še posebej velja za kazensko pravo (*nulla poena sine lege*), je pravni državi, vladavini prava, škodljivo prenormiranje, nejasnost predpisov, težko razumljiva prekrivanja predpisov, njihovo hitro in nedomišljeno spreminjanje, kar vse prispeva k pravni nestabilnosti in posledično krni pravno državo. Nikomur, ki se ukvarja v Sloveniji s pravom, povedano ni treba utemeljevati. Hipernormiranje v bistvu tudi oži prostor za delovanje sodišč in sodnikov, katerih naloga je, da pravne norme in načela aplicirajo na konkretna vprašanja in naj ne bi pričakovali, da bo vse normirano do te mere, da jim je potrebno le najti tisto pravo pravno normo, pa bo problem rešen. To bi pomenilo, da bi namesto sodnikov lahko sodili kar računalniki. Sojenje pa je zapleten, kreativen proces, ki daleč presega le poiskati pravne norme; je proces, ki ima opravlja tudi z osebnostjo sodnika, z njegovim znanjem in kreativnim mišljenjem, in *last but not list*, s pravno kulturo.

Težko bi dvomili, da sodišča v Republiki Sloveniji niso formalno neodvisna. Neodvisnost sodnikov je zagotovljena s trajnim mandatom, manj pa z načinom njihove izvolitve. Opazujoč delo sodišč pa si upam trditi, da nekateri elementi prave, popolne neodvisnosti sodnikov niso zagotovljeni. Najprej je tu kar pogosto pomanjkanje osebne, notranje avtonomnosti, samozavesti, tudi družbenega ugleda sodnic in sodnikov, navsezadnje tudi njihov materialni status. Sodniki pri nas so v veliki preveliki meri zavezani oziroma vdani pravnemu formalizmu in pozitivizmu. Pogosto preveč iščejo odgovore v paragrafi in premalo v lastni glavi, preveč samo formalno v okviru paragrafov in premalo z uporabo občutka za pravičnost. Ne bom omenjal nekaterih sodb, ko so iz malo pomembnih formalnih razlogov in tudi z neustrezno obrazložitvijo padle sicer z dokazi kar solidno podprte obtožnice. Še manj bom komentiral obratne primere, ko so slabo utemeljenost sodb komentirali ugledni pravniki. Tudi zato ne, ker sem bil že za izjavo, da morajo sodbe o politično občutljivih zadevah biti vodotesne, bil obtožen v mediju pristranskosti. Ne vem, ali je bil to pritisk name, podoben tistemu pisanju črnih pesti na mojo hišo. Rečem

naj le, da ni ne v tej državi ne kje drugje nikogar, ki bi mogel vplivati name. To sem dokazal že v sedemdesetih letih, in na številnih funkcijah doma in v tujini. Premalo je v našem sodstvu tudi prizadevanj za enotno sodno prakso. Tudi prof. Zupančič večkrat kot problem našega sodstva izpostavlja formalizem in pomanjkanje prav tega o čemer govorim. Sam, podobno kot akademik Pavčnik mislim, da je vrhunska izobraženost sodnikov pomemben pogoj njihove samostojnosti in neodvisnosti tudi pred samocenzuro, pred strahom, kaj bo rekla instanca, kaj bo politično korektno ipd.. Zlasti je to treba imeti v mislih, ko gre za države z desetletji totalitarne oblasti in sodstva, ki ni bilo neodvisno. Sodniška funkcija, delitev pravice, je tako rekoč božja funkcija in izjemna odgovornost tistih, ki to funkcijo opravljajo. V Sloveniji so v teku hvalevredna prizadevanja za učinkovitejše delo pravosodja. Seveda so ta prizadevanja potrebna. Vendar to so predvsem nujni ukrepi na kratkem rok. Samo hitrejše odločanje sodišč ne pelje nujno k pravni državi, in zlasti tudi ne k tistemu kar sem označil za subjektivni vidik pravne države. Res je *late justice no justic*. Res pa je tudi, da zgolj pospeševanje učinkovitosti postopkov lahko vodi celo v stranpota, v prehitre in ne dovolj utemeljene sodbe in obsodbe in zlasti k nespoštovanju enega od stebrov pravičnega sojenja: *in dubio pro reo!*

Dejstvo je, da se verjetno tudi iz razlogov, ki izhajajo iz preteklosti, odločitve sodišč, tudi Ustavnega sodišča marsikdaj osporavajo. Ne toliko v strokovni kritiki, ki je nujna in vedno dobrodošla, ali v instančnih postopkih, ki so seveda pomemben del pravne države. Pač pa s strani politike, medijev, kogarkoli in kar tako. V tem pogledu je Slovenija v primerjavi z delom sveta, kamor se radi uvrščamo, tj. evropski razviti zahod in srednja Evropa, pravi unikat. Sodbe sodišč se sicer praviloma izvršujejo, značilno pa je, da celo nekatere odločitve Ustavnega sodišča ostajajo dolgo neizvršene, a o tem tu ne bom govoril.

Naša država je utemeljena na delitvi treh vej oblasti, njihovi medsebojni neodvisnosti in enakopravnosti. Da bi se pa v javnosti (mislim zlasti na medije) in tudi v politiki smatralo sodno vejo oblasti in tudi Ustavno sodišče za dejansko, in tudi na simbolni ravni enakovredno drugima vejama oblasti, pa bi na temelju opazovanja in izkušenj težko trdil. Naj pa zatrdim, da kolikor gre za Ustavno sodišče, pač dela po svojih močeh. Delovalo bi bolje, če bi bilo razbremenjeno številnih nepomembnih zadev tako z vidika varstva ustavnosti in zakonitosti, kot tudi z vidika varstva človekovih pravic.

Dovolite mi še par besed o razmerju med pravičnostjo in pravom. Razmerje med njima je tako rekoč večna tema pravne in siceršnje filozofije, od antične do danes. Gotovo je bistvo pravičnosti njena razdelilna vloga, pri čemer abstraktne pravičnosti ni. Vsaka faza družbenega razvoja in vsaka družbena ureditev daje svoj pečat pravičnosti. Tudi sodobna pravna država, katere bistvo je, da je pravična, mora zagotoviti, da bo vsakdo dobil, kar mu gre, in da bodo vsi v formalno pravnem enakem izhodiščnem položaju. V konkretnih slovenskih razmerah je posebej izpostavljena ekonomska in socialna pravičnost. Jasno je, da uravnilovka ni pravičnost, pa tudi podivjan kapitalizem, ki absolutizira vlogo trga in vsakršno prisvajanje, če je le formalno legalno, ni pravičnost. Potrebno je, če parafraziram akademika

Pavčnika, ravnotežje med sproščanjem in nagrajevanjem uspešnosti, kreativne sposobnosti in hkrati spoštovanje človekovega dostojanstva vsakogar, tudi tistih, zlasti tistih, ki niso sposobni oz. nimajo pogojev za »tekmo«. Vzpostavljanje in vzdrževanje tega ravnotežja med uspešnostjo, razvojem družbe, in socialno varnostjo je pomemben atribut pravne države. To bi lahko rekli, sodi v bistvo pravičnosti sodobne pravne države. To ravnotežje zagotoviti je naloga, ki sodi v območje zakonodajne in izvršilne veje oblasti, kolikor pa gre za preprečevanje ekscesov pa tudi sodne veje oblasti. Nastanek velikih socialnih razlik, pogosto utemeljenih na sicer legalnih ali pa na ilegalnih špekulacijah, ki jih je oz. jih nedorečen pravni red omogoča (npr. izkušnje pri nas zlasti s t. i. interno privatizacijo), počasnost in nemoč pravosodja preprečiti in sankcionirati ekscesna ravnanja, je v veliki meri prispevalo k subjektivnemu občutku, da pravne države ni oziroma da ne deluje. Prispevalo je tudi k radikalizaciji zahtev po uravnilovki, po »vzeti je treba tistim, ki imajo«, po »dragonskih ukrepih«, zaplembah ipd.. Tovrstne zahteve so nasprotje pravne države in nimajo nič skupnega tudi z državo blaginje oz. s socialno državo, kar naj bi pravna država, ki mora biti tudi pravična, po definiciji bila. Bistvo pravne države – nastala je prav kot nasprotje vladarjeve arbitrarnosti, policijske oz. totalitarne države – je, da je tudi njena socialna funkcija prav tako omejena, kot katera koli njena druga funkcija. V imenu t. i. socialne pravičnosti se ne sme krniti drugih temeljnih pravic in postulatov pravne države. To izpostavljam posebej zato, ker bi absolutiziranje, neuravnoteženo uveljavljanje socialnosti, lahko bi rekli tudi uravnilovke, kar je opaziti pri nekaterih kritikah o neobstoju pravne države pri nas, vodilo proč in ne k pravni državi.

V okviru omizij današnje in jutrišnje konference bo govora praktično o vseh pomembnih vidikih pravne države oziroma tistih dejavnikih, ki jo zagotavljajo. Bistvo razprave bo izmenjava znanja in izkušenj o problemih pravosodja v najširšem smislu, o izobraževanju sodnikov in drugih pravnikov, o vpetosti pravnega reda Slovenije v evropski pravni red ter o vrsti drugih vprašanj pravne države.

Razprava med uglednimi pravniki iz Slovenije in rojaki pravniki iz zamejstva in izseljenišтва bo pomemben prispevek k razumevanju in soočanju s problemi pravne države v Sloveniji. Naj svoja razmišljanja zaključim z mislijo, da je problem vladavine prava, pravne države v Sloveniji danes vendarle v veliki meri tudi izven sodne veje oblasti. Je zlasti v deformacijah v družbi, od zlorab in korupcije v gospodarstvu in politiki, ter drugih dejavnostih, od marsikdaj slabe zakonodaje, pa v neznanju in tudi v podcenjevanju vloge prava in pravne države. Gordijskega vozla vladavine prava v Sloveniji verjetno ni moč presekati od danes do jutri, lahko pa ga razvežemo s skupnimi močmi, čemur naj služi tudi današnji posvet.

■ ***Ernest Petrič****Education**

- Ph.D. in International Law, Faculty of Law, University of Ljubljana (1965).
- Postgraduate studies at the University of Vienna (1963-1964).
- LL.M. with honours, Faculty of Law, University of Ljubljana (1960).

Additional education

- Max Planck Institute of International and Public Law, Heidelberg (1979).
- Academy of International Law, The Hague (1973).
- Wilton Park (1972).
- Institute of International Law, University in Thessaloniki (1972).
- University of Lund (1958).

Work experience

- Judge of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia (2008 - present) and its President (2010 – 2013).
- Professor of International Law and International Relations, Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana (2008 - present).
- Professor of International Law, European Law Faculty in Nova Gorica (2008 - present).
- Ambassador of the Republic of Slovenia to the Republic of Austria and Permanent Representative to the International Organizations in Vienna (2002-2008) and the OSCE (2002-2004).
- Permanent Representative of the Republic of Slovenia to the United Nations in New York and Ambassador (non-resident) of the Republic of Slovenia to the Federative Republic of Brazil (2000-2002).
- State Secretary, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Slovenia (1997-2000).
- Ambassador of the Republic of Slovenia to the United States of America and (non-resident) to the United States of Mexico (1991-1997).
- Ambassador of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia to the Republic of India and (non-resident) the Kingdom of Nepal (1989-1991).
- Professor of International Relations and International Law, Faculty of Sociology, Political Sciences and Journalism, University of Ljubljana (1986-1989).
- Professor of International Relations and International Law, University of Addis Ababa (1983-1986).
- Professor of International Relations and International Law, Head of Department of Political Science and International Relations, Faculty of Sociology, Political Sciences and Journalism, University of Ljubljana (1972-1983).
- Senior university teacher of international relations and international law, Faculty of Political Studies, University of Ljubljana (1965-1967).

Publications

- Author of 7 books on topics of international law and international relations.
- Author of over 200 articles on topics of international law, international relations and related topics.

Management skills

- Member of ILC (2006 - present) and its Chairman (2009-2010) in Geneva.
- Member of the Advisory Committee on Nominations for judges of ICC (2012 – present).
- Member of the Board of Governors of IAEA (2005-2007) and its Chairman (2006-2007) in Vienna.
- Dean of the Faculty of Sociology, Political Sciences and Journalism, University of Ljubljana (1987-1989).
- Director of the Research Centre of the Faculty of Sociology, Political Sciences and Journalism, University of Ljubljana (1987-1989).

- Member (Minister) of the Executive Council (Government) of the Socialist Republic of Slovenia, responsible for science and technology (1967-1972).
- Member of the Slovenian National Assembly (1967-1972).

Additional experience in foreign policy and international law

- Expert member of the delegations to the General Conferences of UNESCO and the OECD.
- Representative of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia to the OECD Committee for Scientific and Technological Policy (CTTP).
- Member of the Yugoslav-Italian Committee for Scientific and Technical Cooperation.
- Member of the Yugoslav-Greek Committee for Scientific and Technical Cooperation.

Research work (1962 - present)

- Recipient of independent research and scientific projects and grants on issues of international law and international relations, on human rights, and peaceful settlement of disputes among states, self-determination, protection of minorities, expulsion, etc.
- Holder of the Highest Reward for Scientific Work (1977).

Languages

- Speaks English, German, Serbian, Croatian, Russian and Italian.
- Understands French and Spanish.

Personal information

- Married, three children.
- Decorated by the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, the United States of America (State of Colorado) and the Republic of Austria. Holder of the highest decoration for civilian work of the Republic of Slovenia.

Pravična Domovina

Righteous Homeland

Klemen Jaklič*

Pravna država je predpogoj pravične domovine. Vse človekove pravice in vsa njihova svoboda z enakopravnostjo vred so, ko jih ni mogoče uresničiti zaradi nedejujoče in neučinkovite pravne države, vredne približno toliko kot nič. Brez pravne države pravične domovine ni in je ne more biti. Toda hkrati velja tudi obratno. Tudi pravična domovina je nujni predpogoj pravne države. Če imamo pravno državo, torej sistem delujočih in učinkovitih vnaprej postavljenih pravil, vsajeno v okvire domovine, ki ni pravična temveč bodisi zavedno, pol zavedno, ali nezavedno krši same temelje pravičnosti, npr. idejo, da je vsak nosilec človekovega dostojanstva vreden enakega spoštovanja, potem je pravna država prazen konstrukt. Lahko je celo zlovesč konstrukt, tak, ki kršitve temeljne pravičnosti legitimira. Konec koncev, celo na konferenci ob jezeru Wannsee, ko so odločali o končni rešitvi judovskega vprašanja, so vztrajali, da je za pravnost postopka nadvse pomembno, da se vnaprej natančno določi detajle izvedbe. Do katerega kolena je kdo Jud in kdaj to več ni. V nekem drugem obdobju so častilci pravnega sistema ugotavljali, da lahko prek prava opravičimo ločevanje na svobodne in sužnje, ali pa na bogate in moške z volilno pravico ter revne in ženske, ki o zadevah, ki se jih tičejo, ne smejo odločati. In tako naprej in naprej. Ko je dr. Petrič ob koncu svojega predavanja nakazal, da je pravna država naposled sama utemeljena v pravičnosti, je, skupaj z vsemi nami, seveda točno vedel za kaj gre. O pravni državi nima smisla govoriti, in še manj o njej znanstveno razpravljati, če hkrati enake pozornosti ne namenjamo vprašanju njenega vzajemnega predpogoja, vprašanju *pravične* domovine.

Čas pa je ravno pravi za to. Da si namreč ravno narodi v Evropi znova postavimo to vprašanje. Živimo namreč v času velikih sprememb. Potem, ko smo naposled

tudi Slovenci vzpostavili svojo državo in samega sebe – svoje ljudstvo – postavili za suverena na svojem ozemlju, smo se naenkrat hkrati znašli sredi nekega drugega, še močnejšega toka sprememb: globalizacije. Ta je po mnenju mislecev kot npr. Anthonyja Giddensa, Jürgena Habermasa ter mnogih drugih, resnično korenita, zgodovinska sprememba konteksta. Primerljiva je morda zgolj s spremembami kontekstov kot so se poprej zgodile le še po velikih revolucijah in omogočile nadaljnji civilizacijski napredek, npr. na področju demokracije, liberalizma, solidarne pravičnosti, itd. V okoliščinah takšnega spremenjenega konteksta, ko smo se ljudje nepovratno srečali na globalni ravni in se neizogibno začeli tesneje in učinkoviteje povezovati, pri čemer je proces globalizacije šele dobro na poti, se ponovno odpira vprašanje pravične domovine. Natančneje, kako pravična je ideja domovine, kot smo jo poznali in konstitucionalizirali do sedaj? Kako jo je v spremenjenem kontekstu mogoče opravičevati v njeni obliki suverene države? Jo je sploh še mogoče opravičiti? Jo je, da bi z njo zadostili temeljnemu kriterijem pravičnosti, v globalni dobi potrebno korigirati in, če, kakšna naj bo njena zdrava vsebina, njena redefinirana ustavna vloga?

Na tem mestu nastopi nadvse zanimiva, na prvi pogled – a le prvi pogled – morda celo neprijetna teza. Ta pravi, da je mogoče dokazati, da je v naši vse bolj globalni dobi tradicionalna različica koncepta domovine – domovina v obliki *suverene* demokratične države nekega suverenega ljudstva – sama postala eden ključnih virov kršitve temeljnega načela pravičnosti, načela da je namreč vsak nosilec človekovega dostojanstva vreden enakega spoštovanja.

V spremenjenem kontekstu globalne dobe, in še posebej v njeni različici post-suverene Evrope, je tako razumljena domovina neizbežno postala eden od virov neenakosti, vključno z neenakostjo v temeljni človekovi dobrini zastopanosti in sodelovanja (t.j. samovlade človeka oziroma demokracije) v sferah življenja, ki se ga bistveno tičejo. Z virom neenakosti primarno mislim na neenakost med posamezniki rojenimi v različne domovine, t.j. njihove zelo različne suverene države. V skladu s temeljnim liberalnim načelom pravičnosti je vsak nosilec človekovega dostojanstva, kot svoboden in drugemu enak, enako moralno upravičen do spoštovanja in povečevanja njegove sposobnosti samovlade (self-ruling capacity v obliki zastopanosti in možnosti osebnega sodelovanja) v sferah, ki se ga tičejo, in tako pod enakimi pogoji kot vsak drug nosilec človekovega dostojanstva, ki je prav tako svoboden in njemu enak. To je nesporno. Toda, v svetu v katerem nam je legitimno dopuščeno vstopiti v tradicionalni model sodelovanja, t.j. model suverene domovine, tisti, ki so na boljšem zaradi povsem naključnih okoliščin, moči ali lokacije rojstva (gre za moralno arbitrarne okoliščine, kot je prepričljivo utemeljil že John Rawls), neizogibno monopolizirajo ugodnejše ozemlje ter napravijo sebe in svoje potomstvo za izključnega suverena na tem teritoriju. Vsa politična oblast in vse pravo v takšni domovini izhajata iz enega poslednjega vira oblasti tako monopoliziranega teritorija: iz ljudstva kot njegovega suverena, ki je kot tak hkrati tudi končni naslovni suverene oblasti. Ustanovitvi sledi praksa nadaljnjega sodelovanja med tovrstnimi privilegiranimi oziroma »močnimi«, in tako močni/privilegirani

postopoma in progresivno postajo še bolj močni/privilegirani. In tako je rezultat tovrstnega procesa neizbežno, da se na ta način ustvarjajo radikalno različni centri moči v svetu, na eni strani bogate in močne suverene domovine oziroma države, ter revnejše in šibke oziroma manj pomembne na drugi strani. Končna posledica je, da so nosilci človekovega dostojanstva, ki so nato rojeni v tako različne suverene domovine, zgolj zaradi lokacije njihovega rojstva (moralno arbitrarna okoliščina), že v štartni poziciji potisnjeni v radikalno neenak položaj kar se tiče enakih pogojev/možnosti samovlade (basic capacity for self-rule), vključno s pogoji/možnostmi za učinkovito predstavništvo in osebno sodelovanje (representation and participation) v sferah, ki se sicer enako in enako odločilno tičejo njihovih življenj. Temeljno liberalno načelo pravičnosti, ki zahteva enako spoštovanje človekove samovlade in njenega napredka na osnovi enakega spoštovanja vsakega nosilca človekovega dostojanstva, in brez moralno arbitrarnih dejavnikov, je prekršeno. Kršitev pa postane kritična predvsem v našem novem kontekstu globalne dobe, ko se nas vseh vse več in več sfer v resnici tiče enako, pri čemer se zaradi tradicionalnega modela domovine umetno ohranjajo znotraj njenih suverenih mej. Vidimo, da tradicionalni model domovine v obliki suverene države ni zgolj nesposoben ponuditi rešitve za opisano kršitev temelja pravičnosti, temveč je celo sam eden ključnih virov te kršitve in resnih demokratičnih deficitov, ki iz tega sledi. Ker vključuje monopolizacijo temeljne dobrine človekove samovlade, tj. demokracije, na ugodnejšem teritoriju in v rokah ene same izbrane skupine ljudi kot izključnega suverena tega teritorija, lahko ta tradicionalni model kreiranja in pojmovanja domovine označimo s terminom »monizem«, ali monistična domovina.

Tradicionalni, monistični model domovine pa ni vedno predstavljal kršitve temeljnega načela pravičnosti, kot to velja v novem kontekstu globalizirajoče dobe. V času, ko je ta model domovine v demokratični obliki vznikel prvič, tj. skupaj z ameriško in francosko demokratično revolucijo in v obdobju po njima, niti ni mogel predstavljati tovrstne kršitve niti ni smel biti drugačen kot monističen. Davno pred kontekstom globalne dobe so suverene nacije kot otoki živele mnogo bolj ločeno ena od druge in v takih okoliščinah, ko se zadeve, ki se odvijajo na nekem ozemlju bolj ali manj tičejo le ljudi tistega ozemlja, je težko govoriti o kršitvi samovlade drugih, ki se jih te sfere pač ne dotaknejo. Nadalje, in kot je vedel že James Madison sam, v tistem turbulentnem, še ne demokratičnem času so si nedemokratične sile Velike Britanije, Francije in Španije za vsako ceno od novonastale mlade ameriške demokracije prizadevale pridobiti svoje kolonije nazaj. Demokracija bi prav tako hitro kot je izšla lahko izginila z obličja sveta, če ne bi v tistem času Američani ustvarili tradicionalnega modela demokracije v okviru močne monistične suverene »super sile«. Le takšna domovina se je v tistem prejšnjem kontekstu lahko obranila in človeštvu prinesla demokracijo oziroma ta njen tradicionalni model, ki ga uživamo še danes.

Toda konteksti se spreminjajo in, kot sem pojasnil, z globalizacijo smo se znašli v novih okoliščinah, ko je mogoče uvideti, da tradicionalni monistični model domovine zaradi nove realnosti temelju načela pravičnosti ne ustreza več in je v nekem

delu postal celo vir njegove novodobne kršitve. Zlorabe človekovega dostojanstva, ki ob natančnejši analizi pokaže, da gre za kršitev, ki ni nič manjša od npr. tiste, ko v neki zgodnejši demokraciji nosilec dostojanstva ni imel pravice odločati (npr. ni imel volilne pravice) o zadevah, ki so bistveno določale njegovo življenje zgolj zato, ker je bil rojen v revno okolje, v temnopolto in ne belsko družino, ker je bil rojen kot ženska in ne moški, itd. Okoliščina rojstva v neko okolje je v zvezi s pravico do samovlade, tj. demokracije, moralno povsem arbitrarna okoliščina. To velja za zgodovinske kršitve enako kot za istovrstno a novodobno kršitev v kontekstu globalne dobe. Gre zgolj za različni modaliteti iste temeljne kršitve istega osnovnega jedra pravičnosti.

V obdobju zadnjih dvajsetih let so nekateri vodilni evropski konstitucionalisti začeli opazovati in razlagati, da v globalnem in zgodovinsko unikatnem kontekstu nove post-suverene Evrope stanje po več stoletjih prvič ne ustreza več tradicionalni, monistični paradigmi. Ti avtorji pojasnjujejo, da sta zaradi konstitucionalizacije Evropske Unije, kot supranacionalne ustavne tvorbe z že oblikovano lastno samostojno ustavno podstatjo, suverenost evropskih nacionalnih držav, in z njo tudi tradicionalno monistično pojmovanje domovine, preteklost. EU in njena ustava sta – hočeš nočeš – že utemeljeni v ljudeh oziroma ljudstvih samih, namesto njihovih državah. Imamo neposredne volitve, neposredno aplikabilnost prava EU, njegovo supremacijo nad nacionalnim pravom znotraj lastnega evropskega polja, državljanstvo EU, zavedanje vsaj dobršnega dela ljudi o svoji sočasni pripadnosti evropskemu ljudstvu in njegovi neposredni vezi z lastno supranacionalno ustavno demokracijo, itd. Prav zares, dejanski soobstoj takšne samostojne ustavne demokracije negira staro monistično idejo, da vsa oblast in vse pravo nekega nacionalnega ozemlja izhajata iz enega samega poslednjega in hierarhičnega vira ustavne avtoritete: nacionalne ustave in njenega suverenega ljudstva. V isti sapi ti isti avtorji opazujejo, da prejšnjega nacionalnega monizma prav tako še ni zamenjala neka nova suverenost (nov monizem) nad ozemljem Evrope: neka vseevropska suverena država, nova monistična domovina v smislu suverenega vseevropskega ljudstva. Monizma ni več. Namesto monizma in njegove hierarhične ustavne ureditve govorijo o *pluralizmu*, torej o heterarhičnem soobstoju dveh ustav in njenih enako samostojnih demokratičnih virov, ki se prekrivata (overlap) na skupnem ozemlju. Ustavni pluralizem je tekom zadnjih dvajsetih let bliskovito postal nova vodilna veja evropske ustavne misli. Joseph Weiler in Nick Barber se npr. vprašata »je med evropskimi konstitucionalisti sploh še kakšen pravi monist, ali pa smo vsi naenkrat pluralisti?«. Kljub temu pa pluralisti še ne dovolj jasno odgovarjajo na vprašanje zakaj bi bil pluralizem tudi normativno superiornejši.

Sam trdim, da je novi kontekst v Evropi odprl prostor v katerem je mogoče zasnovati mnogo bolj *vključujoč* način konstituiranja skupne ustavne prihodnosti, ki je nujno pluralističen in v tem drugačen od tradicionalne ustavne demokracije suverene države. Od monističnega pristopa je normativno superiornejši zato, ker se lahko le prek pluralizma – ravno prek njegove večje inkluzivnosti in odprtosti do »drugega« – izognemo kršitvi prej obravnavanega temeljnega načela pravičnosti

ter vsem demokratičnim deficitom povezanim z njim. To hkrati pomeni, da je v novem globalnem kontekstu zgolj in izključno prek pluralističnega pristopa k ustavnosti mogoče priti tudi do... pravične domovine. To je takšne domovine, ki, kot bomo videli, po eni strani sicer obdrži svojo državo (četudi ne v njeni stari suvereni, torej monistični, ampak korigirani, izčiščeni obliki), a je po drugi strani hkrati tudi popolnoma skladna s temeljem pravičnosti, ki slehernega nosilca človekovega dostojanstva, ne glede na lokacijo njegovega rojstva ali kakšno drugo moralno arbitrarno okoliščino, obravnava z enakim, intaktnim spoštovanjem. Tega, kot smo videli, tradicionalni model monistične domovine po definiciji več ne zmore in je v globalni dobi celo vir in pospeševalec te temeljne kršitve. Kako torej do takšne, s temeljno pravičnostjo skladne, domovine?

Pot tja vodi prek miselnega eksperimenta, sestavljenega iz argumentativnih pogojev, ki jih med razumnimi v danih novih okoliščinah post-suverene Evrope ni mogoče zavrnila. Pristop je podoben kot pri Rawlsovi začetni poziciji (original position) in njeni tančici nevednosti (veil of ignorance), le da je ta specifični Rawlsov pristop še vedno vpet v monizem in zato ne zmore ponuditi rešitve našega problema, ima pa tudi nekaj drugih znanih težav. Naš miselni eksperiment, nasprotno, temelji na edini zdravi koncepciji enakega spoštovanja (imenujem ga »intaktno spoštovanje«), ki v kombinaciji z nekaterimi unikatnimi faktičnimi elementi nove post-monistične Evrope predstavlja povsem intakten argumentativni okvir. Je zametek normativno superiorne pluralistične vizije. Njegovo bistvo je, da tako predstavniki kot protagonisti obeh soobstoječih ustavnih akterjev nove Evrope – nacionalne države in EU – nato prek intaktnega argumentativnega okvira eden drugega hočeš nočeš *neizogibno* vodijo do postopnega očiščenja in medsebojne usklajenosti obeh vizij – nacionalne in vseevropske. S tem sami postopoma vse bolj vsebinsko napolnjujejo nastajajočo zdravo pluralistično ustavno formacijo, ki pa je že izpopolnjen pluralističen model, ne več le njegov zametek, in je edini skladen s konceptom pravične domovine ter slednjo pravzaprav predstavlja.

Intaktno enako spoštovanje je prvi element argumentativnega okvira. Obstaja več koncepcij enakega spoštovanja. Tako imenovana »čista kontraktualna« različica pravi, da sem zavezan spoštovati drugega in delati v njegovo korist le pod pogojem, da tudi drugi spoštuje mene in dela v mojo korist. Gre za t.im. »čisto« različico kontraktualnega enakega spoštovanja, ki temelji na elementu vzajemne koristi (mutual advantage), ki je edini pogoj tovrstnega »spoštovanja«. Nekoč Thomas Hobbes, danes pa npr. David Gauthier, sta protagonisti tega pojmovanja enakega spoštovanja.

Druga različica je t.im. »mešana« ali »hibridna« različica enakega spoštovanja.¹ Pri tej je razlog spoštovanja v dvojem, tako v skupni koristi kot tudi v dejstvu, da je drugi nosilec človekovega dostojanstva. Pri tej koncepciji morata za obstoj

1 M Nussbaum, *Frontiers of Justice*, Harvard University Press 2007.

obveznosti spoštovanja biti izpolnjena oba pogoja. Nekateri razlagajo, da je John Rawls imel v mislih tovrstno različno enakega spoštovanja, a to ostaja odprto.²

Tretja različica pa je čisto, intaktno spoštovanje. Tu je edini razlog moje dolžnosti spoštovati drugega v tem, ker drugi *je*, ker obstaja kot nosilec človekovega dostojanstva. Pika. Ta koncepcija enakega spoštovanja je neodvisna od prispevka »drugega«, od njegovega vračanja takšnega spoštovanja, od njegovega uspeha ali neuspeha, povečanja medsebojne koristi, ipd. Utemeljena je zgolj v človekovem dostojanstvu in je v tem smislu brezpogojna in univerzalna. Njen razlog je namreč človečanstvo, ena in ista stvar v vseh nas.

Če se spomnimo temeljnega načela pravičnosti iz začetka predavanja ter razlage kako monizem v globalni dobi predstavlja vir njegove kršitve, hitro postane jasno, da je v novem kontekstu pravično domovino nemogoče utemeljiti na prvih dveh različicah enakega spoštovanja. Medsebojna korist, kot pogoj (ali eden od nujnih pogojev) za spoštovanje drugega je namreč ravno tisti element, ki neko skupnost privilegiranih iz ugodnejšega ozemlja odvrča od sodelovanja z drugimi, neznatnimi, revnejšimi, ki z rojstvom v drugačno okolje niso imeli enake sreče. Privilegirani in močni imajo povratno medsebojno korist, in obilico te, ravno ko sodelujejo med seboj in ne s tistimi, ki jim tega ne morejo ponuditi. S tem se razlike med centri moči le še poglobljajo. Tako čisti kot hibridni koncept enakega spoštovanja sta v naši globalni dobi ključni del tistega razloga za kršitev temeljnega načela pravičnosti. Edina zdrava različica enakega spoštovanja na kateri lahko temelji novodobna pravična domovina je čisto, intaktno spoštovanje.

ln če je ta prvi sestavni element argumentativnega okvira, ki ga razumni akterji zlahka sprejmejo, normativni, je drugi element faktične narave. Do nedavnega je nacionalna država imela monopol v Evropi. Dejstvo pa je, kot smo opazovali že prej, da se je to po več stoletjih ravno s konstitucionalizacijo EU spremenilo. Med opazovalci obstaja široko soglasje, da je, kot pravijo »zobna krema že ušla iz tube in je ni smiselno in mogoče za vsako ceno tlačiti nazaj češ, to ne drži«. Ravno nasprotno, vlak Evrope vsak dan bolj drvi svojo pot naprej. Nekoliko povečani nacionalizem je delno rezultat tega zavedanja in realnega spoznanja, da je vprašanje, če sploh še kaj lahko ustavi Evropo. Če se integracija nadaljuje s tempom kot doslej, celo Združene Države Evrope nekoč v ne tako daljni prihodnosti niso izključene. Še posebej, če upoštevamo postopno menjavo generacij, nujnost centralizacij nekaterih področij zaradi neizogibnega povečanja učinkovitosti v globalni tekmi (trenutno npr. bančna unija, fiskalna unija, itd.). Da dejstva, da se je prav tako začelo tudi v začetkih Ameriške integracije niti ne omenjam. Kdor ni ravno povsem kratkoviden, se zaveda realnosti, da prihodnost kontinenta še zdaleč ni jasna in da je tekma med ključnima akterjema že nastopila. Drugi element argumentativnega okvira je torej medsebojni izziv. To je, spoznanje, da je s faktičnim pluralizmom med nacionalno državo in vseevropsko tvorbo – hočeš nočeš – nastopilo tudi rivalstvo za prevlado in suverenost v neki bodoči ureditvi Evrope. Obstoječi

faktični pluralizem je v tem smislu le trenutno stanje neodločenosti med obema akterjema.

Tretjič, vse to se dogaja v že omenjenem kontekstu globalizacije. To je prav tako bistven element. Faktični pluralizem, torej izziv med obema akterjema, sam po sebi ni unikaten. V zgodovini se je pojavil že vsaj enkrat poprej. Namreč na točki tik preden se je ameriška integracija prevesila iz ohlapne zveze suverenih držav v eno suvereno monistično državo ZDA. Iz začasnega faktičnega pluralizma takrat ni moglo slediti nič normativno pluralističnega, ampak le monizem, in tako iz razlogov, ki sem jih omenil že prej. To niso bili demokratični časi in nedemokratične sile so si prizadevale dobiti svoje kolonije nazaj. Demokracija tako ne bi preživela, če se ZDA, kot je opozarjal sam Madison, ne bi združile v suvereno silo, sposobno obraniti se pred nedemokratičnimi plenilci. Poleg tega bomo videli, da pluralizem zahteva globalno širitev svoje formacije, tako da dobrina demokracije ni monopolizirana na strogo zamejen teritorij in njegovo izbrano skupino privilegiranih. Takšna širitev demokracije pa ni bila mogoča v kontekstu pred globalizacijo. Tudi zato imajo akterji v kontekstu Evropskega ustavnega pluralizma danes unikatno, neprecenljivo priložnost za napredek zgodovinskih razsežnosti.

Četrtrič, po dveh faktičnih elementih argumentativnega okvira nadaljujemo z normativnimi. Oba akterja oziroma njuni predstavniki in protagonisti priznajo, da v luči dejstva trenutnega pluralizma eden drugega ne morejo preprosto ignorirati, ampak lahko zasledujejo svojo lastno agendo (evropski monizem, nacionalni monizem ali kaj vmes) šele ko je vsak drugemu najprej skušal pojasniti svojo večjo moralno upravičenost. Tudi ta kriterij med razumnimi ne more biti drugače kot sprejet.

Petič, akterji soglašajo, da so v končnem smislu pravzaprav akterji v dobro vsega človeštva. To pomeni, da so zavezani idealu enakosti človekovega dostojanstva oziroma intaktnega enakega spoštovanja v razmerju do vsakega nosilca dostojanstva na tem svetu. Svoj prav (svojo vizijo) bodo akterji eden drugemu torej dokazovali v tej luči. Tista vizija in rešitev v okoliščinah obstoječega pluralističnega rivalstva, ki temu končnemu idealu zadosti bolj, je normativno bolj pravična, ta naj se uveljavi.

Šestič, in zadnjič, na področju samovlade človeka oziroma demokracije to pomeni, da nosilci človekovega dostojanstva eden drugemu dolgujejo maksimizacijo dobrine demokracije na moralno intaktni osnovi, brez kakršnihkoli moralno arbitrarnih elementov, ki bi privilegirali eno skupino ljudi nad drugo. Dobrine samovlade oziroma temeljni pomeni demokracije, ki ne morejo biti zreducirani na še bolj temeljne enote, pa so v končni analize le tri. Vse ostale odgovore na vprašanje »zakaj demokracija?« je v končni fazi mogoče zreducirati nanje. Prva od treh je samovlada posameznika v smislu *učinkovite oblasti* nad sferami (individualnimi in kolektivnimi) njegovega življenja, tako da lahko rečemo, da posameznikova volja v resnici vlada v sferah njegovega življenja. Druga končna dobrina oziroma temeljni pomen samovlade, tj demokracije, je najbolje označen s terminom *odprtost*

aktivnemu sodelovanju oziroma možnost participacije v sferah posameznikovega življenja. Zgolj zato, ker je sam lastnik svojega življenja. Po tem pomenu samovlade človeka je stopnja samovlade večja takrat, kot ima vrata do sfer svojega življenja bolj in ne manj odprta za svojo morebitno lastno participacijo v njih. To je drugače od prvega pomena demokracije, učinkovite oblasti, saj se pri vprašanju same odprtosti sfer ne sprašujemo o morebitnem zmanjšanju učinkovite oblasti zaradi lastne udeležbe ampak avtomatično razumemo, da ima posameznik večjo stopnjo samovlade, ko ima možnosti za lastno participacijo bolj odprte. Kljub posameznikovi maksimalni vladavini nad sferami svojega življenja (tako učinkoviti oblasti kot možnosti participacije v njih) pa še ne moremo govoriti o resnični, polni samovladi človeka. O njej govorimo, ko je posameznik poleg tega da vlada sferam svojega življenja sposoben vladati tudi samemu sebi. Pri tem tretjem pomenu demokracije govorimo o samovladi človeka v smislu vrlin, torej o moči posameznikovega značaja, da se upre heteronomnim, egoističnim težnjam v sebi in namesto tega ravna v skladu z enakim spoštovanjem do vsakega »drugega« nosilca človekovega dostojanstva. Šele takrat, ob enakovredni maksimizaciji vseh treh končnih dobrin oziroma pomenov samovlade/demokracije (učinkovite oblasti, odprtosti za participacijo in samoobvladujočih vrlin) lahko govorimo o vladavini človeka (self-ruling individual) v najbolj polnem smislu ter o demokraciji v najširšem pomenu te besede. Vse tri končne dobrine demokracije pa so utemeljene v človekovem dostojanstvu. Intaktno spoštovanje slednjega hkrati zahteva, da si jih – končne dobrine demokracije – eden drugemu dodeljujemo in si jih postopoma maksimiziramo na osnovi enakega spoštovanja oziroma upravičenja ne glede na moralno arbitrarne okoliščine kot so tiste o rojstvu v katero od depriviligriranih okoliščin.

To so torej vsi pogoji argumentativnega okvira, ki jih med razumnimi ni mogoče zavrniti. Ko pa je razumnim predstavnikom in protagonistom obeh ključnih akterjev v pluralistični Evropi okvir pojasnjen in z njim soglašajo, je dialektični proces enakopravne maksimizacije vseh treh dobrin demokracije, ki moralno pripadajo pod enakimi pogoji prav vsakemu človeku na tem svetu, vzpostavljen. Neizogibno vodi do postopne polne izpopolnitve/izgradnje pluralističnega modela ustavne demokracije ter s tem do edine pravične domovine, skladne s idejo skupne človečnosti. Ker je na tem mestu nemogoče prikazati celoten potek vseh detajlov dialektične izgradnje (ta je predmet obeh mojih knjig), mi dovolite, da tu podam le en primer tega procesa preoblikovanja in na koncu hitro skico celotne slike tako očiščenega modela Evrope in pravične domovine v njej.

V luči sprejetih pogojev argumentativnega okvira protagonisti vseevropskega monizma pristašem nacionalnega monizma vzpostavijo močan izziv. Monizem evropskih nacionalnih držav je monopoliziral vsak posamezni nacionalni teritorij ter z njim dobrine demokracije v rokah vsakega posameznega suverenega ljudstva, s tem pa neizogibno ustvarjal neenakost med rojenimi v privilegirana in deprivilegirana okolja. S svojimi značilnimi visokimi mejami je hkrati onemogočal odločanje deprivilegiranih iz tistih drugih držav znotraj svojih lastnih meja, in v sferah, ki so v globalni dobi vse bolj in enako determinirale tudi življenja teh »drugih«. Obenem

tudi za svoje lastne državljane nacionalni monizem ni mogel zagotoviti udeležbe (niti titularne niti praktične) pri demokratičnem procesu znotraj drugih nacionalnih monizmov, in spet, kljub temu, da so nekatere zadeve tam bistveno vplivale na življenja njegovih lastnih državljanov. Ti resni demokratični deficiti nacionalnega monizma pa bi bili, kot zdaj lahko pojasnijo protagonisti evropskega monizma, z lahkoto odpravljeni s sprejetjem vseevropskega modela demokracije Združenih Držav Evrope. Tu se sfere, ki se tičejo vseh, prenesejo na skupno evropsko raven, tako da so k odločanju o njih naenkrat poklicani vsi prizadeti in na enakopravni osnovi: ena oseba en glas. Brez dvoma, v globalni dobi takšen model odpravi opisane resne demokratične deficite nacionalnih monizmov in to napravi v razmerju do mnogo večjega števila nosilcev človekovega dostojanstva kot pa je to mogoče znotraj nacionalnega monizma. Odločilnemu načelu iz argumentativnega okvira – spoštovanju človekovega dostojanstva vsakogar – se evropski monizem približa bolj.

Ta izziv prisili razumne podpornike nacionalnega monizma in nacionalne države nasploh v resen razmislek. Ker sprejemajo intaktne pogoje pravičnosti iz argumentativnega okvira, morajo pokazati kako se je njihova vizija sposobna še bolj kot vseevropska približati temu idealu. Ali pa priznati, da je model monistične Evrope superiornejši z vidika intaktnih pogojev, ter se vdati in dopustiti da njihove nacionalne države/domovine sčasoma postanejo zgolj podrejene federalne enote znotraj nove suverene in bolj vključujoče, bolj demokratične tvorbe Združenih Držav Evrope. Ko takole razmišljajo, protagonisti nacionalne države uvidijo, da vendarle obstaja še ena, edina pot rešitve nacionalne države. Vseevropska alternativa, čeprav bolj inkluzivna in demokratična, je še vedno tudi sama zgolj monizem. To pomeni, da zagreši enake monistične kršitve temeljnega načela pravičnosti skupaj z vsemi njegovimi demokratičnimi deficiti vred, le da to napravi na višjem nivoju, v razmerju do Neevropejcev, ki so zdaj tisti »drugi«. Govorimo o »trdnjavi Evropi« (Fortress Europe), ki neobhodno, ker je monistična tvorba, privilegira in ščiti Evropejce, na njenih mejah pa raste vse višje in vse debelejšje obzidje. Zaradi zavarovanja monističnih monopolov od sebe odbija tiste zunanje druge (»external other«), ki v iskanju enakih možnosti samovlade človeka »veslajo« proti njenim obalam. Lampedusa, Ceuta, Melilla, itd.

Da bi pred vseevropskim izzivom rešili svoj projekt nacionalne države, njeni razumni protagonisti torej ugotovijo, da se mora njen stari monistični teritorij začeti odpirati. Hkrati pa ravno zaradi pojasnjenih razlogov zdaj upravičeno zavrnejo odpiranje (deteritorializacijo domovine) v smer novega vseevropskega monizma, ki vodi v iste zlorabe. Namesto tega predlagajo odpiranje teritorija specifični supranacionalni tvorbi, ki ni monistična. Medtem ko na ta način ohranijo ustavno samostojnosti (četudi ne več suveren) status svoje nacionalne države, obenem soglašajo s postopnim prenosom sfer, ki se tičejo vseh, na skupni nivo supranacionalne demokratične formacije, ki je ustavno programirana na odprto (open-ended) nadaljnjo širitev supranacionalne demokracije v povsem univerzalnem smislu, torej ne omejeno na evropsko regijo. Edini pogoj začasnega zadržanja širitve je očitna in

resna grožnja, da bi s konkretno širitvijo onemogočili še bolj intenzivno širitev v bližnji prihodnosti. Ob tem je širitev »drugemu« seveda zgolj ponujena kot možnost in ni vsiljena. Takšna supranacionalna ustavna tvorba mora imeti na svojem nivoju vzpostavljene neposredne demokratične kanale za politično predstavništvo in participacijo. Za vsakega državljana novo pridružene nacionalne države enako: volitve pod pogojem »ena oseba en glas« naj služijo zgolj kot eden od primerov številnih kanalov predstavništva in participacije, ki jih poznamo v demokraciji na vseh stopnjah državnega odločanja. Na ta način je problem nacionalnega, kot tudi vseevropskega monizma odpravljen, skupaj z njunimi demokratičnimi deficiti vred. Trenutna ozemlja EU v Afriki, Oceaniji in Latinski Ameriki, kjer imajo pravo EU, Evro, in kjer volijo v evropski parlament, so zgolj zarodni dokaz, da je tak bolj univerzalno odprt demokratični supranacionalni projekt v praksi in novem kontekstu več kot očitno mogoč. Globalna doba konceptu demokracije omogoča dimenzije, o katerih v času monizma in njegovega suverenega modela demokracije nismo mogli niti sanjati.

Ko je nacionalna monistična država pripravljena odpreti svoj teritorij soobstoju takšne supranacionalne demokratične formacije in ne v korist prevlade novega suverena evropskega monizma, obenem ohrani svoj lasten samostojec ustavni status. Četudi ni več suverena, ampak sedaj heterarhično soobstaja na svojem bivšem monopoliziranem ozemlju skupaj s prav tako samostojčo supranacionalno ustavno formacijo, nacionalna država obdrži vse sfere, ki se bolj ali manj tičejo zgolj njenih državljanov. Poleg tega pa še vse tiste ključne sfere, ki predstavljajo vzvod za preprečitev zdrsa supranacionalnega projekta v suvereno monistično državo Evrope ali česa podobnega. Za razliko od Združenih Držav Evrope, supranacionalna formacija namreč ni niti država niti ni suverena. Manjkajo ji bistvene sestavine države, kot npr. pristojnost izvrševanja svojega prava, notranji aparat prisile ter ena in skupna vojska, pristojnost predpisovanja lastnih davkov, zadolževanja, prav tako mora dopustiti izstop, ko in če si neka država to želi. Vse te vzvodne pristojnosti še vedno ohranja nacionalna država. Prav tako supranacionalna polovica ne predstavlja suverenega vira oblasti predmetnega teritorija, niti nima pristojnosti »zadnje besede«, ko gre za odločitve o določitvi meje med obema jurisdikcijama. Pri teh dveh prerogativih je v pluralizmu udeležena nič bolj in nič manj kot nacionalna država. Medtem ko več kot očitno ne moremo trditi, da je supranacionalna formacija suverena država, hkrati tudi ne gre za v končni fazi nacionalni državi podrejeno mednarodno organizacijo. Nasprotno, njen status je neizpodbitno samostojec, t.j. ustavni, kajti uživa privilegij neposredne vezi s svojimi ljudmi, tistimi, katerih življenj se sfere prenesene na supranacionalni nivo tičejo in ki imajo za demokratično odločanje tam na voljo vse kanale. Zaradi tega pa tudi nacionalna država ni več suverena. Njenega bivšega monopola nad državnim teritorijem preprosto ni več, niti ni več njenega monističnega ustavnega temelja, ki se mora – vsaj prek ustavne interpretacije, če ne spremembe teksta – zdaj razlagati pluralistično. Prav tako je v dobi demokracije nepredstavljivo, da razumnih demokratičnih odločitev ljudi s supranacionalne ravni ne bi upoštevala. Konec koncev, z neposredno vezjo do svojih ljudi je supranacionalna demokracija prvič v položaju,

ko ji ni nedosegljiva niti izven ustavna (»extra-constitutional«) reakcija. Oba akterja se zavedata, da bi v tem primeru izgubila oba in predvsem njuni ljudje.

Za nacionalni projekt, za domovino, takšna smer ne predstavlja le normativnega očiščenja ampak hkrati tudi veliko rešitev. Namreč pred resnim zgodovinskim izzivom evropskega monizma. Ta vodi v suvereno državno tvorbo Evrope, s tem pa se ne le ne uspe izogniti obravnavani monistični kršitvi temeljev pravičnosti, temveč tudi neizogibno »stali« domovino v nič več kot hierarhično podrejeno federalno enoto suverene države Evrope. Pluralistično očiščenje domovine, ki dokazuje nujnost samostojne in močne nacionalne države (četudi ne več suverene), je torej ne le edina normativno superiorna prihodnost nacionalne države v novem globalnem kontekstu, temveč prav tako tudi njena edina rešitev, celo okrepitev za naslednje dolgo obdobje njene zgodovine. Hkrati predstavlja močan povratni izziv protagonistom vseevropske ideje. Ti se mu, podobno kot pred njimi protagonisti nacionalne države, lahko izognejo le na en način: da opustijo idejo suverene monistične Evrope, ki se namesto tega sama prelevi v tisto širšo, a ne suvereno, supranacionalno polovico nove ustavne demokracije.

Če bi koga slučajno zanimalo, kaj to pomeni za odločanje na nacionalni in evropski ustavni ravni, ga povabim, da prelista knjigo, ki sem jo o pluralistični koncepciji izdal pred nekaj meseci.³ Danes sem želel na kratko opozoriti le na njen najgloblji moralno-etični temelj, na tisto načelo pravičnosti definirano zgoraj na katerem monizem pogori, pluralizem pa temelji. Ter na osnovno smer razvoja in strukturo edine pravične vizije domovine, ki vznikata iz tako očiščene ustavne podstat.

Ali kot je nekoč v enem svojih vizionarskih trenutkov zapisal pokojni Neil MacCormick, oče ustavnega pluralizma: »Večina današnjih liberalnih teorij preprosto vzame legitimnost nacionalnih držav kot dano. Pod to predpostavko nato kreirajo vizije pravičnosti znotraj takega zoženega okvira. Nacionalizem ni široko sprejeta in odobravana doktrina, a nezavedne nacionalistične predpostavke se v resnici skrivajo za takšnim površnim razlogovanjem. Skrite predpostavke moramo izbežati iz njihovih omar in bodisi pokazati kako bi lahko bile skladne z intaktno liberalno vizijo pravičnosti [tako, ki spoštuje enako dostojanstvo vsakogar], ali pa jih vse skupaj opustiti«.⁴

Le na podlagi intaktnega ideala pravičnosti in temeljne pluralistične strukture, ki iz njega v našem novem kontekstu vznika, je mogoče graditi nadaljnji pravični ustavni razvoj. Nihče pa naj ne dvomi v moč očiščenih abstraktnih idealov. Ti so namreč odločilni ključ. Eno od osrednjih sporočil zgodovine ustavnega razvoja je, da napredek pride po njih. Ko so Američani v njihovem takratnem ključnem zgodovinskem kontekstu ustanavljali svojo ustavno demokracijo, prvo v zgodovini sploh, so v temelj postavili abstraktni ideal, da oblast izhaja ne več od kralja temveč od ljudi, ljudi Združenih Držav, in da so vsi ustvarjeni enaki. Ta ideal je bil vcepljen v

3 K Jaklic, *Constitutional Pluralism in the EU*, Oxford University Press 2014.

4 N. MacCormick, *Questioning Sovereignty*, Oxford University Press 2001, 181.

sam temelj ameriške ustavnosti in to celo v času, ko zaradi suženjstva in radikalne omejenosti volilne pravice le na peščino bogatih belopoltnih mož obenem ne bi mogel biti bolj v nasprotju z realnostjo kot je bil. A ker se je zdel brezkompromisno pravičen, so vedeli, da je pravi. Vcepljen v abstraktni ustavni temelj je žarčil skozi ustavno zgodovino in postal ameriški sen. V razumnih glavah je začel ustvarjati napetosti in spoznanja, sprožil je neustavljiv plaz napredka. Nanj so se fanatično sklicevali tisti, ki so nato odpravili suženjstvo in dosegli splošnejšo volilno pravico, pa tisti, kot MLK, ki so sto let za njimi v imenu izenačenja državljskih pravic, zahtevali od ZDA le to, da sledijo obljubi, ki so jih zapisale v svoj temelj, ali pa tisti, oziroma tiste, ki so zahtevale in izборile volilno v njenem imenu tudi za ženske, itd, itd. Abstraktni ideali so v resnici ključ ustavnega napredka. In tako je tudi v našem, evropskem zgodovinskem trenutku, ko se nam je na starem kontinentu zgodila sprememba konteksta in se, hočeš nočeš, dogajajo veliki ustavni premiki. Zato je nadvse ključno, da v svoj lastni ustavni temelj postavimo pravi ideal. Ta, ki v našem novem kontekstu že lahko temelji ne več le na enakem spoštovanju do vsakega državljana nekega monizma (ameriški model), ampak do prav vsakega nosilca človekovega dostojanstva na tem svetu, je pluralističen in specifično evropski. Je čistejši od ameriškega sna. Je evropski, je vsečloveški sen. Le domovina, ki je skladna z njim, je pravična domovina. Nimamo in ne moremo imeti druge alternative kot sprejeti ga in pustiti, da skozi zgodovino »prežarči« svojo pot. Kakršnakoli pač bo in ne glede na to koliko neprijetnih napetosti v naših glavah bo pri tem razkril in koliko stereotipov stalil.

Njegov proces pa je tudi neizbežen. Kajti kdor sprejme in razglša enakost človekovega dostojanstva, ima le dve možnosti. Če si iz tabora nacionalnega monizma, tabora vseevropskega monizma, ali pa nekje vmes pa ne veš natančno kje, v vsakem od teh primerov te, če si res sprejel intaktno osnovno načelo pravičnosti in njegov prej pojasnjeni argumentativni okvir, argumentacija neizogibno vodi v lastno očiščenje in sprejetje osnovne pluralistične strukture skicirane zgoraj. Če rezultata kljub vsemu ne boš želel sprejeti, pomeni, da si zgolj razgalil svojo hipokrizijo. Priznati boš moral, da kljub temu, da ga imaš vsak dan na ustnicah, v resnici ne verjameš v enakost človekovega dostojanstva. Če pa vztrajaš, da verjameš v dostojanstvo vsakogar, je druga možnost le ta, da prek argumentacije priznaš očiščeno smer in strukturo ki sta skladni z njim. Ta napetost, ki jo opisani pristop prek svojega intaktnega argumentativnega okvira ustvari v naših glavah, pa je naslovljen na vse. Tako na naše voditelje, nacionalne in evropske, ki mimogrede navzven vsi glasno prisegajo na enakost dostojanstva vsakega človeka, kot tudi za sodnike nacionalnih in evropskih ustavnih sodišč. Prav tako velja za znanstvenike, ki se ukvarjajo z vprašanjem bodočega razvoja Evrope in nacionalne države, ter seveda civilne organizacije tega področja, ter za vsakega od nas, vsakega državljana posebej. Naloga znanosti je, da izprazni omaro o kateri je govoril MacCormick, da pokaže, da v vse bolj globalni dobi vendarle obstaja prav posebna prihodnost domovine, ki je resnično skladna s pravičnostjo in, da je le stvar odločitve to doseči. Znanost pa ne gre in ne sme dlje. Na vseh, ki verjamejo v enakost človekovega dostojanstva in so ljudje vrlin, je, da takšno domovino uresničijo. Po tistih, ki ne

verjamejo v pravičnost ali pa nimajo zadostnih vrlin, napredek ne pride in nikoli ni prišel. Slednje pa je, če poudarim znova, za pravnike še posebej bistveno razumeti. Le v okvirih pravične domovine je namreč zares smiselno govoriti in razpravljati tudi o pravni državi.

■ ***Klemen Jaklič**

After his first law degree (univ.dipl.iur, Ljubljana), he earned his masters (LL.M.) and doctorate (S.J.D.) in law from Harvard Law School, and another doctorate in law (D.Phil.) from Oxford University. He has been teaching at Harvard in various roles since 2008 in the fields of European integration and EU law, human rights, justice, ethics, constitutional law & theory, and democracy. He was awarded several teaching excellence awards by Harvard and was appointed Lecturer on Law at Harvard Law School (spring 2012) where he taught his course on Europe and Democracy. His current research focuses on European constitutionalism and the future development of the idea of democracy in the context of a just global order. He is the author of *Constitutional Pluralism in the EU* (Oxford University Press, 2013), and his other monograph manuscript "Democracy's Third Coming: Europe as a Route to Humanity's Third Historic Stage of Democracy" won Harvard 2011 Mancini Prize ("best work in the field of European law and European legal thought"). For the mandate 2008-2012 he was member (for Slovenia) of the European Commission for Democracy Through Law, i.e. the Venice Commission.

Problemi pravosodja: Pogled od zunaj in znotraj

**Problems of the Justice System:
The Inside and Outside Perspective**

Mitja Deisinger

Diplomiral je na Pravni fakulteti v Ljubljani in se zaposlil kot pripravnik na Okrožnem sodišču v Ljubljani. Leta 1970 je postal namestnik občinskega javnega tožilca, leta 1976 pa namestnik republiškega javnega tožilca. Od leta 1988 je bil vrhovni sodnik na Vrhovnem sodišču Republike Slovenije, kjer je bil med drugim vodja kazenskega oddelka in predsednik senata za računsko upravne spore. Leta 1997 je bil imenovan za predsednika Vrhovnega sodišča in je to funkcijo opravljal do leta 2003. Od leta 2003 do izvolitve za ustavnega sodnika je bil sodnik svetnik na kazenskem oddelku Vrhovnega sodišča in predsednik drugostopenjskega senata za zadeve zavarovalništva, revidiranja in trga papirjev. Kot predsednik Vrhovnega sodišča je bil soustanovitelj stalne konference vrhovnih sodišč Srednje Evrope, v sodelovanju z ministrom za pravosodje pa soustanovitelj Centra za izobraževanje v pravosodju. Od leta 1984 je vodil več delovnih skupin za pripravo zakonodaje s kazenskega področja in kot svetovalec sodeloval pri delu posameznih delovnih skupin za pripravo zakonov. Sodeloval je tudi v pristopnih pogajanjih za vključitev v Evropsko unijo. Doktoriral je s področja kazenskega prava (Odgovornost pravnih oseb za kazniva dejanja). Veliko je objavljajl v tujih in domačih strokovnih revijah in je avtor (Kazenski zakon SR Slovenije s komentarjem in sodno prakso leta 1985 in 1988, Kazenski zakon s komentarjem – posebni del leta 2002, Odgovornost pravnih oseb za kazniva dejanja leta 2007) oziroma soavtor strokovnih monografij (Komentar Ustave Republike Slovenije in Zakon o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja s komentarjem leta 2000). Ukvarja se tudi s pedagoškim delom. Bil je predavatelj predmeta Gospodarsko kazensko pravo na Pravni fakulteti v Ljubljani, kjer občasno tudi predava na podiplomskem študiju. Leta 2007 in 2008

je opravljal tudi delo predstojnika Katedre za kazensko pravo na Evropski pravni fakulteti v Novi Gorici. Občasno sodeluje tudi z Ekonomsko fakulteto v Ljubljani ter predava na seminarjih in sodniških šolah. Funkcijo ustavnega sodnika je nastopil 27. 3. 2008.

Problematika vzpostavitve distributivne pravičnosti in meritokratske družbe z vidika posledic bančnih in privatizacijskih stranpoti v Sloveniji

The Issue of Establishing Distributive Justice and Meritocratic Society from the Perspective of Consequences of Bank and Privatization Byways in Slovenia

Jože Kozina*

Za eno izmed liberalno-egalitarnih paradigem sodobne politične filozofije je značilno, da si prizadeva vzpostaviti takšno konstelacijo družbeno-ekonomskih odnosov in z njimi povezano (re)distribucijo dobrin in bremen med ljudmi, ki bi slednjim omogočala, da bi bila njihova usoda v kar največji možni meri odvisna od njihovih izbir oziroma ambicij, razvoj in rezultati njihovih potencialov pa od vloženega truda in odgovornosti, ne pa morda od njihovih naravnih oziroma družbenih danosti, ki določajo njihovo »vrženost« v svet in na katere zaradi delovanja arbitrarnega efekta »naravne loterije« nimajo omembe vrednega vpliva.

Družbena neenakost in z njo povezana revščina je bila vse do preboja razsvetljen-ske misli, pojmovana kot del nedoumljivega bodisi naravnega bodisi božjega načrta oziroma predestinacije. Šele John Lock, Jean Jacques Rousseau, David Hume, Adam Smith, še posebej pa Immanuel Kant s svojo prefinjeno kritiko dobrodelnosti, izpostavivijo teze o enakovrednosti vseh človeških bitij ter dolžnosti države, da prek zagotovitve gmotnih dobrin omogoči vsakemu posamezniku razvoj njegovih potencialov, so končno uspeli preseči iracionalne razlage vzrokov družbenih neenakosti ter s tem zasejati semena za razcvet novodobne politične filozofije na temo distributivne pravičnosti.

Nov zagon pri reševanju problema neenakosti gre pripisati stališčem Johna Rawlsa, ki so koncem osemdesetih let ob ponovni vzpostavitvi paradigme »nevidne roke« prostega trga, z njo povezanega nebrzdanega razcveta plutokracije ter dramatičnega poglobljanja družbenih neenakosti, vzpodbudila nastanek intelektualno izjemno mozaičnega prepleta različnih filozofskih smeri o vlogi države in prava pri

zagotavljanju uravnotežene in poštene porazdelitve dobrin in bremen med člani katerekoli človeške skupnosti kot *conditio sine qua non* za njeno kohezivnost, njen obstoj in njeno nadaljnjo prosperiteto.

Že omenjeni John Rawls z »načelom razlike« kot kritike utilitarizma, Ronald Dworkin z »nedovzetnostjo za obdarjenost« in »dovzetnostjo za ambicije« opredeljeno razdelitveno shemo, Robert Nozick z »teorijo upravičenosti«, Philippe Van Parijs z utemeljitvijo potrebe po izplačevanju univerzalnega temeljnega dohodka ter Will Kymlicka, predstavljajo zgolj nekaj imen, ki so s svojimi filozofskimi stališči v zadnjih desetletjih dali pomemben pečat k občutni zaostritvi etičnih pogledov na problematiko socialne pravičnosti. Ne glede na njihova prizadevanja, pa je kot na dlani dejstvo, da globalna politično-korporativna elita zaradi posedovanja izjemne koncentracije bogastva, ni samo v stanju, da več kot z lahkoto odbija vsak poskus kakršnega koli »prevrednotenja vrednot« in z njim povezanih zahtev po redistribuciji dobrin in bremen, temveč s svojim izostrenim plenilskim instinktom in novimi izkoriščevalskimi praksami, že nagrabljeno bogastvo le še dodatno in brezsravno povečuje.

Državljanom Slovenije je bila leta 1991 zaradi spleta izjemno ugodnih okoliščin dana komaj še kdaj ponovljiva priložnost vzpostavitve takšnih temeljev pravne in socialne države, na katere bi bilo moč na novo cepiti med drugim tudi prvine distributivne pravičnosti. Žal je skozi povsem izjalovljeno privatizacijo, ki so ji dajale ton sebični interesi na novo porajajočih se političnih in korporacijskih elit, katerim se je po letu 2007 pridružila tudi bančna oligarhija z izobiljem »cenenega« denarja iz EU, s katerim je zatem na komaj doumljiv način financirala niz klavрно propadlih projektov kot so bili npr. menedžerski prevzemi, takšno enkratno priložnost ne zgolj zapravila, temveč izšla iz nje ideološko povsem razklana, moralno pohabljen in materialno obubožana.

Tako sedaj v državi, v kateri povprečna mesečna bruto plača ne dosega niti 1.600,00 EUR, njeni državljani ob trpkem soočanju z vedno bolj prevladujočim prekarnim zaposlovanjem, občutno brezposelnostjo mladih ter še do nedavnega z nepredstavljivo »revščino zaposlenih«, lahko le z zaprepaščenostjo zrejo na vedno bolj absurda medsebojna preigravanja političnih elit, dramatično zadolževanje države, ter naraščajoči trend menedžerskih plač, ki presegajo celo 40-kratnik prej omenjene povprečne mesečne plače.

Ne glede na dejstvo, da saniranje naslednjih več milijardnih bančnih naložb in škode zaradi privatizacijskih stranpoti v spregi z trdovratnimi koruptivnimi praksami, zadaja distributivni pravičnosti v Sloveniji nedvomno hude rane, pa se ni moč znebiti poraznega vtisa, da ji bo smrtni udarec – kako paradoksalno – zadan s strani »pravne države«, torej tudi dela pravne stroke, ki iz »častne lože« z nedoumljivo brezbržnostjo motri tiste, ki si prizadevajo pod okriljem zdaj tega zdaj onega zakonodajalstva socialno državo tja kamor po njihovem naziranju pač sodi, to je na smetišče zgodovine.

■ ***Jože Kozina**

Diplomiral na Pravni fakulteti v Ljubljani leta 1993, državni pravniški izpit leta 1999, magistrirjal na Pravni fakulteti v Mariboru iz področja davčnega prava leta 2011, od leta 1993 do 1995 zaposlen v odvetniški pisarni Zvone Taljat v Ljubljani, od leta 1995 do leta 1998 v Poslovnem sistemu Mercator d.d., od leta 1999 do leta 2008 kot strokovni sodelavec, pomočnik okrožnega državnega tožilca oziroma okrožni državni tožilec na Okrožnem državnem tožilstvu v Ljubljani, od leta 2008 do leta 2011 član Skupine državnih tožilcev za pregon organiziranega kriminala pri Vrhovnem državnem tožilstvu Republike Slovenije, od leta 2011 dalje pa član Specializiranega državnega tožilstva Republike Slovenije.

Problemi pristojnosti sodišč

Problems Regarding the Courts Jurisdiction

Andra Pollak*

Jurisdiction & Forum Conveniens

This presentation will inform students about the Canadian rules surrounding jurisdiction. Justice Pollak of the Superior Court of Ontario will be addressing the latest jurisprudence from the Supreme Court of Canada on the subject. Listeners will learn what the appropriate legal tests and considerations are for Canadian courts, particularly in the context of civil claims.

In the Van Breda case, the Supreme Court of Canada reshaped the test for jurisdiction in the area of civil claims. In order to establish the court's authority, the first step is to prove a real and substantial connection to the jurisdiction in question.

The burden to prove a real and substantial connection is on the plaintiff. He or she must demonstrate connections that give rise to a relationship with the forum, which would make it reasonable for a defendant to answer a claim. This accords with order, fairness and comity.

The court will examine traditional grounds, presumptive factors or potentially new factors. One traditional ground is the defendant's attornment to the jurisdiction. The court's established presumptive factors include a contract made in the jurisdiction, a tort committed in the jurisdiction, the presence of the defendant or the site of a business. A plaintiff could argue new factors if they similarly give rise to a relationship with the forum. The court will consider the treatment of potential factors in jurisprudence, statute and in the private international law of

other legal systems with a shared commitment to the principles of order, fairness and comity.

Presumptive factors would not include the presence of the plaintiff, where the damages were suffered, a combination of other factors or abstract concerns about fairness or efficiency.

If a plaintiff proves a traditional ground, the defendant is subject to the jurisdiction, absent an attack on the facts. If a plaintiff proves a presumptive factor, the defendant has an opportunity to rebut the factor. The defendant may do this by showing only a weak connection or none at all to the forum based on the facts. For example, if the presumptive factor is a contract, the defendant could show that the contract had nothing to do with the litigation.

If a plaintiff fails in proving any factors or traditional grounds or the defendant successfully rebuts them, the plaintiff may still claim that the jurisdiction is the forum of necessity. The court does not go into much detail there in this case, but it would include a plaintiff with no other recourse.

If a plaintiff is successful in proving a presumptive factor and the defendant fails in rebutting it, there is still another possibility of the court refusing jurisdiction. At this alternate second step, a court will further decide whether there is another forum that would be better suited to hearing the case. This is the “forum conveniens” test.

This stage must be pled and proven by the defendant. The court is concerned with fairness and efficiency, so a defendant must prove that there is not just a connection to another forum, but there are reasons why that forum is more appropriate and that the court should deny the plaintiff his or her choice of forum.

There are many possible factors that include the cost to the parties, the cost and impact of the transfer, the location of related proceedings, the location of evidence and witnesses, the interests of the parties, enforcement, the law to be applied, avoiding conflicting judgments or duplicate proceedings, etc. Sometimes, the court will consider juridical advantage a factor, meaning a more favourable law for the plaintiffs.

After weighing the factors, the court makes a final decision to accept or reject jurisdiction, subject to appeal.

■ *Andra Pollak

Madam Justice Pollak was appointed to the Ontario Superior Court of Justice on March 19, 2008. Called to the Ontario Bar in 1983, she had a bilingual labour and employment law practise in Ontario with Stikeman Elliott from 1976-1999; Genest Murray from 1999-2000 and Davis & Company from 2000-2008.

She advised and represented major employers in the banking and financial services, technology sector pharmaceutical, lumber, transportation, communications, energy, hospitality, general manufacturing industries, educational institutions, and representation of municipalities with respect to employment and labour related matters. She also engaged in collective bargaining on behalf of employers.

Madam Justice Pollak appeared before administrative tribunals and courts dealing with injunctive and equitable remedies, human rights, workers' compensation, occupational health and safety, wrongful dismissal, pay equity, minimum standards, arbitration of grievances, interest and rights arbitrations and labour relations hearings before the Ontario and Canada Labour Relations Boards and before the International Court of Arbitration for Sport.

Učinkujoči pravosodni sistemi v Evropski uniji

Effective Justice Systems in the European Union

65

Jože Štrus*

Dostop do učinkujočega pravosodnega sistema je temeljna pravica v jedru evropskih demokracij, zapisana pa je v ustavne tradicije, skupne vsem državam članicam. Zato je pravica do učinkujočega pravnega sredstva pred sodiščem zapisana v Listini Evropske unije o temeljnih pravicah (člen 47). Kadar koli nacionalno sodišče uporabi zakonodajo EU, deluje kot „sodišče Unije“ ter mora zagotavljati učinkujoče sodno varstvo vsem – državljanom in podjetjem, katerih pravice, ki jih zagotavlja pravo EU, so kršene. Učinkujoči pravosodni sistemi so torej ključnega pomena za izvajanje zakonodaje EU - zlasti za gospodarsko pravo EU, ki pospešuje rast. Nacionalna sodišča imajo, na primer, ključno vlogo pri izvajanju zakonodaje EU o konkurenci ter druge zakonodaje EU, ki je bistvena za enotni trg, zlasti na področjih elektronskih komunikacij, intelektualne lastnine, oddaje javnih naročil, okolja ali varstva potrošnikov. Učinkujoči pravosodni sistemi so nujni tudi pri krepitvi medsebojnega zaupanja, potrebnega za razvoj ter izvajanje instrumentov EU, ki temeljijo na medsebojnem priznavanju in sodelovanju. Dobro delujoči pravosodni sistemi so obenem pomemben strukturni pogoj, na katerem države članice gradijo politike trajnostne rasti in socialne stabilnosti.

Najpomembnejše sestavine učinkujočega pravosodnega sistema so kakovost, neodvisnost in učinkovitost. Evropska komisija je objavila Pregled stanja na področju pravosodja EU z namenom, da bi EU in države članice dosegle bolj učinkujoče pravosodje, tako da se predstavijo objektivni, zanesljivi in primerljivi podatki o delovanju pravosodnih sistemov vseh držav članic. Z zagotavljanjem informacij o kakovosti, neodvisnosti in učinkovitosti pravosodnih sistemov v vseh državah članicah se ugotavljajo morebitne pomanjkljivosti in dobre prakse ter podpira razvoj

pravosodnih politik na nacionalni ravni in ravni EU. Od leta 2012 je izboljšanje kakovosti, neodvisnosti in učinkovitosti pravosodnih sistemov prednostna naloga tudi v okviru Evropskega semestra, tj. novega letnega cikla EU za usklajevanje gospodarske politike. Pregled stanja prispeva k procesu Evropskega semestra, saj zagotavlja objektivne podatke v zvezi z delovanjem nacionalnih pravosodnih sistemov. Ti podatki pripomorejo k natančni oceni za posamezne države, ki se izvede v okviru procesa Evropskega semestra, in sicer z dvostranskim dialogom z zadevnimi pravosodnimi organi in deležniki. Ocena upošteva posebnosti pravnega sistema in stanje v zadevnih državah članicah. Pregled stanja ne spodbuja nobene posamezne vrste pravosodnega sistema. Ne glede na model nacionalnega pravosodnega sistema ali pravno tradicijo, v kateri je zasidran, so nekateri od najbistvenejših parametrov učinkujočega pravosodnega sistema pravočasnost, neodvisnost, cenovna dostopnost in uporabniku prijazen dostop.

Access to an effective justice system is an essential right which is at the foundation of European democracies and is recognised by the constitutional traditions common to the Member States. For this reason, the right to an effective remedy before a tribunal is enshrined in the Charter of Fundamental Rights of the European Union (Article 47). Whenever a national court applies EU legislation, it acts as a 'Union court' and must provide effective judicial protection to everyone, citizens and businesses, whose rights guaranteed in EU law were violated. The effectiveness of justice systems is therefore crucial for the implementation of all EU law, in particular the EU economic laws that contribute to growth. For example, national courts play an essential role in enforcing EU competition laws and other EU legislation crucial for the Single Market, in particular in the areas of electronic communications, intellectual property, public procurement, environment or consumer protection. Effective justice systems are also indispensable for strengthening the mutual trust needed for the development and implementation of EU instruments based on mutual recognition and cooperation. Finally, well-functioning justice systems are an important structural condition on which Member States base their sustainable growth and social stability policies.

Quality, independence and efficiency are the key components of an effective justice system. European Commission developed the EU Justice Scoreboard to assist the EU and the Member States to achieve more effective justice by providing objective, reliable and comparable data on the functioning of the justice systems of all Member States. Providing information on the quality, independence and efficiency of justice systems in all Member States contributes to identifying potential shortcomings and good examples and supports the development of justice policies at national and at EU level. Since 2012, the improvement of the quality, independence and efficiency of judicial systems has also been a priority for the European Semester, the EU annual cycle of economic policy coordination. The EU Justice Scoreboard feeds the European Semester process by providing objective data concerning the functioning of the national judicial systems. These data assist

in an in-depth country-specific assessment, which is carried out in the context of the European Semester process through bilateral dialogue with concerned authorities and stakeholders. This assessment takes into account the particularities of the legal system and the context of the concerned Member States. The EU Justice Scoreboard does not promote any particular type of justice system. Whatever the model of the national justice system or the legal tradition in which it is anchored, timeliness, independence, affordability, and user-friendly access are some of the essential parameters of what constitutes an effective justice system.

■ ***Jože Štrus**

Prejel je LL.M. na Harvard Law School v Cambridgeu, ZDA, kjer je študiral imigracijsko pravo, ustavno pravo in filozofijo prava, ter diplomiral iz prava na Pravni fakulteti v Ljubljani. Zaposlen je v Generalnem direktoratu za pravosodje pri Evropski komisiji, kjer dela na področju neodvisnosti, kakovosti in učinkovitosti pravosodnih sistemov. Pred tem je na istem Generalnem direktoratu preverjal skladnost osnutkov zakonodajnih predlogov Evropske unije z Listino Evropske unije o temeljnih pravicah. Predhodno je bil zaposlen v Državnem zboru Republike Slovenije, medtem je opravil pravniški državni izpit, na Odboru za zunanjo politiko pa je delal zlasti na področjih mednarodnega prava in prava Evropske unije.

Jože Štrus received his LL.M. from Harvard Law School in Cambridge, United States, where he studied Immigration Law, Constitutional Law and Legal Philosophy, and his B.A. in law from the Faculty of Law in Ljubljana, Slovenia. He works for the Directorate-General for Justice in the European Commission in the areas of independence, quality and efficiency of national justice systems. Previously, he mainstreamed the EU Charter of Fundamental Rights into draft EU legislative proposals at the same Directorate-General. Before joining the European Commission, he worked for the Slovenian Parliament, when he also passed the State Law Examination, and worked at the Committee for Foreign Policy in the areas of international law and EU law.

Uporaba manjšinskega jezika na sodiščih v Italiji

The Use of the Minority Language in Italian's Courts

68

Damijan Terpin*

■ *Damijan Terpin

Avv./Odv. Damijan Terpin, rojen v Števerjanu (Italija) 03.10.1963, sedaj živi v Devinu pri Trstu, poročen, oče dveh otrok, je bil že od mladosti aktiven v domači vasi, kjer je obiskoval slovensko osnovno šolo in se aktivno vključeval v domačo kulturno-prosvetno dejavnost. V Gorici je dokončal slovensko nižjo srednjo šolo »Ivan Trnko« in tam tudi maturiral na slovenskem klasičnem liceju »Primož Trubar. V Trstu je diplomiral na Pravni fakulteti in nato opravil italijanski državni odvetniški izpit. Danes ima svojo samostojno odvetniško pisarno v Gorici in Trstu, kamor se obračajo številni Slovenci z obeh strani meje. Pisarno ima tudi v Novi Gorici (prej Ljubljani), kjer v civilnih in kazenskih postopkih zastopa predvsem stranke iz Italije in je tudi edini odvetnik iz Italije, vpisan v redni seznam odvetnikov pri Odvetniški Zbornici Slovenije, kamor je bil po dolgotrajnem »boju« vpisan šele tri leta po opravljenem pravniškem državnem izpitu.

Odv. Damijan Terpin velja za pravnega izvedenca na področju pravic narodnih manjšin. Podrobno pozna italijansko in evropsko zakonodajo na tem področju. To je večkrat dokazal na pravnih posvetih, okroglih mizah in predvsem, pri številnih konkretnih sodnih postopkih, ki so zadevale kršenje zaščitne zakonodaje. Že v času univerzitetnega študija je skupaj s kolegom odv. Andrejem Berdonom iz Trsta napisal brošuro s praktičnimi navodili o vračanju poitalijančenih imen in priimkov v izvirno slovensko obliko. Aktivno je sodeloval pri pravnem pisanju in pogajanjih, ki so privedle do izglasovanja zaščitnega zakona za Slovence št. 38 iz leta 2001. Dolgo časa in vse do umika obtožnice, je skupaj z odv. Andrejem Berdonom uspešno zastopal beneška čedermaca g. Boža Zuanello in msgr. Marina Qualizzo v kazenskem postopku v katerem sta bila obtožena razžalitve zaradi oibjave knjige »Mračna leta

Benečije». Aprila 2012 je skupaj s prof. ustavnega prava odv. Robertom Louvinom ter odv. Petrom Močnikom vložil na Deželno upravno sodišče v Furlaniji Julijski krajin pritožbo zoper odločbo o ukinitvi goriških rajonskih svetov, kar je močno prizadelo zastopanost Slovencev v občini Gorica.

Odv. Damijan Terpin je bil že od mladih let aktiven v različnih organizacijah Slovencev v Italiji. Najbolj pa se je posvetil političnemu delovanju v vrstah Slovenske skupnosti, edine samostojne politične stranke Slovencev v Italiji. Najprej je vodil njeno mladinsko sekcijo, nato je postal član deželnega vodstva stranke ter večkrat tudi kandidiral na njenih listah. Leta 2001 je bil na deželnem kongresu SSK izvoljen za deželnega tajnika SSK. Na to mesto je bil nazadnje potrjen 28. januarja 2012, na letošnjem 14. deželnem kongresu v Bazovici.

Leta 2002 je bil imenovan za občinskega odbornika (člana občinske vlade) na občini Gorica s strani tedanjega župana Vittoria Brancatija in sledil področju uvajanja določil zaščitnega zakona št. 38/01 v mestu. Pri tem gre posebej omeniti uspešno vključitev celotnega teritorija občine Gorica v izvajanje omenjenega zakona. Sledil je tudi čezmejnemu sodelovanju s sosednjo Slovenijo. Uvedel je sistematična srečanja občinskih vlad treh sosednjih občin Gorice, Nove Gorice in Šempetra-Vrtojbe. To je postavilo temelje današnjemu Evropskemu združenju za teritorialno sodelovanje, ki sta pred kakšnim letom ustanovile ravno omenjene tri občine.

Eden največjih političnih uspehov, s katerim se lahko Slovenci ponašamo in je ravno sad dela odv. Damijana Terpina, v sodelovanju z odv. Andrejem Berdonom in pokojnim dr. Mirkom Špacapanom, je vključitev t.i. evropskega modela v deželni volilni zakon, po katerem imamo Slovenci olajšano pot za izvolitev lastnega predstavnika v Deželni svet Furlanije Julijske krajine.

Sedaj v imenu stranke Slovenska skupnost aktivno sledi postopku za odobritev novega volilnega zakona za italijanski parlament z namenom, da se uresniči določba iz zaščitnega zakona za Slovence v Italiji o t.im. olajšanem zastopstvu. Prav tako pa v tem smislu sledi postopku spremembe italijanske Ustave glede refome Senata in zajamčenega zastopstva v njem za Slovence v Italiji.

Formalizem pri odločanju slovenskih sodišč?

Formalistic Decision Making in Slovenian Courts?

Franc Testen*

Slovensko sodstvo je deležno številnih očitkov. Nekateri so utemeljeni, večinoma pa so površni, pavšalni, brez ustreznih analiz in utemeljitev.

Eden od očitkov, ki se brez vsakršne utemeljitve pojavlja v zadnjem času, je domnevno pretiran formalizem pri odločanju slovenskih sodnikov.

Formalizem pri odločanju naj bi se izražal v dveh oblikah. Kot pretiran poudarek na postopkovnih vidikih – sodniki naj bi iskali poti, da se izognejo vsebinski odločitvi v sporu. Ta pojav imenujem postopkovni formalizem. Druge vrste, recimo mu vsebinski formalizem, pa naj bi bil značilen po tem, da sojenje obvladuje mehanična in pasivna »uporaba« kodificiranega prava. Inherentno takšnemu odločanju je, da sodnik nima nikakršne vloge pri ustvarjanju prava. Šlo naj bi za gramatikalno branje, katerega nasprotje naj bi bila ustvarjalna, hermenevtična uporaba prava.

Očitek o pretiranem postopkovnem formalizmu, ki naj bi se med drugim kazal v tem, da si sodniki prizadevajo, da odločijo v sporu na formalnih podlagah, ne da bi zahajali v vsebino spora, je v precejšnji meri utemeljen. V literaturi najdemo stališče, da je vzrok za to strah sodnikov pred odločanjem – zaradi položaja sodnikov v prejšnjem sistemu pa tudi zaradi zapletenosti nove vrste sporov, ki jim sodniki pogosto strokovno niso kos. Sam bi k temu dodal še sistem sodniškega ocenjevanja ter napredovanja, kjer šteje le število rešenih zadev in (ne)uspeh v pritožbenih postopkih. In pa preobremenjenost sodnikov: pretiran pripad sili v iskanje poti za hitro razbremenitev. Nenazadnje: kako uspe Evropskemu sodišču za človekove pravice rešiti več kot sto tisoč zadev letno? Ali je kdo preštel število

formal(istič)nih odločitev slovenskega ustavnega sodišča? Kaj drugega kot – sodno ustvarjeni - postopkovni formalizem par excellence je novejša doktrina Ustavnega sodišča o neposrednem posegu v pravice kot elementu pravnega interesa za vložitve pobude? Podobno bi lahko rekli za določbo 21.a člena Zakona o ustavnem sodišču, ki je (v nasprotju z Ustavo?) pristojnost za (formalno) odločanje prenesla kar na sekretarja. Glede na številne puščice, ki v zadnjem času letijo na sodstvo iz palače na Beethovnovi, si mogoče lahko dovolim zapisati: naj ne meče kamenja, kdor živi v stekleni hiši!

Ko merimo krivdo sodnikov za postopkovni formalizem, je treba upoštevati, da postopkovni predpisi predstavljajo pretežno pravila stricti iuris: njihova uporaba pušča sodnikom razmeroma malo prostora za razlago. Krivda za takšno stanje je vendarle pretežno na strani zakonodajalca.

Ali je vsebinski formalizem sam po sebi nekaj slabega? Vprašanje zveni kot provokacija. Formalizem pri sodniškem odločanju (in nasploh) ima izrazito negativen prizvok. Laična pa tudi strokovna javnost lahko za ta fenomen uporabljata tudi druge, same po sebi slabšalne izraze – črkobralstvo, paragrafarstvo, skrivanje za zakon. Da morda formalizem ni samo slab, se lahko pokaže že, če ta pojav označimo kot pozitivizem. Kaj pa, če rečemo legalizem? Kako daleč je to od legalnosti? Ali ni to že skoraj isto kot spoštovanje zakonitosti? Kdo si upa nasprotovati temu?

Na drugi strani pa: kdo lahko nasprotuje ustvarjalni, hermenevitični, socialno responsivni razlagi predpisov? Mogoče tisti, ki v primerih, ko se s posamezno takšno odločitvijo ne strinjajo, sodišču očitajo samovoljo, aktivizem, pristranskost in političnost? Nasprotniki formalizma lahko postanejo negotovi že glede na to, kdo in ob kakšni priložnosti se zavzema za sodniško ustvarjalnost. Ali je Tito res pozival k odpravi slabosti komunističnega sodstva, ko je sodnikom očital, da »se držijo zakonov kot pijanec plota«? Kako razložiti izjavo eminentnega slovenskega pravnika, ki svoj članek, kjer sodnikom očita skrivanje za paragrafe, konča z opozorilom, da »pravne institucije ste tu za to, da sodite po pravu in zgolj pravu«. (Poudarek sem dodal).

Ali je slovensko sodstvo upravičeno deležno očitkov o črkobralstvu? S temi očitki je težko vsebinsko polemizirati, ker – razen omalovažujoče drže do sodstva nasploh – tudi očitki sami praviloma nimajo nobene vsebine. Sam vendarle menim, da so očitki neutemeljeni. Tistim kritikom, ki (sploh) berejo odločbe slovenskih sodišč in morda vidijo celo »za zaveso«, kako te odločbe nastajajo, ponujam v razmislek kriterije, ki jih kot znak, da sodišča ne odločajo formalistično, najdemo v tuji literaturi: a) sodnik poročevalec vnaprej pripravi argumentirano pisno poročilo; b) poročilo se predebatira na seji senata; c) sodba se sklicuje na pravno literaturo; č) sodišče se sklicuje na prejšnje sodne odločitve; d) sodišče opozori, da se je sodna praksa razvila. Gornji razmislek sicer še nič ne pove o kvaliteti odločb, lahko pa predstavlja izhodišče za nepristransko kritično (ne le kritikastrsko kot doslej) oceneno enega od elementov kvalitete dela slovenskih sodnikov.

■ ***Franc Testen**

Je upokojeni vrhovni sodnik. Leta 1971 je diplomiral na Pravni fakulteti v Ljubljani. Svojo kariero je začel kot pravnik v gospodarstvu. Leta 1974 je opravil pravosodni izpit. Leta 1979 je bil izvoljen za sodnika in v pravosodju je kot sodnik Temeljnega sodišča na gospodarskem oddelku ostal do leta 1984. Kasneje je delal kot pravnik na področju gospodarstva in bančništva, predvsem na področju prenosa tehnologij in prava mednarodnih plačil. Od leta 1991 je arbiter pri stalni arbitraži Gospodarske zbornice Slovenije. Leta 1992 je bil izvoljen za vrhovnega sodnika. Funkcijo ustavnega sodnika je opravljal v letih 1993 do 2002, od novembra 1998 do novembra 2001 je bil predsednik Ustavnega sodišča. Mandat Vrhovnega sodnika je nadaljeval od avgusta 2002. Od februarja 2004 do februarja 2010 je bil predsednik Vrhovnega sodišča. Po izteku predsedniškega mandata je opravljal funkcijo sodnika na gospodarskem oddelku vrhovnega sodišča. Januarja 2014 se je upokojil.

Stanje sodstva je odraz dosežene stopnje sodniške avtonomnosti

The State of the Judiciary Reflects the Level of Judicial Independence Achieved

Janez Vlačaj*

V naslovu izraženi tezi o direktni korelaciji med stanjem sodstva v družbi in razpoložljivim sodniškim potencialom kot zbirom z ustavo in zakonom pooblaščenih odločujočih posameznikov (z njih opremljenostjo in lastnostmi) je morda mogoče očitati hibnost spričo njene pretirane poenostavljenosti, preprostosti. Ker sem po naravi nagnjen k poenostavljanju kompliciranih stvari (in ne kompliciranju enostavnih), vidim v tej simplifikaciji prispevek k jasnejšemu izčiščenju problema in jo še bolj radikalno zreduciram na enačaj med bistveno lastnostjo (v najširšem pomenu) sodnikov in stanjem sodstva. V prid boljšemu razumevanju primerjalnih pojmov naj razgrnem le še izhodiščno videnje »sodniške avtonomnosti« kot sposobnost sodnika, da samostojno presoja zadeve, s katerimi se srečuje, kar pomeni predvsem sposobnost samostojnega razmišljanja (povzeto po Evropski listini o zakonski ureditvi položaja sodnikov), ter »sodstva« kot profesionalne organizacije za državljane - in torej ne kot organizacije za profesionalce (povzeto iz članka Marka Šorlija »Neučinkovit sodni sistem - uspešno vodenje?«, PP št. 3 / 2013, str. 3).

Ker je po Ustavi in Zakonu o sodiščih nosilec sodne veje oblasti sodnik, je v tej vlogi po naravi stvari temeljni gradnik zaupanja državljanov v način in rezultate njenega izvajanja. Tej nalogi je kos le vsestransko avtonomen sodnik, opremljen z atributi (strokovno znanje, izgrajen vrednostni sistem, pogum... kot jamstva za njegovo samodejavnost), ki ga razbremenjujejo strahu pred odločanjem. Iz tega spet izpeljujem na videz preprost in poenostavljen, a vendar logičen sklep o nedosegljivosti kakovostnega in učinkovitega sodstva ob pomanjkanju kakovostnih in učinkovitih (beri: avtonomnih) sodnikov kot neposredno državljanom (in ne morda predsednikom sodišč ali celo resornemu ministru) odgovornih nosilcev sodne oblasti. Le

avtonomen sodnik, ki je sposoben vzpostaviti zgodnjo diagnozo spora in razumno zamejiti obseg potrebnega dokazovanja za rešitev zadeve, in ki ne bo zaradi lastne negotovosti iskal rešitve ali pokritja zanj od »drugod«, od »zunaj«, je garant za uresničitev zelenega stanja sodstva.

Ker nisem pristaš zrtja v prihodnost neodvisno od dogajanj v preteklosti, ne morem obiti kronologije razvoja družbenih prizadevanj na poti uresničitve danes vsaj na deklarativni ravni nespornega cilja: nepristransko, kakovostno in učinkovito sodstvo, deležno ugleda v javnosti. V socialistični družbenopolitični ureditvi pred osamosvojitvijo je bila sodna in s tem sodniška avtonomnost v opreki z ustavnopravno koncipiranim načelom enotnosti oblasti, ki je temeljila, vključno s sodstvom, na hierarhičnem pojmovanju njene sestavljenosti (več o tem prof. France Bučar: Demokracija in kriza naših ustavnih institucij). Ta ovira je bila odpravljena po osamosvojitvi s sprejetjem Ustave RS in načela delitve oblasti, vendar izpolnitev nujnega a ne zadostnega pogoja še ni privedla do znatnejšega premika v smeri krepitve sodniške avtonomnosti. Nadaljnji potek dogodkov me, nasprotno, utrjuje v prepričanju o zanemarjenosti tega področja in, posledično, čedalje večjem odmikanju »sodstva« od sicer neločljivo povezanega kreatorja stanja v njem, torej vsakokratnega nosilca sodne oblasti v pričakovani vlogi »avtonomnega sodnika«.

K temu odmikanju in s tem premikanju odgovornosti je bistveno prispevala ideja o nujnosti uvedbe t.i. mehanizmov sodnega menedžmenta, ki je dobivala domovinsko pravico s postopnim noveliranjem Zakona o sodiščih in Zakona o sodniški službi in ki naj bi razrešila problem učinkovitosti sodstva z zagotovitvijo jasne odločevalske linije oziroma linije odgovornosti od predsednika Vrhovnega sodišča RS do predsednikov vseh nižjih sodišč na eni strani ter od generalnega sekretarja Vrhovnega sodišča RS do vseh direktorjev nižjih sodišč na drugi strani. Če je vse to nadgrajeno še z uzakonitvijo pod okriljem resornega ministrstva predvidenega nadzora sodne uprave in z znano »zavezo ljudstvu«, je napovedan neizprosni boj za rezultate sodne statistike z velikim kadrovskim, časovnim in materialnim vložkom v administriranje, od sodnika pa odvrča odgovornost (s težnjo njene prevalitve na predsednike sodišč) po eni strani, hkrati pa, paradoksalno, po drugi strani stopnjuje njegovo negotovost in za odločanje poguben strah oziroma bojazen pred morebitno neizpolnitvijo nenehno nadzorovane realizacije pričakovanj. »Prestrašeni« sodnik pa je neskončno oddaljen od avtonomnega in ne more k dobremu stanju sodstva ničesar prispevati.

Sklepno se zdaj vračam k izhodiščni misli, da z ukrepi sodne uprave ni mogoče ustvariti ravni javnega ugleda sodstva, ki bi preseгла raven ugleda nosilcev sodne oblasti – sodnikov. Zato menim, da je treba pozornost osredotočiti na področje vzgoje in izobraževanja v najširšem pomenu (ne le strokovnem, temveč tudi moralno-etičnem in državljanskem), izostriti merila za vstop v sodniško službo in slednjo narediti zanimivo tudi za vrhunske pravne strokovnjake.

■ ***Janez Vlaj**

Rojen leta 1952 v Murski Soboti, sem po diplomi na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, opravljenem pravosodnem izpitu (sedaj pravniški državni izpit) in odsluženi vojaščini v nekdanji JLA s 1. septembrom 1979 vstopil v sodniško službo in ji, po sojenju na vseh stopnjah, ostal zvest ves čas do danes.

Od 18. decembra 2003 dalje sem vrhovni sodnik na VS RS, sodim na civilnem oddelku tega sodišča in sem namestnik vodje oddelka. Leta 2012 sem bil ponovno izvoljen v Sodni svet Republike Slovenije in mu kot vrhovni sodnik svetnik trenutno predsedujem od 5. julija 2012 dalje.

Vloga in pomen ustavno-sodnega diskurza za izgradnjo pravičnega in učinkovitega pravnega reda

**Developing a Just and Effective Legal Order:
The Role and Significance
of the Constitutional Discourse**

Lovro Šturm

He is Full Professor of Public Law and Professor Emeritus of the University of Ljubljana.

He was born on 19 May, 1938 in Ljubljana. He took his degree in 1961 at the Faculty of Law at Ljubljana University. In 1966 he was awarded a doctorate in legal sciences for his dissertation *The Use of Cybernetics in Public Administration* by the Faculty of Law in Ljubljana, where in 1971 he began lecturing in administrative law. In 1986 he was elected to the position of tenured professor. He has done most of his research at the Public Administration Institute. He has taken part in numerous group research projects, many of which he also headed. Furthermore, he has acted as an expert and consultant on five international projects with the organizations: OECD in Paris (1976-1979), UN, New York (1977-1988) and the European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences in Vienna (1984-1987). Since 1998 he has been the Chairman of the Slovene Commission of Jurists, the Slovenian section of the International Commission of Jurists.

Following the first democratic elections in 1990 he was a member of the National Electoral Commission. In 1990 he was elected a member of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia. He was a Constitutional Court judge from 1990 to 1998, being the President of the Constitutional Court in 1997 and 1998. In 2000 he was a member of the Government of the Republic of Slovenia as Minister of Education and Sport. He has been a member of the Slovenian government as the Minister of Justice from 2004 to 2008.

He is the author of twelve books and over two hundred publications and articles published in various periodicals. His scientific research has seen twenty-two group research projects. In addition, he has presented various reports at over thirty international scientific meetings. His most significant scientific contributions examine the operation of administration, constitutional and judiciary protection of human rights, the legal protection of personal data and the legal protection of the environment.

Precedenčnost odločitev Ustavnega sodišča – Stare Decisis v slovenskem pravnem redu

Constitutional Courts' Decisions As Precedents – Stare Decisis in Slovenian Legal Order

Erik Kerševan*

Ustavno sodišče Republike Slovenije je z namenom krepitve pravne države ne zgolj na praktični temveč tudi na doktrinarni ravni razvilo vpliv in pomen svoje ustavnosodne presoje tudi izven konkretnih primerov sporov, v katerih je bila odločitev sprejeta. Ta razvoj pa v veliki meri odraža primerljivo tendenco v širšem evropskem prostoru, ki za zagotovitev vladavine prava in učinkovitosti delovanja sodišč povzema principe in izkušnje anglosaških sistemov sodnega precedenčnega prava, torej sistemov, v katerih je avtoriteta sodnikov in njihovih odločitev bistveno močnejše izražena in varovana. To tudi pri nas ne gre brez nasprotovanja, saj tovrstna sprememba položaja (ustavnih) sodnikov in (ustavnih) sodišč pomeni tudi spremembo v porazdelitvi oblasti med tremi vejami, čemur določeni deli politike – zanimivo pa tudi same pravne stroke – nikakor niso naklonjeni. Sodnik, katerega sodba ne razreši samo obravnavanega spora, temveč vpliva na bodoče ravnanje posameznikov in nosilcev oblasti, ima v družbenem in pravnem sistemu namreč povsem drugačno vlogo, saj ni le poslušni izvrševalec volje parlamenta, temveč se zakonodajni oblasti postavlja ob bok kot enakovredna veja oblasti, katere moč je prav v tem, da pravo avtoritativno razlaga in uporablja, konkretizira v dejanskem življenju. Tako ima pojem precedenčnosti dva medsebojno prepletena, a vendarle različna vidika. Prvi je strogo pravni vidik, ki se nanaša na vprašanje notranje ureditve pravnega reda in pravil, ki zavezujejo k (ne)uporabi izrečenih sodb kot pravnih virov pri bodočem odločanju nosilcev oblasti. Drugi vidik pa je dejanski vidik precedenčnosti, torej tisti, ki ni urejen ali določen s pravnimi pravili, temveč izvira iz širšega razumevanja vloge sodnika in sodstva: koliko se bodo različni družbeni akterji ravnali po izrečenih sodbah, koliko jih bodo spoznavali,

preučevali in uporabljali kot vodilo za svoje ravnanje in delo. Gre torej za vprašanje, koliko bodo vsi akterji na področju prava, tako stranke kot tudi organi oblasti, sprejeli sodbe kot *pravo*, ne le zaradi morebitnih posledic neupoštevanja predhodnih sodnih odločitev v konkretnih sporih, temveč kot vir pravega, pravnega in pravičnega ravnanja.

Uvajanje sistema precedenčnega prava tudi v našem, kontinentalnem pravnem sistemu, ki temelji na vzpostavljanju pravnih norm po zakonodajalcu in drugih pooblaščenih normodajalcih je torej neločljivo povezano s sprejemanjem sodnika kot avtoritativnega ustvarjalca in razlagalca prava. Sodno ustvarjanje prava preko sodb sodišč pomeni, da se učinek posamične odločitve razteza preko odločitve v konkretnem primeru, torej z uvajanjem načela precedenčnosti. Pri tem vprašanju pa je v našem sistemu razvoj najopaznejši prav pri spoštovanju odločitev Ustavnega sodišča, ki je postopno razvijalo poudarke precedenčnosti lastnih odločitev. Iz ustavne in zakonske ureditve je sicer povsem nesporno, da lahko Ustavno sodišče s svojo odločbo zaveže pristojni organ k določenemu ravnanju, ki izhaja iz rešitve posameznega spora pred Ustavnim sodiščem: če Ustavno sodišče npr. ugotovi neskladnost določenega zakona z Ustavo in Državnemu zboru naloži odpravo ugotovljene protiustavnosti je to seveda odločitev, ki temelji na temeljih zagotavljanja pravne države in vladavine prava. Pri tem pa gre (le) za vprašanje vezanosti udeležencev spora na odločitev Ustavnega sodišča, zato se tu element precedenčne vezanosti še ne pojavi. *Precedenčnost* sodb namreč v skladu z doktrino »stare decisis« pomeni, da so sodbe *zavezujoč* pravni vir za prihodnje odločanje drugih sodišč. To ne pomeni zgolj argumentativne prepričljivosti sodb temveč *pravno* vezanost na v sodbah vsebovano razlago in uporabo prava na enak način v tistih primerih, ko se pojavijo v novem sporu (bistveno) enaka dejstva. Zato je ključno za razvoj precedenčnosti stališče, ki ga je Ustavno sodišče poudarilo že v vrsti odločb, in sicer da v primeru ustavnosodne presoje predpisa namreč izrek in obrazložitev odločbe pomenita celoto, zaradi česar veže ne le izrek, temveč vežejo tudi razlogi in stališča, vsebovani v obrazložitvi. Tako je Ustavno sodišče opredelilo kot zavezujoče tudi *obrazložitve* svojih odločitev in ne le izrekov v posameznih zadevah, ki se nanašajo tako na abstraktno presojo ustavnosti in zakonitosti kot tudi na odločanje o ustavnih pritožbah v posamičnih, konkretnih zadevah. S temi stališči želi Ustavno sodišče vzpostaviti kot *erga omnes* zavezujočo tisto interpretacijo prava, ki jo zavzema samo, saj je za razliko od izrekov odločitev, ki učinkujejo le v določeni zadevi, obrazložitve po svoji naravi presegajo okvir posameznega ustavnega spora (npr. pomena pravnih načel, vsebine človekovih pravic in temeljnih svoboščin, itd.). S tem pa je Ustavno sodišče uvedlo v naš pravni red novost, ki jo je treba še razvijati in sprejemati kot nadaljnji korak pri razvoju pravne ureditve in krepitve vladavine prava.

■ ***Erik Kerševan**

Od leta 1999 zaposlen na Katedri za upravnopravne znanosti Pravne fakultete Univerze v Ljubljani. Leta 2001 magistriral ter leta 2003 doktoriral z disertacijo z naslovom »Sodni nadzor nad upravo«. Leta 2004 postal docent za področje upravnega postopka in upravnega spora, upravnega prava in javne uprave. V naziv izredni profesor za področje upravnega prava in prava javne uprave izvoljen leta 2009.

Poleg pedagoškega dela sodeloval tudi pri mnogih znanstveno raziskovalnih projektih in pri pripravi nove sistemske zakonodaje s področja upravnega prava. V okviru svojega znanstveno-raziskovalnega dela z referati sodeloval na večjem številu znanstvenih in strokovnih konferenc, na najbolj priznanih domačih konferencah, poleg tega pa kot vabljeni predavatelj tudi na številnih konferencah v tujini v organizaciji evropskih in mednarodnih organizacij: Sveta Evrope, Vlade Združenega kraljestva Velike Britanije in Severne Irske, Krajowa Szkoła Administracji Publicznej v Varšavi, itd.

V času svojega dela objavil večje število člankov v priznanih znanstvenih publikacijah, ter tudi večje število znanstvenih monografij pri najbolj priznanih znanstvenih založbah in pravnih zbirkah, kot prvi in edini avtor oziroma soavtor.

Leta 2005 opravil pravniški državni izpit.

V letih 2006 in 2007 kot pravosodni svetnik sodeloval pri delu upravnega oddelka Vrhovnega sodišča Republike Slovenije.

Konec leta 2007 imenovan s strani predsednika Republike Slovenije na funkcijo svetovalca predsednika za pravna vprašanja. Od leta 2010 do sredine leta 2012 bil s strani Ustavnega sodišča Republike Slovenije imenovan na funkcijo generalnega sekretarja. Ob tem bil ves čas v dopolnilnem delovnem razmerju z Pravno fakulteto Univerze v Ljubljani kot nosilec predmeta Upravni postopek in upravni spor oziroma Upravno procesno pravo, ob občasnem sodelovanju pri drugih predmetih s področja habilitacije.

Varstvo narodnih manjšin pred Ustavnim sodiščem

Protection of National Minorities before the Constitutional Court

Ciril Ribičič*

Ena od temeljnih funkcij Ustavnega sodišča je varstvo človekovih in manjšinskih pravic. Kar se slednjih pravic tiče je bila že 1970. leta sprejeta prva odločba, ki je pogumno branila položaj madžarske manjšine (v zvezi z dvojezično osnovno šolo v Prekmurju), pa čeprav so se ji upirala ločena mnenja kar štirih ustavni sodnikov.¹

Po sprejemu Ustave v letu 1991 je na področju varstva pravic manjšinskih narodnih skupnosti in njihovih pripradnikov Ustavno sodišče Slovenije sprejelo vrsto pomembnih odločitev, katerih skupni imenovalec je naklonjena obravnava teh pravic. Tako je Ustavno sodišče preprečilo poskuse omejevanja pravic italijanske in madžarske narodne skupnosti, ki so se nanašali na mandat njunih predstavnikov, dvojno volilno pravico, uporabo narodnih simbolov in uporabo manjšinskih jezikov. Pred ustavnimi sodniki se je znašel spor o tem, ali lahko njuna **poslanca v državnem parlamentu** glasujeta o izvolitvi predsednika Vlade. Ustavno sodišče pobudnikom ni priznalo pravnega interesa za sprožitev takšne presoje, sodnik dr. Lojze Ude pa je v svojem pritrdilnem ločenem mnenju zapisal, da je mandat teh dveh poslancev po Ustavi enak mandatu vseh drugih poslancev.² Glede t. i. **dvojne volilne pravice** pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti je Ustavno sodišče ugotovilo, da je ureditev skladna z Ustavo (Odločba Ustavnega sodišča v zadevi št. U-I-283/94 z dne 12. februarja 1998): dvojna volilna pravica izhaja iz ustavne ureditve, ki zagotavlja visoko stopnjo varstva obeh narodnih skupnosti

1 Širše o tem: dr. Ciril Ribičič, Petdeset let ustavnega sodstva v Sloveniji, Pravna praksa, št. 1/2014 in Človekove pravice in ustavna demokracija, Študentska založba, Ljubljana, 2010, str. 33, 34.

2 Prim. Odločba in ločena mnenja v zadevi št. U-I-283/94 z dne 12. 2. 1998.

in ne predstavlja kršitve načela enakosti volilne pravice. Gre za izjemo, ki je določena »v Ustavi sami kot oblika t. i. pozitivne diskriminacije«. Ustavno sodišče je na pobudo Državnega sveta presojalo ustavnost zakonskih rešitev, ki dopuščajo, da manjšinske narodne skupnosti za svoje **simbole** uporabljajo narodne simbole, ki so obenem simboli sosednje države. Soglasno je odločilo (upoštevajoč tudi prakso italijanskega ustavnega sodišča³): »Avtohtonima italijanski in madžarski narodni skupnosti ter njunim pripadnikom gre torej že po Ustavi pravica, da kot svoje uporabljajo italijanske oziroma madžarske narodne simbole, ne glede na to, ali so identični s simboli italijanske oziroma madžarske države.«⁴ Ustavno sodišče je široko razlagalo tudi uporabo **italijanskega in madžarskega jezika**. V odločbi št. U-I-218/04 z dne 20. 4. 2006 je ugotovilo skladnost zakonske ureditve o varstvu potrošnikov, ki zavezuje fizične in pravne osebe, ki opravljajo pridobitno dejavnost, da na območjih, kjer živita avtohtoni italijanska ali madžarska narodna skupnost, poslujejo s potrošniki tudi v jeziku narodne skupnosti.

Ustavno sodišče se je večkrat ukvarjalo z varstvom romske skupnosti, in sicer v zvezi z zastopstvom te skupnosti v svetih občin, v katerih živi kot avtohtona skupnost.⁵

Novodobnih narodnih manjšin Ustava posebej ne omenja. Zanje je bila posebnega pomena Odločba Ustavnega sodišča v zadevi št. U-I-266/95, s katero je Ustavno sodišče **prepovedalo zbiranje podpisov za referendum o odvzemu državljanstev**, pridobljenih ob osamosvojitvi⁶, posredno pa tudi odločbe, ki so se nanašale na pravice izbrisanih.

Pripadnikom večinskega naroda je včasih težko razumeti položaj manjšinskih narodnih skupnosti in njihovih pripadnikov. Veliko lažje razumejo položaj slovenskih narodnostnih skupnosti in njihovih pripadnikov, ki kot manjšinci živijo v tujini. Na primer, Slovencem, ki živimo v Sloveniji, je jasno, kaj hoče povedati odvetnik z avstrijske Koroške Rudi Vouk, ko govori o dvojezičnih krajevnih napisih in pravi: »Kakorkoli se bo izšla zadeva glede dvojezičnih tabel, zahtevam jasno izpoved, da je nekdo izgubil: pravno in pred zgodovino so izgubili tisti, ki so bili proti dvojezičnim krajevnim napisom. Naj se opravičijo za to, da so jih Slovencem več kot pol stoletja zadrževali. In kljub poznejšemu uspehu je treba povedati, da smo izgubili koroški Slovenci, ker nismo bili prej uspešni...«⁷ Da bi razumeli in sprejeli podobno misel predstavnika bošnjaškega, hrvaškega ali srbskega društva v Sloveniji, ki bi

3 Gre za Odločbo št. 189/1987, v zadevi, ki jo je sprožil sodnik v zvezi s kazenskim postopkom zoper Stanislava Marušiča in s katero se je italijansko ustavno sodišče postavilo na stališče, da je normalno dopustno izobešanje tujih zastav v javnosti, ki naj se prepove samo v izjemnih in posebnih primerih.

4 Odločba v zadevi št. U-I-296/94 z dne 28. 1. 1999.

5 Odločba v zadevi št. U-I-416/98, ki se nanaša na občino Novo Mesto in Odločbi v zadevi št. U-I-416/98-38 z dne 22. 3. 2001 in št. U-I-315/02 z dne 3. 10. 2002, ki se nanašata na ustavno skladnost ureditve, ki določa 20 občin, v katerih ima romska skupnost svojega svetnika.

6 V svojem pritrdilnem ločenem mnenju je sodnik dr. Boštjan M. Zupančič utemeljil razloge, zakaj je smiselno, da je Ustavno sodišče preprečilo zbiranje podpisov. Po njegovem mnenju so osebe, ki so pridobile državljanstvo po 40. členu Zakona o državljanstvu, konstitutivni nosilci slovenske državnosti od samega spočetka države, ki se v svoji Ustavi, točneje v njenem 3. členu, proklamira za državo svojih državljanov in državljanov.

7 Rudi Vouk, Iz pravnega kotička, Mohorjeva založba, Celovec, 2010, str.5.

se nanašala na vprašanje, kdaj bodo dozorele razmere za vključitev njegove narodne skupnosti v slovensko Ustavo, je potrebno kar nekaj intelektualnega napora, objektivnosti, predvsem pa sposobnosti, uživati se v položaj manjšinskih narodnih skupnosti in njihovih pripradnikov. In še nekaj, kot na Koroškem dvojezični krajevni napisi (ki jih ne bi bilo brez pogumnih odločitev avstrijskega ustavnega sodišča) niso samo v interesu manjšincev, temveč tudi v interesu vseh, ki so pristaši strpnega in tvornega sožitja med vsemi prebivalci, ni nič drugače tudi v Sloveniji. Urejeni mednacionalni odnosi so ne le posebna odgovornost, temveč tudi interes večinskega naroda in njegovih predstavnikov, ki hočejo živeti v urejeni, strpni in mirni državi. K temu cilju je s svojimi odločitvami glede pravic narodnih skupnosti pomembno prispevalo Ustavno sodišče.

■ ***Ciril Ribičič**

Je redni profesor za ustavno pravo na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer predava predmet Evropsko pravo človekovih pravic. Skupaj z drugimi učitelji ustavnega prava (dr. Majda Strobl, dr. Ivan Kristan, dr. Franc Grad, dr. Igor Kaučič, dr. Rudi Kocjančič) je napisal številne učbenike ustavnega prava za študente Pravne fakultete in Fakultete za upravo. Dobil je Prešernovo nagrado za študente, nagrado Kidričevega sklada pa je dobil za knjigo *Izvršni svet v delegatskem skupščinskem sistemu* (DE, Ljubljana, 1981). Vsako študijsko leto vodi študente na Evropsko sodišče za človekove pravice in že deseto leto organizira tekmovanje študentov prava »Rubikon« v predstavitvi sodb tega sodišča.

V državnem zboru je vodil skupino za državno ureditev v Ustavni komisiji, ki je predlagala v sprejem Ustavo republike Slovenije, pozneje pa Komisijo za lokalno samoupravo in Komisijo za poslovniki. O parlamentarnih izkušnjah je napisal knjigo »Podoba parlamentarnega desetletja« (Ljubljana, 2000). Uredil je zbornik »Regionalizem v Sloveniji« (Uradni list RS, Ljubljana 1998), v katerem številni strokovnjaki z različnih vidikov obravnavajo potrebo po regionalizaciji Slovenije. O svojem nastopu pred Mednarodnim kazenskim sodiščem za nekdanjo Jugoslavijo v Haagu, kjer je pričal kot izvedenec o ustavnopravnih vidikih nastanka in delovanja Herceg-Bosne, je napisal knjigo *Geneza neke zablode* (Zagreb, Sarajevo, Idrija 2001). 2008 je na Dnevih evropskega prava dobil priznanje Kristalna zvezda za prispevek k prepoznavnosti in uveljavljanju Slovenije v EU.

Od leta 2000-2009 je bil ustavni sodnik Ustavnega sodišča in v času 2007-2009 njegov podpredsednik. Po letu 2000 je imel referate na številnih posvetovanjih v organizaciji Konference evropskih ustavnih sodišč, Mednarodnega združenja za ustavno pravo (IACL), Beneške komisije, ustavnih sodišč in akademij znanosti in umetnosti na območju nekdanje Jugoslavije ter Univerze v Regensburgu. Svoje izkušnje delovanja v Ustavnem sodišču je zbral v knjigi »Človekove pravice in ustavna demokracija«, ki je v dveh izdajah izšla pri Študentski založbi v Ljubljani leta 2010. Do leta 2013 je bil predsednik Društva za ustavno pravo Slovenije, sedaj pa vodi Inštitut za ustavno pravo. Je tudi član Beneške komisije.

Asimetrična časovnost novoveškega subjekta kot strukturna ovira za spoštovanje prava

Asymmetrical Temporality of the Cartesian Subject as the Structural Obstacle for the Authority of Law

Rok Svetlič*

V zvezi s splošno pravno kulturo pri nas je pomenljiv naslednji paradoks. Na eni strani je načelo pravne države en od najširše pripoznanih načel. Politični akterji z vseh polov, vse veje oblasti, vladne in nevladne organizacije idr. izpostavljajo spoštovanje prava kot sine qua non za demokratično življenje skupnosti. Toda na drugi strani se ves čas srečujemo s sistemskimi kršitvami prava. O tem pričajo številne t. i. afere, strpnost do nasilja, plačilna nedisciplina, indeksi korupcije, z nespoštovanjem odločb ustavnega sodišča na čelu. Sistemskih kršitev prava ni mogoče pojasniti drugače kot s sistemsko toleranco skupnosti do teh kršitev. Kako je mogoče zaprisegati na pravno državo in obenem otopelo sprejemati njeno kršitev? Kako je mogoče, da najširše pripoznano (apolitično) načelo spremlja prav tako najširša toleranca ob njegovem kršenju?

V pričujočem prispevku bomo skušali odgovoriti na to vprašanje na način, ki se bistveno razlikuje siceršnjih pristopov. Ne bomo govorili o pomanjkanju vrednot v družbi, o »nepoštenosti« uradnikov itd. Pokazali bomo, da je na delu neke vrste barvna slepota: objektivna nezmožnost, da bi uzrli pomen prava za skupnost. Namesto na pravo, stavimo na nek drug vrednostni sistem, na moralo. Dejstvo je, da sta pravno in morala najgloblje prepletena: ključni moralni postulati – dostojanstvo, svoboda, enakost – so vgrajeni v neštete pravne institute, začeni s kazenskim zakonikom. Toda: morala pri nas – v trenutku, ko postane vgrajena v pravo – ne uživa več spoštovanja. Znamo jo uporabljati zgolj v obliki praznega moraliziranja. Če se zgodi denimo množično opeharjenje delavcev, ki je posledica uničenja gospodarske družbe, defekte opisujemo s pomočjo »pohlepnega« vodstva, nespoštovanja »majhnega človeka«. Nihče ne pomisli na pravo, na normativni

sistem, ki je edini sposoben zaščititi vitalne interese teh ljudi. Ravno v tej slepoti je tudi vzrok za nastalo stanje.

Da bi pojasnili to slepoto, vpeljujemo kategorije, ki na prvi pogled zvenijo nenavadno: novoveški subjekt in njegova časovnost. Demokracija, kot jo poznamo, je rezultat razvoja mišljenja novega veka. V njenem temelju je novoveški subjekt, ki se konstituira v filozofiji R. Descartesa. Njegova značilnost je, da je sam porok za lasten obstoj: »mislim, torej sem«. Za katerikoli predmet si lahko zamislim, da ne biva – celo za svet v celoti –, le moj obstoj je nujen. Ta ontološka izkušnja vzpostavlja ločitev bivajočega na dva dela: na nujni subjekt in preostali svet, med katerima nastane eksistencialna hierarhija. To izreče Hobbes: pravo in država sta izdelek, produkt družbene pogodbe. Nastala sta ex nihilo, iz naravnega stanja kot popolne odsotnosti reda. Poslej je svet v celoti človekov svet: njegov izdelek, njegova lastnina.

88 ■

V konceptih Descartesa in Hobbesa še ni vnesene dimenzije časovnosti. Fraza, »mislim, torej sem«, izreka logično in ne časovno sosledje. Kot npr. matematična enačba. Tudi Hobbesovo naravno stanje ne opisuje zgodovinskega dejstva, nasprotno, je nekaj, kar je tu. Je resnica človeka, ki kot vojna vseh proti vsem izbruhne na plano tisti hip, kot razpadeta pravo in država. Asimetrična časovnost novoveškega subjekta se vzpostavi, ko – vaje ontološkega gospodstva nad svetom, utemeljenem na creatio ex nihilo – začne upravljati s politično in pravno realnostjo. Opremljen z mandatom stvarnika skuša svet oblikovati po svoji podobi, po svoji predstavi o dobrem in pravičnem. Ta zahteva sproži francosko revolucijo in doseže svoj vrh v Marxovem nauku o revolucijah. Rušila plat revolucij je odraz zahteve subjekta po nič, po praznem listu papirja, ki omogoči svobodo za neovirani fiat!

Tu se manifestira asimetrična časovnost novoveškega subjekta: je entiteta brez preteklosti. Pozna le en odnos do realnosti: ustvarjenje. Vse preteklo je zanj nič, njegov svet je še v prihodnosti. Zato je alergičen na izraz »tradicija«, kar lepo opazi E. Burke pri francoskih revolucionarjih: »S pobožno naklonjenostjo do teh prednikov bi lahko vaša domiselnost iz njih izdelala merilo kreposti in modrosti, ki bi presegalo trenutno prostaško prakso. (...) S spoštovanjem dedov bi se naučili spoštovati samega sebe. Francozov ne bi pojmovali kot ljudstva včerajšnjega dne, kot naroda bednikov nizkega rodu, ki se je osamosvojilo šele 1789.« Značilnost pozitivnega prva pa je ravno, da je fenomen preteklost: je že napisano pravo. Zaradi asimetrične časovnosti subjekt ne zna uporabljati prava. Zna ga le pisati. Vselej na novo.

Njegov normativni sistem je zato morala – intimna predstava o pravičnem in rešničnem –, ki je le prazna zahteva. Vse kar že je, mu je tuje. To je inherentna revolucionarnost novoveškega subjekta, ki ga žene v agonijo »napredka«. Napredek pa je eo ipso slovo: zapuščanje vsega, kar je. Ta pogled vsebuje barvno slepoto za vse že obstoječe, s pravom na čelu.

■ ***Rok Svetlič**

Leta 1992 je vpisal študij na Pravni fakulteti in l. 1994 še študij filozofije na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Doktoriral je leta 2005 pod mentorstvom akad. prof. dr. Tineta Hribarja. Je izredni profesor na Fakulteti za humanistične študije, kjer predava predmete »Filozofija zgodovine«, »Človekove pravice«, »Zgodovina kulturnih formacij« in »Filozofija prava.« Zaposlen je tudi pri Znanstveno-raziskovalnem središču Koper kot raziskovalec. Od leta 1998 dalje se je udeleževal filozofskih simpozijev na temo nemške klasične filozofije v organizaciji Inter-University Centra - Dubrovnik, Hrvaška. Leta 2007 se je kot zasebni gost udeležil seminarja pri prof. dr. Otfriedu Höffeju na Univerzi v Tübingenu, Nemčija. Bil je prodekan FHŠ in predstojnik oddelka za filozofijo. Trenutno je predstojnik Katedre za filozofijo prava in države na isti fakulteti. Od leta 2013 je predsednik Slovenskega filozofskega društva. Je član uredniškega odbora založbe Goga in revije Poligrafi in podpredsednik Akademije za demokratično društvo za promocijo demokratične kulture.

Osrednje področje njegovega raziskovanja je praktična filozofija. Njegov prvi raziskovalni sklop je predstavljalo vprašanje legitimacije prisile v postmoderni. Izsledke raziskave je objavil v monografiji »Dve vprašanji sodobne etike« (2003). Nato se je posvetil filozofiji prava R. Dworkina. Težišče raziskave je bilo na opredelitvi odnosa Dworkinovega koncepta pravne interpretacije in kontinentalne hermenevitične tradicije, kar je predstavil v delu »Filozofija prava R. Dworkina« (2008). Leta 2009 je izšla monografija z naslovom »Filozofija človekovih pravic«, v kateri analizira niz ontoloških premikov, ki so omogočili vznik instituta, ki danes predstavlja temelj demokratične politične morale. Naslednje leto (2010) pa univerzitetni učbenik z naslovom Izbrana poglavja iz politične morale. Tisku je monografija z naslovom Prenašati bit – od revolucionarne do nesrečne zavesti.

Ustavno sodišče v času ekonomske krize

Constitutional Court in the Times of Economic Crisis

90

Jan Zobec*

Slovenijo pretresa kriza - pravimo ji javnofinančna kriza, nekateri tudi ekonomska kriza, govori se o politični krizi in o socialni krizi, pa o krizi (finančnega) kapitalizma, ali pa celo kar o krizi demokracije. Ampak tisto, kar je za življenje prebivalstva najbolj občutno, je vsesplošno poslabšanje materialnih življenjskih razmer - padec in nadaljnje upadanje življenjskega standarda, socialne varnosti, negotovost, tesnoba, strah pred prihodnostjo. Makroekonomski podatki so dovolj povedni - brezposelnost, upad naložb, upad gospodarske rasti, notranja zadolženost, javnofinančni primanjkljaj, hitrost zadolževanja. Kje in kaj so vzroki vsesplošnega poslabšanja, je stvar ekonomskih, socioloških, sistemskih, politoloških analiz (in špekulacij). V času krize so življenjski dogodki zgoščeni, dramatični in sunkoviti. Zaradi svoje akutnosti in usodnosti kar sami kličejo po ukrepanju. Takrat se okrepi, in se tudi mora okrepiti, regulatorna vloga države. Država mora ukrepati, ker je to njena temeljna dolžnost in smisel njenega obstoja. Njeno zakonodajno telo je prvo poklicano, da sprejme ustrezne protikrizne ukrepe, s katerimi se odzove na potrebe na vseh področjih družbenega življenja. To velja še toliko bolj, če te potrebe zadevajo temelje delovanja države ali sposobnost učinkovitega zagotavljanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Med načeli pravne države je namreč tudi načelo prilagajanja prava družbenim razmerjem in družbenemu razvoju. To načelo, ki ga je sprejelo tudi Ustavno sodišče (U-I-69/03, OdlUS XIV/2,75), je v sami naravi prava. Življenje je namreč zaporedje sprememb, ali, kot pravi profesor Pavčnik, svojevrsten kontinuum in veriga dogajanj, na katera se pravo odziva. Vendar morajo biti ukrepi, s katerimi se odziva zakonodajalec, v sozvočju s perečo družbeno stvarnostjo, čemur bi lahko rekli normativna moč krize. Ker kriza prinaša nova (ne)ravnotežja v

funkcionalnih sistemih (družbenih podsistemih) in ker se zaradi njihove medsebojne prepletenosti in stičnih točk kriza iz enega sistema prenaša na druge, dokler na koncu ne zajame celotne globalne družbe, je zakonodajalec, ki mora večkrat ukrepati hitro in korenito, v težavnem položaju. Takrat so namreč konflikti verjetnejši, izrazitejši in silovitejši. Med seboj tekmujoče in tudi izključujoče interese, ki se zaradi krize še izostrijo in zaostrijo, je težko usklajevati. Kadar je treba ukrepati hitro, še toliko težje. Lahko se zgodi, da ima odpravljanje enega neravnotežja za posledico neko drugo neravnotežje. Kakšna je torej vloga prava v času krize, čemu je treba dati prednost, javni koristi, ki tu pomeni učinkovitost protikriznega ukrepanja države, ali pravu, natančneje ustavnosti. Vprašanje je tudi, kako daleč gre lahko Ustavno sodišče, kje je meja, med pravnim in političnim. Ustavno sodišče je sicer igravec na političnem prizorišču in njegove odločitve imajo politične posledice – v njegovih rokah je namreč usoda splošnih pravnih aktov, ki niso drugo kot pravni izraz politične volje, kot se je ta oblikovala v zakonodajnem telesu, torej tam, kjer se srečujejo in usklajujejo politični interesi. Vendar je med zakonodajnim telesom, ki je politično telo in Ustavnim sodiščem, katerega odločitve imajo prav tako politične posledice, primerljive z odločitvami zakonodajnega telesa, bistvena, nepremostljiva razlika. Odločitve zakonodajalca so politične, sprejemajo se na politični način, v političnem diskurzu in s politično odgovornostjo. Odločitve Ustavnega sodišča pa so pravne, sprejemajo se na podlagi ustavnopravnih argumentov in v ustavnopravnem diskurzu. Nad Ustavnim sodiščem ni ljudstva, ki bi mu bilo treba vsake štiri leta na volitvah polagati račun, nad Ustavni sodiščem so samo Ustava in ustavnopravni argumenti – ter seveda strokovni avditorij. Orožje in legitimacija te institucije so argumenti – bolj ko so prepričljivi, razumni in strokovno utemeljeni, večja bo notranja legitimnost na njih temelječe odločitve. In večja bosta ugled in avtoriteta najvišjega varuha ustavnosti.

V času krize je Ustavno sodišče vzpostavljalo ravnotežje med javno koristjo (odpravljanjem ali vsaj zmanjševanjem posledic in vzrokov krize) na eni strani in ceno uresničitve te koristi. Ta največkrat pomeni krčenje, zmanjšanje, ožjenje pravic posameznikov ali pravnih oseb ali povečanje njihovih bremen. Prispevek obravnava najbolj značilne »krizne« zadeve, ki jih je v zadnjih dveh letih obravnavalo Ustavno sodišče. Njihovo skupno sporočilo je mogoče strniti v naslednje: Načelo prilagajanja prava družbenim razmerjem (kot eno od načel pravne države) zakonodajalca zavezuje k odzivanju na krizo. Vendar to ne pomeni *carte blanche* za izbiro protikriznih ukrepov. S krizo se ni mogoče spopadati s protiustavnimi sredstvi in na protiustaven način. Morda se s tem zmanjšuje učinkovitost njenega reševanja. A le navidezno. Protiustavni ukrepi, čeprav na prvi pogled učinkoviti, pomenijo rahljanje socialne kohezivnosti, razgrajujejo ustavno integracijo in prispevajo k (nadaljnji) anomiji.

Slovenia is going through a crisis - we call it a public finance crisis, some even speak of an economic crisis, there is talk of a political and social crisis, a crisis of (financial) capitalism, or even a crisis of democracy. However, the daily lives

of the people are most significantly affected by the overall deterioration of living conditions - the fall and a further decline in the standard of living, social security, insecurity, anxiety, fear of the future. The macroeconomic data speak for themselves - unemployment, decline in investments, economic downturn, internal debt, government deficit, borrowing rate. To identify the causes of the widespread deterioration and their origins is a matter of economic, sociological, systemic, political science analysis (and speculation). In times of crisis, life events are concentrated, dramatic, and convulsive. They themselves call for action due to their acuteness and fatality. The state must act as this is its fundamental duty and the very purpose of its existence. This applies even more so if such needs relate to the foundations of the functioning of the state or its ability to effectively ensure human rights and fundamental freedoms. Among the principles of a state governed by the rule of law is the principle of the adjustment of the law to social relations and the development of society. This principle is inherent to the very nature of law. Life is namely a sequence of changes, or, as stated by professor Pavčnik, a unique continuum – and a chain of events to which the law responds. However, the measures by which the legislature responds must be in harmony with the pressing social reality, that is what we might call the normative power of the crisis. Since the crisis brings new (im)balances in the functional systems (subsystems of the society) and because due to their mutual intertwining and points of intersection the crisis is transferred from one system to others until at the end it covers the entire global society, the legislature that must often act quickly and radically is in a difficult position. In such periods, namely, the resurgence of conflicts is more likely and these tend to be more pronounced and fierce. It is difficult to coordinate competing and even contradictory interests where due to the crisis the competition among them becomes even sharper and more serious. Such is even more difficult when it is necessary to act fast. It may happen that the elimination of one of the imbalances results in another imbalance. What is then the role of law in the time of crisis, what should be given priority, the public interest that at this point entails the effectiveness of the state's anti-crisis measures or the law, more precisely the constitutionality? The issue is also how far the Constitutional Court can intervene, where the boundary between the legal and the political lies. The decisions of the legislature are political, they are adopted in a political manner, through a political discourse and with political responsibility. The decisions of the Constitutional Court on the other hand are legal, adopted on the basis of constitutional law arguments and through a constitutional discourse. There is no people above the Constitutional Court to whom the Court would need to answer to every four years at the elections; above the Constitutional Court are just the Constitution and constitutional arguments - and of course the professional public. The weapons and legitimacy of this institution are its arguments: the more convincing, reasonable, and professionally justified they are, the greater is the internal legitimacy of the decision based on such arguments. And the greater the reputation and authority of the highest guardian of the Constitution.

In the current period of crisis, the Constitutional Court was finding a balance between the public interest (eliminating or at least reducing the effects and causes of the crisis) on the one hand and the price paid for the realisation of these interests on the other. This usually entails a diminution, reduction, narrowing of rights of individuals or legal entities or an increase in their burdens. This contribution deals with the most typical »crisis« cases that the Constitutional Court adjudicated in the last two years. Their common message can be summarized as follows: the principle of the adjustment of the law to social relations (as one of the principles of a state governed by the rule of law) obligates the legislature to respond to the crisis. However, this does not entail a *carte blanche* for selecting the anti-crisis measures. The crisis cannot be tackled by unconstitutional means and in an unconstitutional manner. Such may reduce the effectiveness of its resolution. However, this is only on the face of it. Unconstitutional measures, even though they may seem to be effective at first glance, entail a loosening of the social cohesion, they shatter constitutional integration and contribute to (further) anomie.

■ ***Jan Zobec**

Diplomiral je na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani leta 1978. Kot sodnik je delal na Temeljnem sodišču v Kopru, na Višjem sodišču v Kopru in na Višjem sodišču v Ljubljani. Maja 2003 je postal sodnik Vrhovnega sodišča Republike Slovenije. Ves čas sodniške kariere je delal na pravnih in civilnih oddelkih, na Vrhovnem sodišču je občasno sodeloval tudi v senatu za gospodarske zadeve. Kot strokovnjak za civilno pravo je v letu 2002 sodeloval pri pripravi osnutka prve novele Zakona o pravdnem postopku, kasneje je bil tudi predsednik delovne skupine za pripravo osnutka Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o pravdnem postopku. Leta 2006 je vodil strokovno skupino, ki je pripravila projekt »Institut pritožbena obravnava«. Sodeloval je na številnih domačih in tujih strokovnih srečanjih, konferencah in seminarjih ter predaval sodnikom civilnih in gospodarskih oddelkov o spremembah civilnega postopka in reformi pritožbenega postopka. Kot predavatelj je večkrat sodeloval na sodniških šolah za civilne in gospodarske sodnike. Njegova bibliografija zajema 45 publikacij, največ s področja civilnega (procesnega) prava, med drugim tudi soavtorstvo Pravdnega postopka (komentar Zakona o pravdnem postopku) v štirih zvezkih in soavtorstvo zadnje izdaje Komentarja Ustave Republike Slovenije. Ustavni sodnik je od 27. marca 2008.

Jan Zobec graduated from the Faculty of Law of the University of Ljubljana in 1978. He was judge at the Basic Court in Koper at the Higher Court in Koper and at the Higher Court in Ljubljana. In May 2003 he became a judge of the Supreme Court of the Republic of Slovenia. For all years of his judicial career he worked in litigation and civil law departments, while as a Supreme Court judge he occasionally also participated in sessions of the business law panel. As an expert in civil law, he participated in drafting the first amendment to the Civil Procedure Act in 2002, and was the president of the working group that drafted the Act on the Amendment to the Civil Procedure Act. In 2006 he led the expert group working on the Institution of Appellate Hearings project. He has taken part in various Slovene as well as foreign professional meetings, conferences and seminars, and lectured to judges of the civil and business law departments of the higher courts on the topic of amendments

to the civil procedure and reform of the appellate procedure. As a lecturer he has often participated in judicial school seminars for civil and business law departments. He is a member of the state legal examination commission in civil law. His bibliography includes 44 publications, mainly in the field of civil (procedural) law, including, inter alia, as co-author, *Pravdni postopek* [The Civil Procedure - volumes 1-4 of a commentary on the Civil Procedure Act] and co-author of the last edition of the *Commentary on the Constitution of the Republic of Slovenia*. He commenced duties as a judge of the Constitutional Court on 27 March 2008.

Vizija Evrope: Slovenski pravni red v luči evropske integracije

**The European Vision:
Slovenian Legal Order Amidst
the Integration of Europe**

Rudi Vouk

Rojen 19.03.1965 v Celovcu. Študij prava na Dunaju, odvetnik v odvetniški pisarni Grilc-Vouk-Škof v Celovcu. Vpisan tudi kot odvetnik v Ljubljani. Težiščno zastopanje slovenskih strank v Avstriji ter avstrijskih strank v Sloveniji. Širši javnosti znan zaradi postopkov pred Ustavnim sodiščem v zvezi s pravnim položajem koroških Slovencev. Poleg odvetništva razne funkcije v organizacijah koroških Slovencev.

Deset let slovenskih izkušenj z notranjim trgom EU

Slovenian Ten Years Experience with the EU Internal Market

98

Janja Hojnik*

Za uskladitev slovenske zakonodaje s pravili notranjega trga EU je bilo pred vstopom Slovenije v EU in po njem sprejetih več zakonov. V več zakonih smo morali odpraviti pogoj državljanstva za opravljanje reguliranih poklicev. Prvi tak je Zakon o odvetništvu (ZOdv), ki omogoča opravljanje **odvetniške dejavnosti** odvetnikom iz drugih držav članic. Imenik tujih odvetnikov, ki imajo v RS pravico opravljati odvetniški poklic pod nazivom iz svoje matične države, obsega le 17 odvetnikov, večina deluje pod nemškim nazivom *Rechtsanwalt(-in)*.

Drugo liberalizirano področje je **geodetska dejavnost**. Leta 2010 je Slovenija sprejela nov Zakon o geodetski dejavnosti (ZGeoD-1), katerega glavni cilj je bil uskladitev geodetske dejavnosti s pravom EU. Zakon lahko ocenimo kot zelo liberalen, saj pri opravljanju geodetske dejavnosti v nobenem pogledu ne postavlja pogoja slovenskega državljanstva. Kljub temu zanimanja tujcev za opravljanje geodetskega poklica v Sloveniji ni.

Najbolj nedavno področje, na katerem je Slovenija ukinila pogoj slovenskega državljanstva, pa zadeva **notarsko dejavnost**. Sodišče EU je glede tega navedlo, da dejavnost potrjevanja, ki je zaupana notarjem, ni v neposredni in posebni zvezi z izvajanjem javne oblasti. Posledično je bil Zakon o notariatu spremenjen tako, da novela ZN-G, sprejeta jeseni 2013, odpravlja pogoj pravne in dejanske vzajemnosti za državljane držav članic EU pri presoji ustreznosti pogojev ob imenovanju za notarja, ki je veljal v krajšem vmesnem obdobju, in s tem izenačitev državljanov držav članic EU z državljani Republike Slovenije pri možnostih dostopa do poklica

notarja. Slovenski notarji si torej lahko obetajo tujo konkurenco, vendar pa so, upoštevajoč razmere na področju odvetniške dejavnosti, bojazni pred njo odveč.

Zaradi dokaj hitrih odzivov slovenskega zakonodajalca na razvoj prava EU je mogoče ugotoviti, da Slovenija ne sodi med velike kršiteljice pravil notranjega trga. Pred Sodiščem EU je bila namreč tožena le enkrat, in sicer na področju prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja (Sodba v zadevi *Komisija proti Republiki Sloveniji* (C-185/11) z dne 26. januarja 2012). Ugotovljeno je bilo, da je Slovenija v svoj pravni red nepravilno in nepopolno prenesla Prvo in Tretjo direktivo o neživiljenjskem zavarovanju ter s tem kršila tudi svoje obveznosti iz 56. in 63. člena PDEU, ki zagotavljata prost pretok storitev in kapitala med državami članicami. Konec leta 2013 je Državni zbor sprejel novelo Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ-M), vendar spornih določb ni odpravil. Sodba Sodišča EU tako ostaja prezrta in Slovenijo bi lahko Komisija v prihodnje zaradi tega pred Sodiščem EU tožila za denarno kazen.

Z vidika pravil EU velja osvetliti tudi določbo 676. člena ZGD-1, ki določa, da lahko tuje podjetje opravlja pridobitno dejavnost v Republiki Sloveniji prek podružnic. Kot je že pred leti opozoril Knez, je treba pogoj podružnice družb iz držav članic EU presoati z vidika svobode ustanavljanja in na osnovi 49. člena PDEU dovoliti, da subjekt opravlja dejavnost neposredno iz države članice svojega sedeža. Knezovo stališče danes izrecno potrjuje uvodno pojasnilo št. 37 k Direktivi o storitvah na notranjem trgu. Iz tega je mogoče skleniti, da 676. člen ZGD-1 nasprotuje svobodi ustanavljanja iz Pogodbe o delovanju EU, ker od gospodarskih družb iz drugih držav članic EU zahteva ustanovitev podružnice v RS, če želi ta poslovati na našem ozemlju.

Čeprav je v preteklih desetih letih Slovenija imela največ zapletov na področju notranjega trga z Avstrijo, prvi meseci hrvaškega članstva na notranjem trgu kažejo, da bi lahko v prihodnje to »mesto« zasedla Hrvaška. To po eni strani preseneča, upoštevajoč, da sta Slovenija in Hrvaška že bili članici (nekega drugega) enotnega trga, po drugi strani pa tudi ne, saj je Hrvaška nova članica EU in kot taka na začetku procesa stalnega usklajevanja nacionalnega prava s pravom EU. Trenutno je mogoče izpostaviti tri sporna vprašanja hrvaškega prava, ki predstavljajo težavo slovenskim državljanom.

Prva zadeva se nanaša na dovolilnice za športni ribolov. Na tem področju Hrvaška diskriminira državljane EU, ki nimajo stalnega prebivališča na Hrvaškem, tako da jim za mesečno dovolilnico za športni ribolov zaračunava 700 kun (približno sto evrov). Po drugi strani pa letna dovolilnica za športni ribolov, ki je na voljo tistim, ki imajo stalno prebivališče na Hrvaškem, stane zgolj 500 kun. Hrvaške oblasti trdijo, da pri tem ne gre za diskriminacijo v nasprotju s pravom EU, saj športne aktivnosti niso ekonomske in kot take ne zapadejo pod Pogodbo o delovanju EU. Več primerov diskriminacije zasledimo tudi v povezavi s plovili. Nova uredba na tem področju namreč plovila pod nehrvaško zastavo postavlja v manj ugoden položaj v primerjavi s tistimi, ki plujejo pod hrvaško zastavo – prva denimo ne smejo imeti

več lastnikov, ne smejo se dajati v najem ipd.). Ti pogoji pomenijo kršitev svobode ustanavljanja.

Kot tretji sporen primer hrvaške zakonodaje pa lahko navedemo njihov Zakon o ponujanju storitev v turizmu (*Zakon o pružanju usluga u turizmu*), ki postavlja pogoj lokalnega dovoljenja za turistične vodnike, s čimer vodnike iz drugih držav članic učinkovito izključuje od ponujanja storitev na Hrvaškem. To je v nasprotju s sodno prakso Sodišča EU, ki je od leta 1991 stalno odločalo, da niti argument potrebne kakovosti storitev, niti argument ohranitve lokalne kulturne dediščine ne opravičujeta omejitev pri delovanju turističnih vodnikov iz drugih držav članic.

■ *Janja Hojnik

Je izredna profesorica prava na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru. Raziskovalno in pedagoško dela na področju prava EU, je tudi mentorica študentom, ki se vsakoletno pripravljajo na tekmovanje iz prava EU (European Law Moot Court Competition), in organizira tekmovanje iz pogajanj za slovenske študente prava. Je članica nacionalnih in mednarodnih raziskovalnih projektov, kot govornica pa je nastopila na številnih konferencah in seminarjih v Sloveniji in v tujini. Je nosilka projekta Evropske komisije Jean Monnet Module. Kot gostujoča predavateljica je predavala na Kingston University (London, VB), Luxembourg University (LU), Graz University (AUT), Edinburgh Napier University (UK), na Univerzi v Ljubljani itd. Na različne teme ekonomskega prava EU je objavila večje število monografij, znanstvenih in strokovnih člankov. Je prejemnica priznanja Zveze društev pravnikov Slovenije mladi pravnici (2010), v letih 2011, 2012 in 2013 je prejela priznanje družbe Ius Software »10 najvplivnejših pravnikov«, leta 2013 pa je tudi prejela priznanje Centra za mednarodne pravne študije (Salzburg) za dosežke na področju pravne znanosti (2013). Je članica Slovenskega društva za pravo EU, članica European Law Institute (ELI, sedež na Dunaju), članica Academic Association for Contemporary European Studies (UACES, London) ter častna članica Romunskega združenja za pravo in evropske zadeve (Bukarešta).

Ustavne vizije Evrope

Constitutional Visions of Europe

101

Klemen Jaklič*

Over the last couple of decades a substantial body of literature dealing with the subject of the European Union's constitutionalism has emerged. One way of making analytical sense of this rising new scholarship is to observe and categorize the main distinct branches within it. One such categorization is introduced in what follows, and serves to illustrate the place and general meaning of constitutional pluralism within the body of this scholarship. The categorization sees three main branches among the existing theories. These are classified according to the criterion of how they associate the concept of constitutionalism with the development at the European level, and of how a possible constitutionalism at that level would properly relate to the nation-state constitutionalism.

The constitutional discussion in Europe has started to thrive especially after the advancement of the so-called transformation thesis in the early 1990s. The claim of the thesis was that the European Community has already gone through the transformation from an international legal order to a constitutional one. The claim has been supported mainly by the European Court of Justice's elaboration of the doctrines of direct effect, supremacy, pre-emption, implied powers, by its protection of fundamental rights and principles of good administration, as well as by the existing system of judicial review. In addition to that, the story of the EU constitutionalization has been backed by certain typical constitutional features provided for by the Treaties themselves, and by a subtle transformation of the language the Court has used throughout the years.

Some have reacted quite skeptically to the transformation idea and have claimed that Europe cannot be understood as having a constitution in the real sense of this word. These skeptical reactions have gradually evolved into what is the first branch in our categorization. It comprises positions that insist that constitutionalism either has not, cannot, or should not yet, spread beyond the confines of a state, be that a nation or pluri-nation state. This is the common core of this branch, but its individual strands, as well as variants within the strands, have their own particular emphases within this common core.

There have been numerous responses to the preceding reasoning. Advocates of a rival school of thought share the idea that Europe has been transformed into a constitutional legal order. They explain, moreover, that the foundation of Europe's constitutional authority is now fully independent of, and not derived from, the constitutional authority of the nation-states, which it hierarchically overrides or, at any rate, ought to override. Whether or not such an ultimate European constitutional authority might already exist, proponents of such a view agree that this state of affairs should at least be the desired result of the *finalité* of European integration. Like the proponents of the first branch, they too are thus preoccupied with finding, or establishing, the *one* ultimate constitutional foundation over a given territory. It is in this sense that the second branch can also be characterized as a version of monism—as “European constitutional monism.”

Neil MacCormick, in a short article in 1993, was the first to express reservations about both of these monist visions. He explained how monist accounts actually assume that ultimately all law of a given territory emanates from a single source of authority. MacCormick then set out to argue that the developments of the new Europe represent a fundamental challenge to such a concept of monism. He maintained that in these circumstances we should no longer understand that there is one ultimate source of constitutional authority on each state territory; namely, those states' individual constitutions, from which all legal and political authority of that territory should be seen as ultimately emanating. Nor should we understand, MacCormick contended, that the latter have been, or should be, replaced by the European state constitution as the ultimate single source of constitutional authority over the territory of Europe. His conviction was that both of these monist views must be wrong, and that both EU and the nation states are and should be self-standing, and thus coequal, sources of constitutional authority that overlap heterarchically over a shared piece of territory so that neither of them is really the ultimate authority.

We will examine these various constitutional visions for Europe in search of the superior course of constitutional future of Europe.

■ ***Klemen Jaklič**

After his first law degree (univ.dipl.iur, Ljubljana), he earned his masters (LL.M.) and doctorate (S.J.D.) in law from Harvard Law School, and another doctorate in law (D.Phil.) from Oxford University. He has been teaching at Harvard in various roles since 2008 in the fields of European integration and EU law, human rights, justice, ethics, constitutional law & theory, and democracy. He was awarded several teaching excellence awards by Harvard and was appointed Lecturer on Law at Harvard Law School (spring 2012) where he taught his course on Europe and Democracy. His current research focuses on European constitutionalism and the future development of the idea of democracy in the context of a just global order. He is the author of *Constitutional Pluralism in the EU* (Oxford University Press, 2013), and his other monograph manuscript "Democracy's Third Coming: Europe as a Route to Humanity's Third Historic Stage of Democracy" won Harvard 2011 Mancini Prize ("best work in the field of European law and European legal thought"). For the mandate 2008-2012 he was member (for Slovenia) of the European Commission for Democracy Through Law, i.e. the Venice Commission.

Ladja se potaplja, orkester pa igra – je takšen tudi odnos EU in Slovenije do okolja in narave?

The Ship is Sinking and the Orchestra is Playing – is such also the Attitude of EU and Slovenia Towards the Environment and Nature?

104

Rajko Knez*

Evropske skupnosti so v 50-ih letih prejšnjega stoletja pričele uresničevati cilj gospodarske rasti, ki pa dolgo ni vključeval zaščite okolja. Spaakovo poročilo se je osredotočalo na notranji trg, trgovanje, konkurenčnost, ki je bila daleč od stanja v ZDA. Baby boom generacija je, tudi zato, bolj kot vse generacije pred njo, porušila ravnotežje v naravi, nujno za obstoj človeka kot civilizacije. Po približno 20 letih začetne izgradnje notranjega trga so posamezne države članice, predvsem Danska, pričele narekovati novo smer, varovanje okolja. Tovrstno opozorilo, da je naravo in okolje potrebno zaščititi tudi na račun ekonomskih svoboščin notranjega trga, je trdno prišlo s strani Sodišča EU (zadeve 172/82 Waste Olis, 240/83 ADBHU, 302/86 Danish Beer Containers). V posledici močnega sporočila Sodišča EU, da je trgovino treba podrediti okolju (»...the Directive must be seen in the perspective of environmental protection which is one of the Community's objectives...«) je konec 80-ih let prišlo do spremembe z Enotnim evropskim aktom in okoljska politika je postala del integracije. Kasnejše zaveze, da je potrebno politiko varstva okolja integrirati v vse druge politike in predpise Evropske unije so postale del današnje Pogodbe o delovanju EU. To je ena bolj pomembnih zavez.

Povečanje potrebe po energiji preseganje resursov zemlje, ki ga znanstveniki ocenjujejo že na 2-5x, je posledica pogoste situacije, ko je ekonomska prosperiteta na eni strani in zaščita okolja in narave na drugi, brez vmesne povezave. Izoblikovanje temeljnih načel varstva okolja, ki so postala mednarodna, uporabljena tudi s strani mednarodnih sodišč, primerjalnih nacionalnih sodišč, in ki kažejo smer tako evropske kot nacionalne zakonodaje, nadalje velika zakonodajna aktivnost, ki je

sledila v 80-ih in 90-ih letih (in traja še danes), je Evropsko unijo postavila v položaj, kjer je skrb za okolje bila v ospredju bolj, kot na ostalih kontinentih.

Vendar pa tudi danes ostaja odprto vprašanje ali sekundarno pravo (predvsem direktive) res lahko sledijo ambicioznim ciljem v Pogodbi. Nivo varovanja okolja ni konstanten, ne sledi se ciljem, da se popolnoma eliminirajo vsi riziki, temveč da se zagotovi le, da škoda, ki nastaja v okolju, ostaja znotraj limitov za katere štejemo, da so sprejemljivi. Pri tem ima zakonodajalec (tako evropski, kot tudi nacionalni) pred očmi zmožnost absorpcije ter samoohranjanja ekosistemov. Vendar pa, kljub temu da je EU postala več kot samo integrirano ekonomsko območje znotraj katerega se priznava, da ekonomske pravice ne smejo prevladati nad pravicami okolja, vseeno integracijske klavzule ne vidimo povsod popolnoma spoštovane.

Varstveni režimi okolja in narave bodo še naprej neučinkoviti, dokler se bodo ločeno ukvarjali s posamičnimi okoljskimi sektorji. Takšna je npr. zavrnitev predloga Evropske komisije s strani Evropskega parlamenta, ki je želela začasno preprečiti prodajo določenih pesticidov zaradi vse večjih pomorov čebel. Ironično je, da posredno izvoljeni predstavniki ljudstva, torej nas, sprejmejo odločitev, ki nam je vsem v škodo. Izoblikovano načelo previdnosti je postavljeno na stran; v takšnih primerih ne moremo govoriti o tem, da je ekonomska svoboda podrejena pravicam okolja. Zdi se, da zakonodajna oblast (Evropski parlament in Svet) ne vidita vedno daljnosežnost načela previdnosti. To načelo pomeni pravi Kopernikov preobrat v razumevanju pravil varstva okolja, sledi pravilu in favorem okolja oz. in dubio pro natura. Poti izven klasičnih področij uporabe tega načela, kot je področje gensko spremenjenih organizmov, so vtirale predvsem sodne veje oblasti – tako v EU kot pri drugih mednarodnih sodiščih. V bližnji preteklosti smo bili priča še nekaterim spodrslijajem; npr. pravilom, ki bi otežila ohranjanje starih sort semen njihovo prosto uporabo, favoriziranje uporabe privatnega kapitala za oskrbovanje s pitno vodo kot s splošnim javnim dobrim, itd.

Običajno je potrebno približno 20 let, da je v neki družbi neka sprememba sprejeta do te mere, da se resnično integrira v družbo. Pravilo vzdržnega poseganja v okolje in načela, ki iz tega izhajajo, je sicer danes že sprejeto, vendar pa je na poti njegovega uresničevanja še vedno veliko ovir. Tako v EU kot tudi države članice lahko naredijo še veliko. Na vrsti so ukrepi, ki očem niso tako vidni (npr. subvencije za okoljsko škodljive dejavnosti, davčni režimi za okolju neprijazno blago ali storitve, ekonomske spodbude za okolju prijazne energije, ki ne bi bile omejene samo na posamezno državo, natančnejša in ne tako abstraktna pravila kazenskega prava na področju varstva okolja, preganjanje zelenega kriminala, itd. so vprašanja in področja, ki se jih nacionalne in evropske oblasti ne lotevajo intenzivno.

■ ***Rajko Knez**

Je redni profesor na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru. Deluje na področju evropskega prava, civilnega prava in prava varstva okolja in narave ter varstva potrošnikov. Kot gostujoči predavatelj pa predava na Pravni fakulteti Univerze na Dunaju (Juridicum), Gradcu in Zagrebu. Pedagoško in izobraževalno aktivnost osredotoča sicer na študente, vendar pa je pogost predavatelj tudi na strokovnih in znanstvenih konferencah. Je nosilec Jean Monnet Center of Excellence za področje varstva okolja in ima pridobljen naziv Jean Monnet Professor. Je avtor številnih znanstvenih in strokovnih člankov, monografij in komentarjev zakonov. Poleg znanstveno raziskovalnega dela je bil angažiran pri nastajanju nekaterih predpisov in zakonodaje v Republiki Sloveniji, predvsem tiste, ki jo zahteva zakonodajalec Evropske unije, ko gre za prenos direktiv v nacionalno zakonodajo. Trenutno je član Meddržavnega sodišča v Haagu, je tudi arbiter in podpredsednik Stalne arbitraže pri Gospodarski zbornici Slovenije.

Kaj je s stališča ustavnega prava Ustavno sodišče spregledalo pri presoji pravnih razmerij, ki se nanašajo na pravo EU

What did the Constitutional Court not Observe from the Point of View of Constitutional Law when Assessing Legal Relations Referring to EU Law

Jorg Sladič*

Na prvi pogled se v Sloveniji zdi vprašanje razmerja med slovensko ustavo in pravom EU enostavno, saj imamo 3.a člen Ustave. Za pravo EU velja načelo primarnosti, Ustavno sodišče RS poudarja načela lojalnega sodelovanja, lojalne razlage, neposredne uporabe prava EU, neposrednega učinka prava EU, prenosa pristojnosti, subsidiarnosti in sorazmernosti (U-I-146/12, tč. 33).

Prenos »izvrševanja dela suverenih pravic« je po vsebini prenos suverenih pravic (za Slovenijo ta del suverenih pravic, ki so naštetje z obliko generalne klavzule, pomeni zgolj *nudum ius quiritium*). EU je tudi v mednarodnem pravu opredeljena kot »an international organisation to which they [sc. Member States] had transferred a part of their sovereignty« (ESČP, *Michaud proti Franciji*, tč. 102). Vendar je osnovna vsebina pravice možnost, da določen pravni subjekt na določen način ravna (*facultas agendi*) (M. Pavčnik, *Teorija prava*, Ljubljana 2007, str. 191). Če *ex lege* glede izvrševanja dela neke pravice ravna tretji, pa čeprav ni njen izvirni imetnik, se položaj lahko primerja s položajem pravne osebe, nad katero je uveden stečajni postopek. Znano je, da pride v primeru stečaja do sprememb pri pooblastilu za vodenje pravne osebe, vodi jo stečajni upravitelj, prav tako primer je v določenih merah v EU npr. pooblastilo za sklepanje mednarodnih pogodb na področju izključne pristojnosti (skupna trgovinska politika EU) odvzeto državam članicam in ga izvaja EU. Do prenosa izvrševanja suverenih pravic je prišlo s trenutkom, ko je Državni zbor ratificiral akt o pogojih pristopa z večino iz 3.a člena Ustave.

Prenos izvrševanja dela suverenih pravic zlasti glede na tretji odstavek 3.a člena Ustave pa tudi ne pomeni, da je EU postala država. Sodišče EU je sicer že v zadevi

11/70, *Internationale Handelsgesellschaft* (tč. 3) poudarilo, da pravo EU prevlada tudi nad nacionalnim ustavnim pravom. Vendar pravo EU še danes temelji na mednarodni pogodbi (A. Pellet *Les fondements juridiques internationaux du droit communautaire*, *Collected Courses of the Academy of European Law*, Volume V, 1997, str. 195 – 271). V Sloveniji je posledica te ugotovitve odločba Ustavnega sodišča RS v zadevi U-I-17/11 (tč. 7), saj ima »v slovenskem notranjem ustavnem redu [...] Lizbonska pogodba položaj mednarodne pogodbe.« Torej mednarodna pogodba kljub 8. in 2. odstavku 153. členu Ustave prevlada nad njo.

Vprašanje je, ali ima lahko slovenski ustavodajalec pooblastilo ponovno prevzeti prenesene sucerene pravice? Če je pravo EU treba upoštevati tako, kot izhaja iz aktov EU oziroma kot se je razvilo v praksi SEU in nacionalno pravo razlagati v luči prava EU, da se zagotovi polna učinkovitost prava EU (zadeva U-I-146/12, tč. 34), pač o ponovnem prevzemu izvrševanja prenesenih pristojnosti ni mogoče govoriti. Toda s trojnega stališča, namreč stališča varstva človekovih pravic in svoboščin slovenske ustave, ukrepanja EU izven njene pristojnosti (nadzor ravnanja *ultra vires*) in upoštevanja ustavne identitete držav članic (tkim. *Verfassungside ntität*) je takšno stališče nepopolno.

Obstaja izpodbojna domneva enakovrednega varstva človekovih pravic na ravni EU (nemška sodna praksa, ESČP *Michaud proti Franciji*, tč. 105-111 in *Bosphorus proti Irski*, tč. 155-156). Prav tako obstaja domneva, da nek pravni akt EU ni sprejet na področju, na katerem EU ni pristojna (H. - G. Dederer, *Die Grenzen des Vorrangs des Unionrechts – Zur Vereinheitlichung von Grundrechts-, Ultra-vires und Identitätskontrolle*, *Juristenzeitung* 7/2014, str. 313 – 322). Zadnja oblika nadzora pa je tkim. nadzor ustavne identitete države članice, se pravi, gre za primer, ko institucije EU sprejemajo ustvarjajo in razlagajo pravo EU na način, ki bi nasprotoval temeljem materialno pravno razumljene ustavnosti ter bistvenimi značilnostmi pravne države (Dederer, op. cit., sodba češkega Ustavnega sodišča opr. št. Pl. US 5/12 z dne 31. 1. 2012).

Splošno pravno načelo prenosa pristojnosti oz. omejenih pristojnosti izhaja iz dveh mednarodnih pogodb, iz PEU in PDEU. Ta dva akta sta mednarodni pogodbi, države članice pa so kljub razvoju in določeni poglobitvi evropske integracije še vedno gospodarice ustanovitvenih pogodb. Zaradi tega sklicevanje na načelo omejenih pristojnosti kot na slovensko ustavno pravno načelo, kot ga je npr. ustavno sodišče poudarilo v zadevi U-I-146/12 (tč. 32), ki izhaja iz prava EU ni pravilno. Stališče, da so »zaradi 3. odstavka 3.a člena Ustave temeljna načela, ki opredeljujejo razmerje med notranjim pravom in pravom EU, hkrati tudi notranja ustavnopravna načela, ki zavezujejo z močjo Ustave« je morda pravilno v primeru ustavnosodne presoje ustavnega sodišča federalne enote neke zvezne države, s tem se da EU značilnosti zvezne države. Vendar EU ni zvezna država.

■ ***Jorg Sladič**

V letih 1994–1998 je obiskoval Pravno fakulteto v Mariboru, kjer je tudi diplomiral. V letih 1998–1999 je opravil specialistični študij evropskega prava - *Diplôme d'études supérieures spécialisées »juristes européens«*, na Univerzi François Rabelais v Toursi Francija (ocena: mention assez bien). Leta 1999 je prišel z magistrskim študijem (LL.M.) na Univerzijo v Trieru v Nemčiji in ga leta 2000 končal z oceno *summa cum laude*. V letu 2002 je opravil pravniški državni izpit. Delo stažista na Sodišču Evropskih skupnosti v Luksemburgu je opravljal leta 2003. V letu 2004 je opravil izbirni preizkus (*concours*) za mesto pravnika prevajalca na institucijah EU. Doktorat na Univerzi Posarja (Universität des Saarlandes), Saarbrücken v Nemčiji (ocena: *summa cum laude*) je opravil med leti 2005 in 2007. V letu 2008 je prejel priznanje doktorskega naziva v RS. V letih 2000–2003 je bil odvetniški pripravnik in odvetniški kandidat v odvetniški pisarni Sladič Zemljak. Delo pravnika prevajalca na Sodišču Evropskih skupnosti je opravljal med letom 2003 in 2004. Od leta 2004 do 2006 je bil pravni sodelavec (*référéndaire*) sodnice V. Trstenjak na Sodišču prve stopnje Evropskih skupnosti. Do leta 2007 je bil pravni sodelavec (*référéndaire*) generalne pravobranilke V. Trstenjak na Sodišču Evropskih skupnosti. V letih 2007–2014 pa je odvetnik v odvetniški pisarni Sladič – Zemljak. Leta 2011 je postal docent na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru za predmetno področje mednarodno in evropsko pravo, kjer predava še danes. Poleg materinega jezika tekoče govori angleško, francosko, nemško, italijansko in delno tudi špansko.

dr. Jorg Sladič

Kersnikova ul. 7

1000 Ljubljana

Tel.: + 386 1 43 99 890

Fax.: + 386 1 43 99 895

GSM: + 386 51 620 960

E-mail: advokat.sladic@sedmica.net, jorg.sladic@gmail.com

Spletna stran: <http://www.advokat-sladic.eu/domov.html>

Datum rojstva: 5. september 1974

Uporaba prava Evropske unije v ustavno-sodni presoji ustavnega sodišča

Application of EU Law in Constitutional Review

Renata Zagradišnik*

Članstvo v Evropski uniji (EU) je prineslo novo pravno dimenzijo, ki lahko odločilno vpliva na življenje posameznikov in pravnih oseb. Vendar se ti očitno niso zavedali pravic, ki jim jih daje pravo EU in se zato vsaj v postopkih pred Ustavnim sodiščem (US) nanj niso prav pogosto sklicevali. Iz novejše ustavnosodne presoje pa izhaja, da se stranke vedno pogostejše sklicujejo na kršitve prava EU, tako v primerih izpodbijanja predpisov kot v primerih ustavnih pritožb. Bežen prelet odločitev US daje slutiti, da gre za področje, ki je predmet dinamičnega razvoja, in da težko govorimo o ustaljenosti ustavnosodne presoje.

Če se osredotočimo na postopke z ustavnimi pritožbami, lahko ugotovimo, da ima pravo EU enak položaj kot zakoni in drugi nacionalni predpisi: velja, da ni mogoče uveljavljati samih kršitev uporabe materialnega ali procesnega zakonskega prava, saj te ne pomenijo nujno kršitve človekovih pravic. Dejstvo, da je po mnenju pritožnika sodišče v konkretnem postopku napačno uporabilo pravo EU, samo po sebi ne more utemeljiti ustavne pritožbe, če ni s tem kršena kakšna človekova pravica ali temeljna svoboda (odločba št. Up-1201/05). Kako dosledno bo US spoštovalo navedeno stališče, bo pokazala le njegova praksa, pri čemer teorija že meni, da US od njega odstopa (Sladič, 2014). Že sedaj lahko ugotovimo, da bo jedro odločitev US nihalo med ugotovljenimi kršitvami procesnih garancij, ki jih vsebujeta 22. in 23. člen Ustave. Tako npr. velja, da če se sodišče ne opredeli do strankinih bistvenih navedb o pravu EU, stranko s tem prikrajša za obrazloženo sodno odločbo, ki je del poštenega postopka, varovanega z 22. členom Ustave (odločbi št. Up-150/13 in št. Up-105/13).

Da tudi US ni vselej prepričano, kako opredeliti posamezno kršitev, kaže primer, ko se sodišče ne opredeli do predloga stranke, naj se predloži zadeva v predhodno odločanje Sodišču EU (SEU). V prvem takšnem primeru, je US to opredelilo kot kršitev dolžnosti opredelitve do predloga stranke, zagotovljene s pravico iz 22. člena Ustave (odločba št. U-I-199/09, Up-958/09), kasneje pa kot kršitev pravice do zakonitega sodišča kot del pravice do sodnega varstva iz prvega odstavka 23. člena Ustave (odločba št. Up-1056/11). US je očitno presodilo, da ugotovitev kršitve dolžnosti opredelitve do strankinega predloga (ki ga je mogoče tudi obrazloženo zavrniti) ni nujno dovolj, ker gre za vprašanje kršitve dolžnosti predložitve zadeve v predhodno odločanje SEU, ki ima za posledico, da o vprašanih prava EU odloča nepristojno sodišče. Vendar pa odločitev ni presenetljiva, saj sledi dosednji ustavnosodni presoji, po kateri iz prvega odstavka 23. člena Ustave izhajajo, da gre za pravico do sodnega varstva pred pristojnim sodiščem, torej sodiščem, ki je stvarno (odločba št. Up-259/00) in funkcionalno pristojno za odločanje o zadevi (odločba št. Up-318/96). Morda se zastavlja le vprašanje, zakaj je US uporabilo prvi in ne drugi odstavek 23. člena Ustave. Vendar je odgovor na dlani, zadnji znotraj pravice do zakonitega sodišča daje specialno pravico do zakonitega sodnika, ki se nanaša le na vprašanje, kako bo izbran sodnik v posamezni zadevi, ki je že pred sodiščem, in preprečuje naknadno izbiro sodnika (odločba št. U-I-209/93).

Odločitev v zadevi št. Up-1056/11 je izjemno pomembna in precedenčna, vendar tudi sama odpira številna vprašanja, na katera bo moralo US odgovoriti v prihodnosti. Gre npr. za vprašanja vrstnega reda predložitve zadeve, če se v njej pojavijo tako vprašanja razlage in/ali veljavnosti prava EU kot tudi skladnosti z Ustavo (prim. odločbo BVerfG št. 1 BvL 3/08); načina presoje sodbe, s katero je sodišče obrazloženo zavrnilo predlog stranke, naj se zadeva ne predloži SEU; vprašanje ali US samo sebe šteje za sodišče, zoper katerega odločitev ni pravnega sredstva in zato zanj velja dolžnost predložitve zadeve SEU. In končno, odločba št. Up-1056/11 nalaga sodiščem dolžnost obrazložiti, zakaj zadeve ni predložilo v predhodno odločanje SEU, šele obrazložitev te odločitve namreč omogoča preizkus, ali je podana kršitev pravice do zakonitega sodišča iz prvega odstavka 23. člena Ustave. Povedano pa velja tudi za US. Tudi US bi moralo pojasniti, zakaj pri posamezni odločitvi, ki očitno odpira vprašanja razlage in/ali veljavnosti prava EU, zadeve ni predložilo SEU (npr. odločba št. U-I-146/12). Pri presoji razlogov za nepredložitev zadeve SEU pa mora US upoštevati stališča, ki jih je to izoblikovalo o tem vprašanju (sodba SEU CILFIT, 283/81) in se pri tem ne more priročno sklicevati na okoliščino, da je že neko drugo nacionalno sodišče postavilo vsebinsko enako vprašanje (sklepa št. U-I-113/04 in št. U-I-65/13), saj to ni eden izmed kriterijev, ki po pravu EU upravičuje opustitev predložitve.

Zavzemam se za bolj pozitivni, nezadržani odnos US do mehanizma predhodnega odločanja. Dialog med sodiščema gre namreč v korist rešitve konkretnega spora in hkrati prispeva k razvoju prava, prava EU in slovenskega prava. Tudi pravo EU je namreč »naše« pravo.

■ ***Renata Zagradišnik**

Je svetovalka Ustavnega sodišča. Diplomirala je z odliko na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani leta 1999. Za diplomsko delo je prejela nagrado Banke Slovenije za najboljša diplomska dela s področja bančništva in financ. Leta 2000 je zaključila specialistični študijski program na Univerzi v Cambridgeu iz prava Evropskih skupnosti. Pravniški državni izpit je opravila leta 2001. V letu 2006 se je pol leta strokovno izpopolnjevala na Sodišču Evropske unije v Luksemburgu. Leta 2008 je kot Chevening Scholar z odliko končala magistrski študij prava na London School v Economics and Political Science v Združenem kraljestvu. Dlje časa se je izpopolnjevala tudi na Inštitutu Max Planck za tuje in mednarodno zasebno pravo v Hamburgu, za kar je prejela tudi štipendijo Ustanove Max Planck. Trenutno pripravlja doktorsko disertacijo s področja prava Evropske unije. Ves čas dela na področju gospodarskega prava in s tega področja ter s področja prava Evropske unije tudi največ objavlja.

Problem legitimnosti pravnega reda

On the Legitimacy Puzzles of a Legal Order

Marijan Pavčnik

Rojen 1946, redni profesor za teorijo in filozofijo prava in države na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, član Evropske akademije (Academia Europaea), dopisni član Inštituta Hans Kelsen (Dunaj), član izvršilnega odbora mednarodnega združenja za pravno in socialno filozofijo, večkratni štipendist Ustanove Alexander von Humboldt ter urednik knjižnih zbirk *Pravna obzorja* in *Scientia/Iustitia*.

Nekatera knjižna dela:

- *Zloraba pravice*. Ljubljana 1986;
- *Argumentacija v pravu*. Ljubljana 1991 (3. izd.: 2013);
- *Juristisches Verstehen und Entscheiden*. Wien, New York 1993;
- *Teorija prava*. Ljubljana 1997 (4. izd.: 2011);
- *Ustavno sodstvo*. Ur. skupaj z A. Mavčičem, soavtor. Ljubljana 2000;
- *Na robovih čiste teorije prava/ An den Grenzen der Reinen Rechtslehre*. Ur. in spremna študija. Ljubljana 2005. Ponatis: 2009;
- *Pravna država*. Ur., soavtor. Ljubljana 2009;
- *Auf dem Weg zum Maß des Rechts*. Stuttgart 2011 in
- *(Ustavno)sodno odločanje*. Ur. skupaj z A. Novakom, soavtor, Ljubljana 2013.

E-naslov: (marijan.pavcnik@pf.uni-lj.si).

Učinkovitost in legitimnost prava: kje smo po dveh desetletjih tranzicije?

The Effectiveness and Legitimacy of the Law: Where we are after two Decades of Transition?

116

Andrej Auersperger Matić*

Kriza verodostojnosti pravnega sistema, ki se je v zadnjih letih izrazito poglobila, kaže, da so bile dosedanje pravne reforme v Sloveniji prepočasne in premalo odločne, včasih pa tudi izrazito zgrešene. V obdobju tranzicije uveljavljeni pravosodni zakoni (zlasti ZKP in KZ 1995, ZPP in ZIZ 1999) so bili očitno sprejeti brez celovite strategije in presoje možnih učinkov ter s premajhno pripravljenostjo za upoštevanje tujih izkušenj. Negativni učinki številnih podedovanih sistemskih problemov (postopkovni zapleti, pretirana birokratizacija, kadrovski primanjkljaj) so bili izrazito podcenjeni, mnoge od danes zelo znanih anomalij (pogoste zlorabe postopkov, oškodovanja upnikov, neodgovorne odločitve uprav podjetij) pa predvidljive. Pri načrtovanju in izvajanju reform sta tako pravna stroka kot politika izhajali iz izrazito idealiziranih predstav o strukturi in delovanju nekdanjega socialističnega pravnega sistema, za katerega je bil značilen izjemen razkorak med teorijo (spontano upoštevanje predpisov, redki spori, sodelovanje udeležencev v postopkih, strokoven upravni in pravosodni aparat) in prakso (masovne kršitve predpisov, izjemno pogosti spori, izigravanja postopkov, nestrokovnost pravniških poklicev). Pravne reforme so poleg tega zanemarjale hitre družbenoekonomske spremembe v tem času (nastanek številnih zasebnih poslovnih subjektov, privatizacija, denacionalizacija, hitra gospodarska rast, vstop v EU), ki so med drugim botrovale zaostritvi medosebnih in poslovnih odnosov. Učinkovitost pravosodnih organov so nadalje hromili tudi infrastrukturni dejavniki: razdrobljena mreža sodišč, slaba opremljenost (pomanjkanje prostorov, opreme in IT), neustrezna kadrovska struktura pravosodnih poklicev in evidentna dohodkovna nesorazmerja med pravniki v javnem in zasebnem sektorju.

Ko je postala neučinkovitost sodnega sistema in drugih državnih organov po več letih premalo uspešnih sprememb očitna, so bili (predvsem v zadnjem desetletju) sprejeti mnogi dodatni ukrepi v smeri racionalizacije (novele procesnih in materialnih zakonov, projekti »Herkules« in »Lukenda«), ki so sicer dosegli pomembne - a še vedno omejene - izboljšave. Primerjalni podatki tako danes kažejo, da Slovenija za pravosodje sicer namenja razmeroma veliko sredstev (0,5% BDP), vendar je njegova učinkovitost relativno slaba. Med njegove značilnosti sodijo izjemno visoko število sodnikov na prebivalca, razpršena sodna mreža, izrazito visok pripad zlasti civilnih zadev, relativno dolgotrajni sodni postopki, relativno visok delež pritožb (približno 25%) in redka uporaba izvensodnih metod reševanja sporov. Pravosodna struktura je zasnovana predvsem na izrazito birokratiziranih postopkih s podarjeno vlogo sodnikov, izrazito dolgimi in podrobnimi obrazložitvami sodb, večstopenskim odločanjem ter številnimi postopkovnimi fazami in organi (preiskovalni sodnik, izvršilni sodnik). Na kazenskem področju osnovno težavo predstavlja slaba odzivnost na organizirano in gospodarsko kriminaliteto, med podatki izstopa predvsem visok delež pogojnih obsodb. Pravosodje kot celota je v javnosti izpostavljeno kritikam na račun slabe pravne varnosti (počasnost stečajev, pogosto vračanje zadev na nižjo stopnjo ali menjavanje sodnikov, nejasna in nekonsistentna sodna praksa, slabo strokovno znanje itd.) in slabega odzivanja na številne zlorabe tako materialnopравnih (verižno ustanavljanje pravnih oseb, izčrpavanje podjetij in stečajnih mas, fiktivne hipoteke in zemljiški dolгови, skrite notarske listine o lastniških deležih v podjetjih) kot procesnih predpisov (na civilnem zlasti zavlačevanja postopkov, izogibanje vročitvam, »prepisi« premoženja na sorodnike itd., na kazenskem izmikanje obravnavam ipd.).

Javne politike na področju pravosodja bi v prihodnosti morale izhajati predvsem iz jasne in konsistentne strategije razvoja, ki bi definirala ukrepe za večjo učinkovitost prava. Temeljni cilji bi morali biti predvsem (i) posodobitev procesne zakonodaje (npr. uvedba instituta napovedi pritožbe ali uvedba izvršljivosti prvostopenjskih sodb, ki se nanašajo na denarne terjatve nižje vrednosti); (ii) reforma problematičnih civilnopравnih institutov (npr. spregled pravne osebnosti, stvarnopравnih zavarovanj ali stečaja); (iii) preusmeritev kadrovskih virov na kazenskem področju k reševanju organizirane in gospodarske kriminalitete ter sprejem sodobnega procesnega zakona, (iv) postavitve sistemskih pogojev za selektivno in konkurenčno zaposlovanje v javnih organih (npr. selekcijski izpiti, nagrajevanje uspešnosti) in (v) zagotovitev večje predvidljivosti pravnega sistema (jasnejša ureditev zakonskih določb, ki povzročajo pogoste spore; sistematična ureditev sodne prakse kot pravnega vira). Vsi tovrstni ukrepi bi morali biti sprejeti s temeljitim posvetovanjem z zadevnimi poklicnimi skupinami in ob upoštevanju uveljavljenih praks v severnoevropskih pravnih sistemih.

■ ***Andrej Auersperger Matić**

Leta 1998 je diplomiral na Pravni fakulteti v Ljubljani in leto kasneje končal magistrski študij prava na univerzi Yale v ZDA. Po končanem študiju je tri leta delal kot mladi raziskovalec na Pravni fakulteti v Ljubljani in v letu 2004 kot strokovni sodelavec na Evropskem sodišču za človekove pravice. Od leta 2005 je zaposlen kot pravnik v pravni službi Evropskega parlamenta v Bruslju. Več let je delal na področju pravosodja in človekovih pravic, danes pa se ukvarja predvsem z mednarodnimi odnosi, mednarodno trgovino in razvojem. Pri svojem delu svetuje odboru Evropskega parlamenta pri sprejemanju zakonodaje EU, poleg tega pa redno zastopa ta organ v postopkih pred Sodiščem Evropske unije.

Slovenska pravna kultura

Slovenian Legal Culture

119

Miro Cerar*

Pravna kultura je *integrum*: a) določanja in splošnega družbenega dojemanja obstoječega prava (normativna in psihološko-vrednostna razsežnost); b) praktičnega uresničevanja prava (družbeno-empirična razsežnost) in c) izgrajevanja ideje o (naj)boljšem pravu (idejno-vrednostna razsežnost). Slovenska pravna kultura je dobrih dvaindvajset let po slovenski osamosvojitvi na zelo nizki ravni. Gre za razočaranje, saj smo imeli Slovenci v času osamosvajanja in neposredno po njem o sebi bistveno višjo samopodobo. Danes lahko ugotovimo, da so ustavne institucije pravne države v praksi v marsičem neudejanjene ali popačene, predvsem pa se splošna pravna zavest (še) ni dvignila do tiste ravni, da bi ljudje in še bolj vodilne družbene elite pravo in pravno državo (vladavino prava) prepoznali kot vrednoto in ključno predpostavko za uspešno delovanje politike, ekonomije, sociale in vseh drugih družbenih podsistemov. Ker torej pravo ni dojeto kot ključna družbena vrednota in dobrina, je družba pretirano nepravilna, koruptivna in pravno neodgovorna. Kot takšna je v slepi ulici, kajti brez učinkovite pravne države in posledično zaupanja v pravo ni mogoče vzpostaviti normalne demokratične, gospodarsko uspešne in trajnostno naravnane družbe.

Seveda pravna država v Sloveniji ni mrtva. Živi, toda – če uporabim znano metaforo – »umira na obroke«. Imamo nedvomno veliko zakonov in – kar je simptomatično – politika se najpogosteje ponaša prav z njihovim velikim številom. Kvantiteta pred kvaliteto. Uspešnost delovanja Državnega zbora se pogosto dokazuje z velikim številom sprejetih zakonov in drugih aktov. S čimer se želi prikriti dejstvo, da so zakoni pogosto nedomišljeni, da se celo najbolj temeljni med njimi pogosto spreminjajo ter s tem upravi in sodstvu onemogočajo ustalitev enotne in

predvidljive pravne prakse, ter da zaradi tega pravni sistem postaja nepregleden in pretirano zapleten. Premalo je zaupanja v izvajalce zakonov, pri čemer prednjači nezaupanje v sodstvo. To nezaupanje je v marsičem tudi pretirano in je delno posledica negativistične politizacije sodstva s strani političnih strank. V politiki ni dovolj spoštljivega odnosa do nosilcev pravosodne dejavnosti, v javnosti pa se tako do politike kot pravosodja povečuje odnos nezaupanja, apatije ali celo prezira. Vse to se potencira tudi zaradi ekonomske, socialne in splošne družbene krize, zato so razmere za vzpostavitev oziroma rehabilitacijo pravne države zelo specifične. Po eni strani je med državljani potreba in želja po pravično urejeni družbi (kar je ideal pravne države, ki venomer išče pravo razmerje med pravičnostjo in redom) zelo velika, kar napeljuje na upanje, da bi lahko imeli korenitejši ukrepi v smeri uveljavljanja pravne države široko državljansko podporo. Po drugi strani pa so tudi državljani večinoma močno razpeti med lastnimi ideali in stvarnostjo, saj tudi sami pogosto demonstrirajo relativno nizko pravno kulturo. To se, denimo, kaže v izogibanju zakonskim normam ter v izrazitem prenapenjanju zavesti o lastnih pravicah ter zanemarjanju določenosti in odgovornosti do drugih, do družbe kot celote in do države. Ker je ob tem država sama (beri: njeni politični in drugi voditelji in upravljalci) pogosto slab zgled in v marsičem celo generator družbene krize, državljani nimajo motiva in zgleda za dvig v svoji pravni kulturi, kar vodi v začarani krog. Državni organi pogosto (pravočasno) ne odkrijejo hujših protipravnih dejanj, mnoga očitno tudi sami zatajijo (neredko jih obelodanijo šele raziskovalni novinarji ali kdo drug), predvsem pa znižujejo zaupanje v pravo s tem, ko že sprožene postopke prepogosto ne rešijo več let, kar nedopustno uničuje osebnostno integriteto in krni pravice vseh tistih, ki so v te postopke neutemeljeno vpleteni. Tudi mediji, kljub svoji koristni javni vlogi, zaradi sezacionalnosti oziroma profitabilnih motivov pogosto spodbujajo javne linče, kar dodatno slabi možnost uveljavljanja pravne države oziroma vladavine prava.

V svetu je na dolgi rok količina dobrega (še) vedno večja od količine slabega. Če izhajamo iz tega spoznanja, vidimo, da tudi koncentracija negativnih pojavov v slovenskem pravu in pravni kulturi še ni tolikšna, da bi (že) pripeljala do začetka nepovratnega procesa razkroja pravne države. Toda situacija je resna. Smo na usodnem razpotju. Ali bomo le začeli resnično graditi pravno državo in s tem celotni družbi omogočili relativno pravično in urejeno okolje za razvoj ekonomskih, socialnih, kulturnih, znanstvenih in drugih potencialov, ali pa se bomo pravni državi odrekli in pristali na nek drug, manj demokratičen ali pa »manj slovenski« družbeni red. Kakršnakoli že bo odločitev, sprememba bo (lahko) prišla le od zgoraj navzdol. Seveda v sproti interakciji z ljudstvom oziroma državljani. Toda nosilci prave pravne kulture morajo biti predstavniki vseh vej in delov državne oblasti, podporo pa jim morajo nuditi predvsem intelektualno in kulturno ozavešeni nosilci civilne družbe.

■ ***Miro Cerar**

Je redni profesor na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer predava teorijo in filozofijo prava, primerjalno pravo ter etiko pravniških poklicev. Na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani predava temelje prava. V letih 1991–1992 je bil sekretar ustavne komisije, ki je pripravila temeljne akte za osamosvojitve Slovenije in predlog nove Ustave Republike Slovenije (1991). Odtlej je tudi stalni zunanji svetovalec za ustavna vprašanja pri Državnem zboru. V posebnih strokovnih skupinah pri Državnem zboru ter Vladi in ministrstvih je večkrat sodeloval pri pripravi ustavnih zakonov, zakonov in drugih splošnih aktov. Kot Fulbrightov štipendist je v letu 2008 poučeval primerjalno ustavno pravo na Golden Gate University Law School v San Franciscu ter se študijsko izpopolnjeval na University of California School of Law v Berkeleyju. Uporabniki Ius Softwarea so ga v letih 2000–2013 dvanajstkrat izbrali v skupino desetih najvplivnejših slovenskih pravnikov, uporabniki portala Tax-Fin-Lex pa so ga v letih 2011–2013 trikrat izbrali za najuglednejšega slovenskega pravne strokovnjaka. Leta 2010 je za knjigo *Kako sem otrokom razložil demokracijo* od Centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo prejel priznanje Zlata hruška 2010 za izvirno slovensko mladinsko poučno knjigo. Je odgovorni urednik Zbornika znanstvenih razprav Pravne fakultete Univerze v Ljubljani ter avtor in soavtor več knjig in številnih člankov v domačih in tujih znanstvenih in strokovnih revijah. Od decembra 2010 do junija 2012 je bil predsednik Sodnega sveta Republike Slovenije, pred tem pa leto in pol njegov podpredsednik.

Zakonodajni (ne)ukrepi in njihova utemeljivost

Legislative (non)intervention and its Justifiability

Andrej Kristan*

Soočanje z občutno inflacijo zakonodajnih dejanj v zadnjih desetletjih poraja med pravoslovci vse večje zanimanje za racionalnost teh dejanj. To zanimanje za racionalnost je lahko tudi povsem neodvisno od boljše poznanih in številnejših raziskav, ki obravnavajo pojav poustavljanja nacionalnih pravnih sistemov. Tako tudi merila za racionalno utemeljitev, ki so obravnavana v prispevku, niso izpeljana iz pozitivnih ustav; so pa prav zato uporabna v argumentativnih okoliščinah različnih pravnih kultur, tudi slovenske.

Kot eden od najprodnnejših raziskovalcev racionalnosti zakonodajnih ukrepov je primeroma izpostavljen Luc J. Wintgens. V svojih delih ponuja novo razlago klasične zamisli o družbeni pogodbi, ki to predstavi kot menjalno pogodbo. V skladu z menjalno razlago družbene pogodbe mora biti vsako posamično pravno pravilo utemeljeno ves čas svojega obstoja. Poleg tega je odvisna legitimnost posameznih zakonodajnih ukrepov ali opustitev od tega, ali ti v danem trenutku izpolnjujejo štiri zakonslovna načela. Gre za t. im. (vodilna) načela praktičnega uma pri zakonodajnem delovanju. Ta so normativno utemeljena na osebni svobodi, poimenovana pa kot načelo nadomestnosti, načelo normativne gostote, načelo začasnosti in načelo skladnosti.

Wintgensova razlaga družbene pogodbe je le ena od možnih podlag za presojo racionalnosti utemeljitev posamičnih zakonodajnih (ne)ukrepov. V primeru, da pristojno (ustavno) sodišče posvoji njegovo merilo zakonslovne veljavnosti pravnih pravil, pa iz menjalne razlage družbene pogodbe izhaja tudi šest bremen zakonodajalca.

Prispevek kritično razčleni pogoje, ki omogočajo omenjeno presojo racionalnosti utemeljitev. Avtor govori na splošno o pogojih možnosti utemeljitve. Če ti niso izpolnjeni, predmetni (ne)ukrep ni neutemeljen, ampak sploh ni utemeljiv. Zato v pravnih redih, ki prevzamejo pojem zakonslovne veljavnosti pravnih pravil, pristojna sodišča v omenjenem primeru te razveljavijo kot neutemeljiva (in ne kot neustavna v ožjem pomenu besede). S tem se o vsebini pravnega pravila ne izrečejo, pač pa grajajo njegovo razpravno legitimnost.

■ ***Andrej Kristan**

Urednik Revusa – prve revije za ustavno pravo in filozofijo prava na Zahodnem Balkanu (www.revus.eu) –, je doktorand in raziskovalni štipendist na Univerzi v Genovi ter koordinator mednarodnega dvojezičnega magistrskega programa iz pravne države in ustave demokracije (www.istitutotarello.org). Magistriral je iz teorije prava (Evropska akademija za teorijo prava, Bruselj), zgodovine pravnih institucij (Poitiers) in filozofije prava (Paris 2 Panthéon-Assas), specializiral iz pravne argumentacije (Alicante), diplomiral pa na pravni fakulteti v Ljubljani. V preteklosti je bil kot predavatelj zaposlen na pravni fakulteti Univerze v Gironi, kot gostujoči raziskovalec pa je deloval na oddelku za filozofijo Kalifornijske univerze v Berkeleyu in na pravni fakulteti Jagielonske univerze v Krakovu. Odvetniško in sodniško pripravništvo je opravljal v Kranju, od koder je tudi doma.

Sožitje svetovnega etosa in vladavine prava: utopija ali planetarni ultimat?

Symbiosis of the World Ethic and the Rule of Law: An Utopia or Planetary Ultimatum?

Marko Pavliha*

Zametki prava, morale in etike segajo v prazgodovino k našim daljnim prednikom, ki so živeli v skupinah zaradi obrambe pred plenilci; pokopavali so svoje mrtve, skrbeli za bolne in ostarele, si medsebojno pomagali. Podobno kot pri razvitejših živalih izvirata človeška socialnost in altruistično vedenje iz sorodstvenih vezi in recipročne dolžnosti vračanja uslug. Moralna in pravna pravila so nastajala tisočletja, preden so jih začeli zapisovati na območju plodnega polmeseca od Egipta prek Palestine do Mezopotamije. Najstarejši zapisi - denimo Ur-nammujev zakonik (2100 pr. Kr.), Lipit-Ištarjev zakonik (1950 pr. Kr.) in Hamurabijev zakonik (1673 pr. Kr.) - čislajo pravo kot posebno vrednoto, saj kodekse varujejo bogovi oziroma vladarji kot njihovi namestniki, tako da zadane božje prekletstvo tiste, ki se pregrešijo zoper postavo. Ta je presenetljivo dokaj socialno in solidarno naravnana, relativno prijazna do revežev, namenjena zagotavljanju blaginje, pravičnemu kaznovanju in spoštovanju pogodb.

Fil rouge najstarejših kodifikacij je vtkan v grško-rimsko izročilo in se prepleta z idejo naravnega prava, ki po Universitas iuris naturalis Copaonici vključuje pravice do življenja, svobode, premoženja, intelektualne tvarine, pravičnosti in prava. Te vrednote so takisto prisotne domala v vseh religijah, pravnih sistemih in filozofskih naukih, kar je sijajno dokazal in globalno razširil Hans Küng s projektom svetovnega etosa (Weltethos). Gre za praetos elementarne humanosti, ki sloni na skupnih temeljih prvinskih življenjskih pravil kot so človečnost, vzajemnost (zlato pravilo), nenasilje, pravičnost, resnicoljubnost in partnerstvo obeh spolov. Svetovni etos se v svojem bistvu ujema s posvetno etiko, ki jo oznanja njegova Tenzin Gyatso, štirinajsti dalajlama, s poudarkom na sočutju do vseh živih bitij, narave in vesolja.

Na podlagi znanstvenega preučevanja zahodnih in vzhodnih kultur se je do podobnih ugotovitev dokopal moralni psiholog Jonathan Haidt s pluralistično teorijo prirojenih moralnih matric, ki jih je razvrstil na (i) skrb za sočloveka in vzajemno varovanje pred škodljivimi vplivi, (ii) pravičnost in poštenost, ravnanje s sočlovekom v sorazmerju z njegovimi dejanji, (iii) svobodo, nasprotovanje tiranstvu in zatiranju, (iv) lojalnost do družine, domovine in vsake skupine, v kateri se usmišljamo, (v) avtoriteto, spoštovanje tradicije in legitimne hierarhije, nasprotovanje prevratništvu in (vi) svetost ali čistost, izogibanje odvratnosti in gnusu.

Pravo je torej zgodovinsko povezano z univerzalnimi vrednotami, ki so njegovo poglavitno hranilo in gibalno ter hkrati vezivo sleherne družbene zgradbe. Vladavina prava (Rule of Law) pomeni, da se morajo državljani in oblast pokoravati pravu, zato se nanaša tako na razmerja med državnimi organi in državljani ter drugimi prebivalci, kakor tudi na odnose med zasebniki. Zategadelj je anglosaška sintagma "vladavina prava" bolj precizna kot germanski termin "pravna država" (Rechtstadt), ki utegne zavajati, da je le država kot posebljena avtoriteta odgovorna in kriva za vse tegobe svojih državljanov. Vladavina prava ima tri konstitutivne elemente: zakonitost, demokracijo in človekove pravice. Pravo tvorijo le tiste formalne norme, ki so sprejete po demokratičnem postopku in zagotavljajo spoštovanje državljanskih, političnih in drugih človekovih pravic, začeni s človekovim dostojanstvom; morajo biti torej etično utemeljene. Vladavina prava predpostavlja ustavni skupek vrhovnih pravnih določb znotraj slehernega pravnega sistema, ki opredeljujejo izvršno, zakonodajno in sodno oblast države. Ta delitev je humus demokracije in mora delovati kot sistem zavor in ravnovesij. Zakoni morajo biti javno razglašeni, dovolj jasni ljudem, stabilni in ne smejo veljati retroaktivno, za kar so še posebej odgovorni parlamenti. Diskrecija in izvrševanje oblasti z uredbami sta sicer nujni sestavini vladanja, vendar morajo politiki posegati po teh pristojnostih skrajno resno in dobronamerno. Neodvisno pravosodje je srce pravne vladavine.

Juridična učinkovitost je premo sorazmerna z občutkom večine ljudi, da je pravo v sozvočju z njihovimi vrednotami. Toda zaželeno simbiozo med svetovnim etosom in vladavino prava žal razkraja denar oziroma turbokapitalizem kot poglavitna grožnja civilizaciji, saj povzroča neenakost, revščino, bolezni, vojne, terorizem, kriminal, uničevanje narave, klimatske spremembe, korpokracijo, korupcijo, patokracijo, partitokracijo, brezobzirno tekmovalnost, sleparije in anomijo. Zdi se, da je etično-pravna simbioza utopija, a je bolj planetarni ultimatum, kajti brez moralno-pravnega dostojanstva smo obsojeni na zaton ali propad. Vsemogočnega odrešilnega recepta še nismo iznašli, vendar je del panaceje zagotovo sočutna "neovzgoja" s poudarkom na kvantnem holističnem učenju, lateralnem mišljenju, duhovnem uvidu in ljubezni. Takšen "Humanizem 3.0" mora vzkliti na vseh nivojih šolanja in izobraževanja in v sleherni družbeni pori, od družine do mednarodne skupnosti.

The roots of law, morality and ethics can be unearthed in prehistory when our ancestors lived in groups in order to defend themselves from predators, burring their deaths, caring for ill and old people and helping each other. Like more developed animals the human social behaviour and altruism also arise from family relationships and reciprocal duty to return favours. Moral and legal rules had been growing thousands of years until they were written for the first time in the Middle East in the Code of Ur-Nammu (2100 B.C.), the Code of Lipit-Ishtar (1950 B.C.), the Hammurabi Code (1673 B.C.) and elsewhere, cherishing the law as a special virtue because the codes were protected by gods or rather by their personified rulers and all the offenders would be cursed.

Fil rouge of the ancient codifications is enweaved in the Greek-Roman tradition and in the idea of natural law which according to *Universitas iuris naturalis* Copanici includes the rights of life, freedom, property, humanity, justice and law. Those values are also present in almost all religions, legal systems and philosophies which was proved brilliantly and spread globally by Hans Küng with the project of global ethic (*Weltethos*) which is a fundamental consensus on binding values, irrevocable standards and personal attitudes for everyone. The key demand is that every human being must be treated humanely. We must commit ourselves to a culture of non-violence and respect for life, solidarity and just economic order, as well as to the Golden Rule, tolerance and life of truthfulness and equal rights and partnership between men and women. The moral compass of global ethic is in essence similar to Fourteenth Dalai Lama's secular ethics "beyond religion", the ethics "for a whole world", emphasizing our common humanity, the quest for happiness and compassion as the foundation of well-being. We need to educate the heart through training the mind. The moral psychologist Jonathan Haidt has also proved the moral roots of both western and eastern societies, entailing care, fairness, liberty, loyalty, authority and sanctity.

The law is therefore closely connected to universal virtues and values which are indeed its *spiritus agens*, as well as mortar of any social construction. The rule of law means that citizens and those who govern them should obey the law. It applies to the relation between national authorities and citizens, residents and other private actors, such as associations and companies. The common law principle of rule of law is therefore somewhat more precise than the civil law notion of "legal state" (*Reichstadt*) which sometimes misleads that the law is exclusively concerned with limiting the exercise of governmental power. The rule of law is relevant both to relations between those who are governed and those who govern and to the relations between private entities. It has three constituent elements: legality, democracy and human rights. The laws are only those rules which possess a set of formal characteristics, e.g. they are adopted by a democratic procedure and guarantee respect of civil, political, economic, social and cultural human rights, beginning with human dignity. A basic requirement of the rule of law may be labeled constitutionalism, meaning that there must be a body of fundamental laws in a legal system, which defines the executive, legislative and judicial powers of

the state. Publicity, clarity, non-retroactivity and stability of laws are crucial, and parliaments bear a special responsibility for upholding these principles. The governmental power must be exercised as much as possible through general laws which are adequately made known in advance. However, political power cannot in all cases be exercised through laws, therefore discretion and the exercise of power through particular orders is an inevitable part of governance, based on general rules and good faith. Impartial and independent judiciary is heart of the rule of law.

Legal effectiveness is proportional to public feeling of majority that that law is in harmony with their values. Unfortunately a desired symbiosis between global ethic and the rule of law is affected by money or turbo capitalism as the major threat to civilization, causing inequality, poverty, diseases, wars, terrorism, criminality, destruction of nature, climate changes, corpocracy, corruption, patocracy, partitocracy, ruthless competition, deceits and anomy. The ethical-legal symbiosis appears to be an utopia but it is rather a planetary ultimatum because we are deemed to decline or destruction without the moral-legal dignity. We have not yet invented a recipe of redemption but a crucial element of panacea is definitely a compassionate "neo up-bringing" emphasizing quantum holistic learning, lateral thinking, spirituality and love. Such a "Humanism 3.0" shall germinate on all school levels and education and in each social pore, from family to international community.

■ *Marko Pavliha

Je mednarodno priznan pravni strokovnjak, esejist in redni univerzitetni profesor. V obdobju 2004-2008 se je ukvarjal s politiko kot minister za promet, podpredsednik parlamenta in poslanec. Je poročen in ima dva otroka.

Po maturi na Bežigrasjski gimnaziji je študiral pravo v Ljubljani, Splitu in Montrealu na ugledni univerzi McGill, kjer je doktoriral pri svetovno znanemu profesorju Williamu Tetleyju, ob delu pa se je med drugim izpopolnjeval v Londonu, Parizu in Münchnu. Služboval je v gospodarstvu in odvetništvu, dokler se ni zaposlil na Univerzi v Ljubljani, kjer je bil prodekan in vseskozi predstojnik pravne katedre na Fakulteti za pomorstvo in promet. Že 15 let predava na Inštitutu za mednarodno pomorsko pravo na Malti (IMO IMLI), gostoval je na prestižnih univerzah v Belgiji, Avstraliji in na Malti ter je pobudnik ustanovitve Evro-sredozemske univerze (EMUNI) s sedežem v Sloveniji. Je član številnih domačih in mednarodnih organov ter strokovnih združenj, bil je generalni sekretar Mednarodnega pomorskega odbora (CMI) in vrsto let predsednik ter ustanovni član Društva za pomorsko pravo Slovenije, predsedoval je Društvu poslancev 90. Sodeloval je pri nastajanju večine transportnih in zavarovalnih predpisov neodvisne Slovenije in je (so)avtor 26 knjig in na stotine člankov. Prejel je vrsto priznanj, med katerimi je še posebej pomembna nagrada Pravnika leta 2001 Zveze društev pravnikov Slovenije, enajstkrat pa je bil v okviru akcije Ius Software izbran med deset najvplivnejših slovenskih pravnikov. Imenovan je bil za častnega ambasadorja zelene in modre knjige EU o celostni pomorski politiki, oktobra 2011 pa mu je pravniška zveza podelila posebno priznanje za dolgoletno društveno dejavnost.

Prof. Pavliha se je uveljavil tudi kot eden najvidnejših pravniških poljudnih piscev, denimo s knjigami *Prav(o) iz torkle* (2002), *Štorije s šofite* (2003), *Pravnik na poti: komu ali kam* (2007) in *Nismo rojeni le zase* (2010).

Marko Pavliha studied law in Ljubljana, Split and Montreal at McGill where he obtained doctorate under the supervision of Professor William Tetley, one of the world leading experts in maritime law. He practiced law for over ten years in various commercial companies and has been Full Professor of Commercial, Transport and Insurance Law at the University of Ljubljana since 2004. He also taught law in Belgium, Luxemburg and Australia and has been a Visiting Fellow at the IMO International Maritime Law institute in Malta (IMLI) since 1998/99 where he is also active as an external examiner, member of the Board of Governors and member of the Academic Committee. In 2003 he was elected Secretary General of the Comité Maritime International (CMI), until his election to the Slovenian Government as Minister of Transport (2004). Later he was elected as Deputy Speaker of the Parliament of the Republic of Slovenia (2004-2007).

He was chosen eleven times by the Ius Software Poll as one of the Ten Most Influential Slovenian Lawyers and won the 2001 Lawyer of the Year Award and the 2011 award for outstanding voluntary work granted by the Slovenian Federation of Lawyers' Associations. He participated in drafting most of the Slovenian modern transport and insurance legislation. He was President of the Maritime Law Association of Slovenia and Slovenian Association of Parliamentarians, as well as member of the Judiciary Council and the Strategic Council for Foreign Affairs, to mention a few. He is one of the founding members of the Slovenian movement Global Ethic Slovenia, the author and co-author of 26 books and over 500 articles, essays and scientific papers on transport law, insurance law, law of the sea, environmental law, ethics, philosophy, politics, etc. He was also an honorary ambassador of the Green and Blue Book on Integrated EU Maritime Policy. His initiative lead to the establishment of the Euro-Mediterranean University (EMUNI) in 2008.

He is married and has two children.

Legitimnost pravnega sistema: med subjektivnim zaupanjem in objektivnimi kazalniki

The Legitimacy of the Legal System: Between Subjective Trust and Objective Indicators

129

Nina Peršak*

V prispevku obravnavamo nekaj pomembnih vprašanj glede legitimnosti pravnega reda na dveh ravneh (na ravni sprejemanja kazenske zakonodaje in na ravni delovanja pravosodja) in sicer tako iz subjektivnega vidika (zaupanja ljudi) kot iz še pomembnejšega, objektivnega vidika.

Najnovejše raziskave kažejo, da je zaupanje v pravne ustanove po Evropi precej nizko. Zadnji Eurobarometer (2013), ki je meril zaupanje v pravosodje, celo kaže, da od vseh držav članic EU prebivalci Slovenije najmanj zaupajo svojim sodiščem. Teorija procesne pravičnosti (Tyler in kolegi) predvideva, da kadar ljudje zaupajo določeni ustanovi, slednjo dojemajo kot legitimno in posledično z njo sodelujejo in upoštevajo njene odločitve. Pomanjkanje ali zmanjšanje zaupanja v določeno ustanovo, a contrario, zmanjša tudi legitimnost te institucije v očeh državljanov. Čeprav ne gre legitimnost meriti (le) po subjektivnih kriterijih, kot je zaupanje ljudi, je zaupanje vendarle ključno ne le za sodelovanje, ampak tudi za samo delovanje ustanove, samopodobo njenih zaposlenih (ki vpliva tudi na njihovo delo) in splošno dojemanje kršitev človekovih pravic (Doise, 2001). Zaupanje pa mora obstajati tudi do pravnega reda na splošno. Ponekod je kot predpostavka celo vgrajeno v sam sistem. Pravosodno sodelovanje v kazenskih zadevah v okviru EU, ki se naslanja na institut t.i. vzajemnega priznavanja odločitev (mutual recognition), namreč temelji na ideji o medsebojnem zaupanju (mutual trust) med državami članicami.

Medtem ko je zaupanje ključnega pomena za dojemanje legitimnosti določene avtoritete, pa ni tudi zadostni pogoj njene legitimnosti in legitimnosti njenih pravnih odločitev. Poleg zaupanja je potrebno, da je določena pravna ustanova legitimna

tudi po objektivnih merilih, ki izhajajo iz vrednot, vsebine in širše sprejetih standardov pravne države in (občutka) pravičnosti. Kar se tiče prava, konkretno kazenskega prava, je v več državah opaziti trend »emocionalizacije« prava, ki ruši načela racionalne, na konkretni škodi do drugih utemeljene kriminalizacije. Primer slednjega je npr. kriminalizacija antisocialnega vedenja, ki pogosto le vznemirja nekatere ljudi, ne da bi povzročalo konkretno škodo. Čeprav sodišča poskušajo zajeziti proliferacijo tovrstne kaznovalne zakonodaje (npr. odločitve House of Lords v Veliki Britaniji, Council of State v Belgiji in Vrhovno sodišče v Italiji), glavna naloga omejevanja čustvenih kaznovalnih vzgibov ter inkriminiranja na podlagi objektivnih in racionalnih kazenskopravnih načel kriminalizacije (npr. harm principle) pripada zakonodajalcu, za katerega je zaželeno, da si pri tem pomaga z argumenti kazenskopravne filozofije in kriminološkimi ugotovitvami.

130 ■

Kljub temu pa je vloga sodišč tudi tu nezanemarljiva. Sodišča imajo pomembno varovalno vlogo pri preprečevanju neupravičenih državnih (ali lokalnih) posegov v posameznikove pravice in svoboščine, s tem pa pripomorejo k »popravljanju« ali dvigovanju legitimnosti pravnega sistema nasploh. Na legitimnost pravosodja vplivajo tudi številni drugi dejavniki kot so npr. dostop do pravnega varstva (ki vključuje vprašanje hitrosti in stroškov postopka), neodvisnost, nepristranskost, kvaliteta sodb in primerna komunikacija sodišč z različnimi akterji. V prispevku se dotaknemo vsakega od omenjenih kriterijev, jih povežemo z razvojem EU politike na tem področju in izpostavimo potrebo po pretopitvi teh kriterijev v objektivne kazalnike, ki bi omogočali uvid v realno stanje, primerjavo rezultatov ter longitudinalno beleženje sprememb.

■ ***Nina Peršak**

Diplomirala in doktorirala je iz prava na Pravni fakulteti v Ljubljani ter magistrirala iz prava in kasneje iz socialne in razvojne psihologije na Univerzi v Cambridgu. Na Pravni fakulteti Univerze v Gentu (Belgija) je profesorica na področju kriminologije in sociologije prava. Pred tem je predavala na Fakulteti za varnostne vede v Ljubljani kot docentka na področju kriminologije (habilitacija Univerze v Ljubljani), znanstveno sodelovala pri številnih nacionalnih in mednarodnih raziskavah v Sloveniji ter kot Visiting scholar in Research Fellow gostovala na Finskem, Bolgariji in Veliki Britaniji.

Njeni glavni raziskovalni interesi ležijo na področju kazenskega prava, kriminologije, kazenskopravne filozofije, viktimologije, sociologije prava in socialne psihologije. Njeni teksti se lotevajo tem kot so kriminalizacija, kazenskopravna škoda, legitimnost kazenskega prava, trgovina z ljudmi, prostitucija, discipliniranje, kiberkriminaliteta, kriminalitetna prevencija, neprištevnost, varnost, ženske in zapor, paternalizem, pravosodje, človekove pravice, nasilje v cestnem prometu, prepovedi in varnostni ukrepi (diskvalifikacije) v EU, evropsko kazensko pravo in antisocialno vedenje itd. Med drugim je avtorica monografije *Criminalising Harmful Conduct: The Harm principle, its Limits and Continental Counterparts* (Springer, 2007, 2010) in urednica knjige *Legitimacy and Trust in Criminal Law, Policy and Justice: Norms, Procedures, Outcomes* (Ashgate, 2014).

Problemi pravnega študija

Problems and Pitfalls of Slovenian Legal Education

Igor Kaučič

Profesor ustavnega prava na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer je tudi prodekan za študijske zadeve in predstojnik katedre za ustavno pravo. Na Pravni fakulteti v Ljubljani je diplomiral leta 1982, magistriral leta 1989, doktoriral pa leta 1993. Poleg ustavnega prava predava tudi ustavno procesno pravo, neposredno demokracijo, ustavnorevidijski postopek in odgovornost nosilcev javnih funkcij. Znotraj ustavnega prava znanstveno raziskovalno in strokovno preučuje zlasti pravo neposredne demokracije, institucije parlamentarnega prava, predsednika republike, ustavno sodstvo in spreminjanje ustave. O tem je objavil številne monografije, učbenike, razprave, članke in komentarje. Sodeluje v strokovnih skupinah za pripravo sprememb Ustave Republike Slovenije (v lanskem letu je bil član strokovne skupino za spremembe referendumске ureditve) in sistemske zakonodaje s področja državne ureditve, zlasti referendumskega in parlamentarnega prava. Predseduje nacionalnemu Pitamičevemu tekmovanju študentov prava s področja ustavnega sodstva.

Nekaj problemov doktorskega študija prava

Some Problems of Postgraduate Study of Law

Albin Igličar*

1. V skladu z veljavnim slovenskim Zakonom o visokem šolstvu je dostop do doktorskega študija prava zelo široko odprt. V tretjestopenjski doktorski študijski program pravo se namreč poleg tistih kandidatov, ki so končali (predbolonjski) univerzitetni študijski program pravo ali bolonjski program pravo druge stopnje, lahko vpiše tudi vsak, ki je končal katerikoli magistrski program družboslovja druge stopnje, v skupnem obsegu 300 ECTS. Poleg tega - in ta rešitev je res vprašljiva - se v Sloveniji lahko vpiše v doktorski študijski program pravo vsak, kdor je končal katerikoli (predbolonjski) univerzitetni program oziroma magistrski program druge stopnje katerekoli smeri, če le opravi za skromnih 60 ECTS diferencialnih izpitov. Torej se lahko ponaša z naslovom doktor pravnih znanosti tudi npr. biolog ali fizik, inženir ali profesor telesne vzgoje..., ki ima iz pravnega področja zgolj 60 ECTS. Nekatere fakultete pogojujejo vpis s končanim predhodnim relevantnim študijskim programom (Dunaj) ali znanjem dveh svetovnih jezikov (Zagreb) ali/in visoko povprečno oceno dotedanjega študija, razgovorom s kandidatom (Bangalore - Indija) ipd.

2. Usmeritev doktorskega študija v ožja specializirana področja, brez večjega obsega temeljnih splošnih področij pravne teorije izpostavlja problem širine in celovitosti doktorjev pravnih znanosti. Ljubljanska pravna fakulteta skuša pretirano specializacijo doktorskega študija ublažiti s skupnim predmetom teorija prava in metodologija znanstvenega dela, ki je obvezen za vse smeri tretjestopenjskega študija. Omenjeni povezovalni predmet vendarle skuša vsaj za silo zagotoviti skupno osnovo znanstvenega študija prava. Ob tem je izpostavljen tudi metodološki del, ki je odločilnega pomena za nadaljnje delo doktorjev pravnih znanosti pri

iskanju bistva pravnih pojavov, ki se skriva za njihovo zunanjo pojavnostjo. Čeprav je težišče doktorskega študija na individualnem raziskovalnem delu, bi bilo treba v tem študiju več pozornosti posvečati etičnim vidikom pravnških poklicev s poudarki na vrednotnih temeljih pravnih norm ter kritičnemu presojanju družbenih ozadij kot materialnih pravnih virov.

3. Prvi letnik doktorskega študija je - po bolonjski prenovi - namenjen že omenjenemu skupnemu predmetu ter predavanjem iz usmeritvenih predmetov, drugi in tretji letnik pa sta določena za individualno raziskovalno delo oziroma za izdelavo doktorske teze, ki naj bi bila predstavljena v dveh doktorskih seminarjih. Izvedba predavanj in seminarjev pa je zaradi razpršenosti doktorandov po različnih smereh doktorskega študija, težavna, tako da se t. i. kontaktne ure prevečkrat reducirajo na individualne konsultacije. V prvi letnik doktorskega študija je pravzaprav prenesena vsebina nekdanjega (predbolonjskega) znanstvenega magisterija, ki pa ga sedaj slovenski sistem tretjestopenjskega izobraževanja ne pozna več. Študent ki so ta program vpisovali pred bolonjsko prenovo, ga lahko dokončajo do izteka študijskega leta 2015/16. V praksi se bosta oba naslova (mag. pravnih znanosti, zapisan pred imenom nosilca in magister prava, zapisan za imenom nosilca) gotovo zamenjevala oziroma se ne bosta dosledno uporabljala in s tem med seboj razlikovala. Z ukinitvijo znanstvenega magisterija diplomantu strokovnega izobraževanja, ki konča s strokovnim naslovom magister prava - ob želji po nadaljevanju študija - ne preostane nič drugega kot znanstveni študij za dosego doktorata. Izpad nekdanjega znanstvenega magistrskega študija med diplomom in doktoratom se ni izkazal za posrečeno rešitev, saj odsotnost znanstvenega magisterija sili veliko večje število ljudi (kot je to družbeno potrebno in koristno ter kot to ustreza sposobnostim kandidatov) v doktorski študij.

4. Na pravnem področju se postavlja magistrum prava še dilema pri njihovi usmeritvi v tretjestopenjski doktorski študij ali v prav tako zahtevno delo za pravniški državni izpit. Obe vrsti nadaljnega izobraževanja in usposabljanja sta za enega človeka težko združljivi. Seveda gre v prvem primeru za pot znanstvenega preučevanja pravnih pojavov, v drugem pa za - s pravno prakso podkrepljeno - strokovno poglobljanje v pravno področje, toda marsikdo si želi oboje, kar pa je v pravni sferi težje kot pri kakšnem drugem poklicnem profilu, kjer strokovni izpiti po diplomi niso tako obsežni in zahtevni kot je to pravniški državni izpit. Zato je možnosti za doktorski študij na drugih poklicnih področjih pravzaprav več, oziroma je združljivost dela za strokovni izpit in za doktorat lažja kot na pravnem področju. Razmisleki v smeri medsebojnega upoštevanja obveznosti oziroma priznavanja pridobljene usposobljenosti v eni in drugi vrsti pravniškega usposabljanja bi morda lahko nakazala kakšno življenjsko rešitev.

■ ***Albin Igličar**

Rojen je bil leta 1947 v Ljubljani. Po končani osnovni šoli in gimnaziji v Škofji Loki je leta 1970 diplomiral na ljubljanski pravni fakulteti. Leta 1974 je magistriral ter leta 1977 dosegel doktorat pravnopolitičnih znanosti na Univerzi v Ljubljani. Po diplomi se je najprej zaposlil kot asistent na tedanji Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo, nato pa prešel na Pravno fakulteto, kjer je bil izvoljen za docenta (1978), potem izrednega profesorja (1983) in leta 1988 za rednega profesorja za predmeta sociologija prava ter zakonodajni proces in nomotehnika. V letih 1989 do 1993 je bil, najprej prodekan in nato dekan ljubljanske pravne fakultete. Več mandatov je deloval v Svetu za visoko šolstvo, v letih 2004–2009 pa je bil član Sodega sveta Republike Slovenije.

Na pedagoškem in znanstvenoraziskovalnem področju se ukvarja predvsem s problematiko delovanja zakonodajnih, pravosodnih in upravnih institucij, nomotehniko ter vprašanji socialnih izvorov in socialnih učinkov pravnih norm v povezavi s teoretičnimi izhodišči sociologije prava. Ob preko štiristo člankih in razpravah v domačem in tujem revialnem tisku, so njegova najpomembnejša monografska knjižna dela iz zadnjega obdobja: Pravo in družba, ur., GV Založba, Ljubljana 2000 in 2014, Zakonodajni proces z osnovami nomotehnike, PF, Ljubljana 2004, Pogledi sociologije prava, GV Založba, Ljubljana 2009, ponatis 2012, Zakonodajna dejavnost, GV Založba, Ljubljana 2011, The Outline of Sociology of Law, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken 2013.

Slovenska izkušnja s programom Erasmus

Slovenian Experience with the Erasmus Program

Vesna Rijavec*

■ ***Vesna Rijavec**

Vrsto let je bila dejavna v pravosodju kot sodnica; je redna profesorica za civilno pravo, prodekanica za raziskovalno delo in mednarodno sodelovanje, predstojnica Inštituta za civilno, primerjalno in mednarodno zasebno pravo Pravne fakultete, Univerze v Mariboru ter nosilka predmeta civilno procesno pravo. Na raziskovalnem področju je nosilka mednarodnih projektov v Okvirnem programu Evropske komisije za sodelovanje na področju pravosodja v civilnih zadevah: »Evropski izvršilni naslov – poenostavitev mednarodne izvršbe in zagotovitev pravice do pravnega varstva« in »Poenostavitev izterjave obveznosti v EU«; je vodja Programske skupine za civilno in gospodarsko pravo Pravne fakultete Univerze v Mariboru. Sodelovala je pri več zakonodajnih projektih v RS.

Je avtorica številnih znanstvenih in strokovnih razprav, člankov in monografij na področju civilnega procesnega prava v povezavi z različnimi materialnopravnimi področji in evropskim pravom kot so monografije samostojno ali v soavtorstvu: Civilno izvršilno pravo, 2003, Dedovanje – Procesna ureditev, 1999, Stvarnopravni zakonik s komentarjem, 2004, Udetov komentar Zakona o pravnem postopku, 2005-2008, Die Erleichterung der Zwangsvollstreckung in EU (mednarodna založba Nomos, 2012), Čezmejna izvršba v EU, 2010, Pravna ureditev nepremičnin, 2006. Najpomembnejši članki, objavljeni v tujih in domačih visoko uvrščenih revijah predstavljajo institute civilnega procesnega prava v nacionalnem in mednarodnem vidiku (npr. Der Europäische Vollstreckungstitel, Zeitschrift für Zivilprozess International, Heymanns, 2007, Das Institut der Vorfrage im slowenischen Zivilprozess, Springer, 2005, Die Rolle des Notars bei Streitvermeidung und Alternativer Streitbeilegung, Grazer Rechtswissenschaftliche Studien, 2006, The Recovery of Debts Secured by Mortgage or Pledge in Slovenia, Antwerp; Oxford; Portland: Intersentia, 2009)

Dr. Vesna Rijavec je članica Znanstvenega združenja za mednarodno procesno pravo, Mednarodnega združenja za družinsko pravo in Društva pravnikov Slovenije in je bila članica ekspertne skupine za Peer evalvacijo Pravne fakultete Univerze na Dunaju in za evalvacijo raziskovalne dejavnosti na področju civilnega prava na Pravni fakulteti v Gradcu. Uvrščena je na listo tujih recenzentov za evalvacijo pedagoških in raziskovalnih programov v Avstriji, na Hrvaškem in v Srbiji. Bila je gostujoča predavateljica na tujih univerzah v Gradcu, Hamburgu, Göttingenu, Dunaju, Tokiu, Kiotu, Zagrebu, Skopju... ter aktivna udeleženka na številnih konferencah in posvetih v tujini npr. na Inštitutu Maxa Plancka v Hamburgu in doma npr. na posvetih Medicina in pravo, Dnevh slovenskih pravnikov, Šoli civilnega procesnega prava in Sodniških šolah.

Študij prava: od teorije do prakse

Studying Law: From Theory to Practice

139

Petra Weingerl*

■ ***Petra Weingerl**

Petra Weingerl, MJur (Dist) (Oxon) je doktorska študentka na Univerzi v Oxfordu, Velika Britanija. Leta 2011 je z odliko diplomirala na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru in na Ekonomsko-poslovni fakulteti v Mariboru, leto pozneje pa z odliko magistrirala na Univerzi v Oxfordu v Veliki Britaniji. Prejela je rektorjevo nagrado za najboljšo študentko prava v generaciji in nagrado Grawe Excellence Pravne fakultete in Zavarovalnice Grawe. Za diplomsko nalogo Sodelovalna dolžnost upnika – primerjava slovenske, mednarodne in britanske ureditve je prejela Trimo raziskovalno nagrado 2012. Preden se je odločila za opravljanje doktorata, je delala kot pripravnica in pravna svetovalka na Sodišču EU v Luksemburgu in kot sodniška pripravnica na Višjem sodišču v Ljubljani. Kot asistentka na projektu sodeluje s Pravno fakulteto Univerze na Dunaju. Je članica Slovenskega društva za evropsko pravo in European Law Institute Fellow, ter Jean Monnet Centre of Excellence Pravne fakultete UM. Je avtorica in soavtorica člankov in poglavij v zvezi s pravom EU in zasebnim pravom.

Zanimivi primeri iz prakse

141

**Interesting Cases
from Experience in Practice**

Marko Starman

Diplomiral je na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Naslov njegove diplomske naloge je Ustavna pritožba v Republiki Sloveniji. Magistriral je 06.06.1996 in sicer na področju upravnega in ustavnega prava na Pravni fakulteti v Združenih državah Amerike – »The Law School – University of Chicago«. Zaposlil se je kot pripravnik na Višjem sodišču v Kopru in v odvetniški pisarni Starman-Velkaverh v Kopru.

Maja 1998 se je kot svetovalec vlade zaposlil v Uradu Predsednika Vlade RS, kjer je delal kot sekretar vladne komisije za preprečevanje oškodovanja družbenega in državnega premoženja ter zaščito javnega interesa. V istem obdobju je bil imenovan za namestnika nacionalnega koordinatorja RS za Pakt stabilnosti v JV Evropi. Že v letu 1999 in 2000 je bil član vladnega dela slovensko-avstrijske mešane komisije za uskladitev koncesijske pogodbe za izkoriščanje energetskega potenciala spodnje Save.

Kot državni sekretar na Ministrstvu za pravosodje je sodeloval v mnogih zakonodajnih projektih usklajevanja slovenskega pravnega reda s pravnim redom EU. Neposredno je vodil projekt uskladitve Zakon o varstvu osebnih podatkov z evropskim pravnim redom (ZVOP-1) in sprejem Zakon o evropskem nalogu za prijetje in predajo (ZENPP). Na MP je od leta 2001 do 2004 vodil Komisijo vlade RS za pospešitev postopkov denacionalizacije, ter predpristopna pogajanja na področju pravosodja. Med 2002 in 2004, je bil vodja projekta tesnega medinstitucionalnega sodelovanja (»twinning«) z Zvezno republiko Nemčijo na temo »Modernizacije pravosodnega sistema RS«

Na Ministrstvu za okolje in prostor je vodil in zaključil projekt sprejema Zakona o prostorskem načrtovanju (ZPN). Vodil je tudi slovenski del stalne slovensko-hrvaške komisije za vodno gospodarstvo. V letih 2006 do 2008, je vodil komisijo Vlade za oblikovanje stališč do problematike plinskih terminalov v Tržaškem zalivu in njegovem obalnem območju (katere član je še vedno), ki poleg koordinacije med ministrstvi in vladnimi službami opredeljuje tudi naloge posebne ekspertne skupine zunanjih strokovnjakov. Še vedno vodi skupino pravnih strokovnjakov iz različnih ministrstev in Državnega pravobranilstva RS, ki svetujejo MKO v zadevi plinskih terminalov.

Na Službi Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko, je koordiniral pravni del projekta regionalizacije Slovenije ter vodil delovno skupino vlade, ki je uspela prvič pridobiti sredstev pomoči EU ob poplavah leta 2008. Je oblikoval Uredbo, o ustanavljanju evropskega združenja za teritorialno sodelovanje, ki prenaša v pravni red RS, ustanavljanje Evoregij, ter koordiniral ustanavljanje Evroregije Alpe–Adria - Panonija, v času predsedovanja Slovenije Svetu EU.

Od leta 2008, je vodi Krajinski park Strunjan. V letu 2012 je predsedoval novoustanovljeni Skupnosti naravnih parkov Slovenije. Predlagal in oblikoval je pravno obliko organizacije Skupnosti in koordiniral konstitutivne aktivnosti.

Upravljanje premoženja

Asset management

145

Tatjana Andoljšek*

■ ***Tatjana Andoljšek**

She is attorney at law at OPAM LAW, Odvetniška pisarna Andoljšek d.o.o. in Ljubljana, Slovenia and Etude Tatjana Andoljšek in GD Luxembourg.

After the undergraduate studies in law at the University of Ljubljana, Slovenia she completed her masters' studies in law (LL.M) at the University of Cambridge, Faculty of Law, UK focusing particularly on areas of EU competition law, intellectual property, international trade law and international litigation. In 1999 she started working as a lawyer in the international generic pharmaceutical company Sandoz/Lek d.d. in Slovenia, gaining experience in fields of intellectual property law, international patent litigations, complex international agreements and handling/management of transactions in all spheres of an international corporation. In the meantime she completed the one year court traineeship together with the bar exam, which made her a qualified lawyer for the Slovene jurisdiction. She was assigned for a year to Novartis GmbH in Nuremberg, Germany to work on EU law questions relevant to the Novartis/Sandoz corporation. In 2006 she became general counsel for legal affairs in an international pharmaceutical corporation, Krka, d.d., Novo mesto, Slovenia acting as counsellor to the CEO and management on all legal aspects of the company's international operations. This included particularly complex international agreements and transactions in areas of supply, marketing, sales, regulatory affairs, research and development, legal management of international patent litigations of the company, legal corporate governance for the network of over 20 international company's affiliates. In 2011 she completed the two-year international executive business administration studies Euro*MBA www.euromba.org, consortium program of business schools of five different European Universities. She is

attorney at law in Slovenia since 2010 and admitted to the Bar as attorney at law (Liste IV) in Luxembourg since 2012. The Slovenian and Luxembourg law offices offer legal/attorney, tax and business assistance to a wide pool of high-tech small or medium companies in all spheres of their business operations, particularly with respect to their international business operations, corporate structuring operations, as well as complex business and contractual structuring operations

Tatjana Andoljšek LL.M Cantab, MBA

Partner, Attorney at Law, Slovenia

Attorney at Law, GD Luxembourg (Liste IV)

OPAM LAW

Odvetniška pisarna Andoljšek d.o.o./Etude Tatjana Andoljsek

M: +386 51 601 395

E: tatjana.andoljsek@opam-law.com

Odvzem premoženja nezakonitega izvora – zgolj s sinergijo delovanja in angažiranim odnosom do uspešno končanih postopkov

The Withdrawal of the Assets of Illegal Origin- only with Synergy of the Relationship to a Successful Completion of the Procedures

Barbara Lipovšek*

Udarec tja, kjer najbolj boli

Povsem upravičene so zahteve javnosti do države in državnih organov ter seveda funkcionarjev, da postopamo ambiciozno, proaktivno, učinkovito ter delujemo v smeri zagotoviti državi vrnitev čim več premoženja nezakonitega izvora. Zahteve javnosti in aktivnosti zakonodajalca so posledica že uspešno uveljavljene evropske prakse na tem področju in so v skladu z duhom in težavami časa v katerem živimo.

Menim, da je angažirano delo na tem področju nuja, vseeno pa moramo ostati zmerni v svojih pričakovanjih in obenem upoštevati domet in cilj uveljavljene zakonodaje pri nas na tem področju.

Od maja 2012 se namreč na slovenskem prostoru uporablja nov zakon - Zakon o odvzemu premoženja nezakonitega izvora (Uradni list RS, št. 91/2011 in št. 25/2014). Država je sprejela zakon, ki nam danes, v tem trenutku omogoča, da udarimo v najbolj občutljivo tkivo kriminalcev.

Odvzem nezakonito pridobljenega premoženja je namreč edino, tako izhaja iz nekaterih tujih opravljenih raziskav, kar zares rani in boli kriminalca. In obenem imamo preko uporabe in izvedbe teh postopkov edinstveno možnost odkriti pot umazanega denarja, ki lahko kaže na to, kdo ga je spustil v obtok, po kakšnih poteh je denar prišel in daje odgovor na vprašanje, komu je bil denar namenjen. Ugotovljena pot denarja lahko razkrije celotno koruptivno mrežo, to pa je zelo veliko in pomembno vedenje.

Sprejem in začetek veljavnosti Zakona o odvzemu premoženja nezakonitega izvora ter zakona o spremembah in dopolnitvah le-tega, je izzval mešana občutja. Protagonisti zakona upajo, da bo čim prej v čim večjem številu in obsegu premoženje, pridobljeno na nezakonit način, odvzeto osebam, ki razpolagajo z njim in vrnjeno državi, hkrati pa, da bo dovolj poskrbljeno, da se zagotovi varstvo pravic tretjih oseb, ki so ga pridobile zakonito in dobroverno. Njegovi nasprotniki, antagonisti pa so na stališču, da so z uporabo zakona kršene človekove pravice in temeljne svoboščine. V eni izmed zadev, ki potekajo pred sodiščem je vložena pobuda za oceno ustavnosti na Ustavno sodišče Republike Slovenije, v času pisanja tega prispevka pa avtorici odločitev sodišča v tej zadevi še ni poznana.

Bistveno je vedenje, da je zagotovitev kvalitetne zakonske in podzakonske podlage usodnega upravljanja tega področja pa nujna.

Odvzem kot kompleksni mehanizem

Odvzem premoženja nezakonitega izvora je kompleksen mehanizem, sestavljen iz večih faz: faze finančne preiskave, faze začasnega odvzema premoženja nezakonitega izvora in/ali začasnega zavarovanje premoženja nezakonitega izvora, faza pravnega postopka in izvršbe odločbe o odvzemu premoženja nezakonitega izvora in nenazadnje tudi iz faze redistribucije oz. razpolaganja z odvzetim premoženjem. Gre torej za delovanje sistema v katerega je odvisno po fazah vpetih več institucij, posledično pa je potrebno poskrbeti za optimiziranje delovanja te skupine in optimiziranje stroškov.

Sinergije specialnih znanj

Finančno preiskovalno skupina (FPS) je tisti osnovni aparat, ki ugotavlja obstoj in višino premoženja nezakonitega izvora pri subjektih, bodisi fizičnih, bodisi pravnih. FPS so multidisciplinarne, saj jo sestavljajo predstavniki policije, DURS, CURS, Državnega pravobranilstva Republike Slovenije, Urada Republike Slovenije za preprečevanje pranja denarja, Komisije za preprečevanje korupcije, Agencije za trg vrednostnih papirjev, Javne agencije Republike Slovenije za varstvo konkurence ali Računskega sodišča v skladu s predlogom pristojnega državnega tožilca, ki tudi vodi to skupino.

Z vidika vodenja te skupine je za njeno učinkovito delovanje potrebno vseskozi upoštevati tri sestavine: posameznika, nalogo in skupino. Med vsemi temi tremi dejavniki je potrebno zagotavljati ustrezno ravnovesje in ravnotežje, saj v nasprotnem primeru ključne prednosti skupinskega dela razvodenijo.

Vseskozi je potrebno vzdrževati:

- organiziranost – ni dovolj je FPS zgolj administrativno organizirana in so člani med sabo neodvisni, pri FPS je pa pomembno dejansko funkcioniranje skupine. Zato sta sodelovanje in medosebna odvisnost članov ključnega pomena.

- komunikacija - je ključ za produktivno sodelovanje. Pomembno je, da se v procese komunikacije aktivno in enakovredno vključujejo vsi člani FPS.
- določitev naloge in cilja - čeprav je FPS ciljno postavljena za določeno nalogo je kljub temu pomembno, da imajo njeni člani možnost sooblikovanja ciljev.
- zaupanje med člani - predanost skupnemu cilju je nujna in zaupanje je ključna zahteva in nepogrešljiva vrednota.
- prenos znanja - s prenosom znanja med člani FPS se ustvarjajo sinergični učinki, ki plemenitijo in nadgrajujejo bazen znanja in veščin vseh članov FPS.

Dosedanje izkušnje kažejo, da je sodelovanje več strokovnjakov iz različnih institucij, vsak s svojimi specialnimi znanji in dostopom do podatkov svoje matične institucije, znatno skrajšalo čas pridobivanja in obdelave podatkov, ki se obdelujejo v FPS.

■ ***Barbara Lipovšek**

Sem mag. Barbara Lipovšek, okrožna državna tožilka na Specializiranem državnem tožilstvu Republike Slovenije. Moja poslovna pot se je začela v odvetništvu, se nadaljevala v gospodarstvu, kjer sem bila zaposlena v pravni službi multinacionalne družbe, nato pa iz funkcionarske pozicije na Državnem pravobranilstvu RS, nastopila funkcijo Okrožne državne tožilke. Vizija in želja, da lahko tožilsko delo združim s preteklimi delovnimi izkušnjami iz gospodarstva in zastopanja države, me je vodila na Specializirano državno tožilstvo Republike Slovenije, kjer se danes poleg področja gospodarskega kriminala, ukvarjam tudi z novim področjem na slovenskem, to je odvzemom premoženja nezakonitega izvora. Obenem sem vodja Davčne sekcije ustanovljene s strani Vrhovnega državnega tožilstva Republike Slovenije. Pri postopkih odvzema premoženja nezakonitega izvora vidim velik strokovni izziv tožilcev in realno možnost, da naša država dobi povrnjeno premoženje, ki ji pripada. Menim, da se do dobrih rezultatov in torej uspešno končanih postopkov lahko pride le preko primarno zagotovljene dobre zakonske podstat, sinergičnega multidisciplinarnega delovanja državnih organov ter aktivnega pristopa vseh vključenih.

Problematika slovenskega davčnega materialnega in procesnega prava v praksi

The Problem of the Slovenian Material and Procedural Law in Practice

Nana Šumrada Slavnič*

Slovensko davčno pravo je transparentno in sistematično, kljub temu pa zaradi nekaterih njegovih značilnosti v praksi prihaja do precejšnjih težav z interpretacijo in uporabo. Te so vezane na nejasnosti in pravne praznine, ki jih dopuščata trenutna materialno- in procesnopravna ureditev, ter na pomanjkljivo prakso davčnih organov tako glede notranjega kot mednarodnega obdavčevanja.

Problematika materialnega davčnega prava

Slovensko materialno davčno pravo je *prima facie* relativno neproblematično, saj ne ureja posebnih davčno ugodnih elementov ali režimov in ne dopušča izogibanja davkom na podlagi transparentnih struktur.

Kljub temu je pri materialnem davčnem pravu zaslediti prvič, pomanjkljivo pravno ureditev in pravne praznine, drugič, pomanjkanje izkušenj davčnega organa pri uporabi materialnih določb slovenskega in mednarodno zavezujočega davčnega prava in tretjič, primere možne neskladnosti s pravom Evropske Unije ali Vzorčno konvencijo Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD) in njenim komentarjem. V tem prispevku komentiram pomanjkljivost pravne ureditve na področju slovenskega davčnega prava.

1. Pomanjkljiva pravna ureditev in pravne praznine

Pomembno je poudariti, da mora biti davčnopravno razmerje vnaprej urejeno, tako da je opredeljeno tudi pravno relevantno dejstvo, ki mora za njegov nastanek nastopiti (B. Škof in drugi, *Davčno pravo*, Pravna fakulteta Univerze v Mariboru in

Davčno–finančni raziskovalni inštitut, 2007, str. 75; sklep Ustavnega Sodišča RS z dne 11.9.2008, opravilna številka U-I-313/07-12, dostopen na spletni povezavi: [http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/bcaf0777a0b458cac12579c30036ecff/e2a6a732799bd09cc12574f0004b1611/\\$FILE/U-I-313-07.pdf](http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/bcaf0777a0b458cac12579c30036ecff/e2a6a732799bd09cc12574f0004b1611/$FILE/U-I-313-07.pdf)). Davčni postopek sicer implicira prosti preudarek davčnega organa pri uporabi davčnoppravnega predpisa, vendar hkrati tudi njegovo omejevanje, saj je davčni organ zavezan k ugotavljanju značilnosti davčnoppravnega razmerja skladno z načelom zakonitosti v davčnih zadevah (4. člen Zakona o davčnem postopku, ZDavP-2 NBP-7).

V primeru nejasne razlage ima davčni zavezanec pravico do informacije o davčni obravnavi določenega dejanskega stanja (13. člen ZDavP-2), na voljo pa je tudi institut zavezujoče informacije (14. člen ZDavP-2).

Naslednji primeri služijo za prikaz problematike:

Patronatske izjave in tanka kapitalizacija

V konkretnem primeru se je davčni zavezanec spraševal, ali se patronatska izjava obvladujoče družbe slovenskega davčnega zavezanca obravnava kot jamstvo družbenika za posojilo v skladu s prvim odstavkom 32. člena Zakona o davku od dohodkov pravnih oseb (ZDDPO-2 NBP-11). Zaradi pomanjkanja jasnega odgovora je bilo mogoče v konkretnem primeru šele posteriorno sklepati, da se patronatske izjave vseh vrst lahko štejejo kot dana jamstva med povezanimi osebami skladno z 32. členom ZDDPO-2.

Pravna praznina - pravne osebe, transparentne za potrebe obdavčevanja

Slovensko davčno pravo ne pozna instituta transparentnosti za davčne namene.

Tako je nejasna davčna obravnava slovenskega davčnega organa, in sicer vprašanja dostopa do ugodnosti bilateralnih konvencij o izogibanju dvojnega obdavčevanja, v kolikor jih ima Slovenija sklenjene z državami rezidentstva davčno transparentnih pravnih oseb (glede urejanja podobnega vprašanja v jurisdikciji Norveške in ZDA, glej http://www.pwc.com/en_US/us/tax-services-multinationals/newsletters/us-tax-treaty-developments/assets/pwc-norway-ca-agreement.pdf).

Problematika davčnega procesnega prava

Problematika davčnega procesnega prava je vezana na dokazovanje posameznih postavk v praksi. Pri tem je uporaba diskrecijske pravice davčnega organa kot tudi davčna obravnava po davčnih izpostavah netransparentna ali neenotna.

Naslednja primerista ena najtežavnejših v praksi v smislu transparentnosti postopka. Prvi je primer ugotavljanja (ne)rezidentskega statusa posameznika, pri čemer davčni organ vztraja na predložitvi certifikata o rezidenstvu tuje države, preden dokončno odloči o statusu v Sloveniji, kar lahko v obdobju do pridobitve certifikata povzroči dvojno obdavčitev, kasneje pa zamudno urejanje statusa za pretekla

leta. Pri tem je pomembno, da naj bi bil postopek za ugotavljanje rezidentskega statusa po svoji naravi ugotovitven, kar zagotavlja potrebno fleksibilnost.

Drugi primer se nanaša na uveljavljanje odbitka v tujini plačanega davka, kjer se zahteva predložitev dokazila o dokončnem in dejansko plačanem tujem davku. Zaradi razlik v davčnih zaznambah po jurisdikcijah ter drugače opredeljenega davčnega leta je v nekaterih primerih obdavčevanja posameznikov praktično nemogoče predložiti dokumentacijo, ki bi jo slovenski davčni organ obravnaval kot zadostno dokazilo v skladu z 273. členom ZDavP-2.

■ *Nana Šumrada Slavnić

Je univerzitetna diplomirana pravnica Pravne fakultete Univerze v Ljubljani, Master of Laws Harvardske Law School ter doktorica pravnih znanosti Katholieke Universiteit in Leuvnu. Doktorat je zagovarjala iz področja mednarodnega pretoka kapitala in obdavčevanja gospodarskih družb v skladu z davčno politiko in smernicami Evropske Unije. Od leta 2010 je zaposlena pri PwC Ljubljana kot vodja davčnega in pravnega oddelka, pri čemer opravlja tudi funkcijo vodje European Direct Tax Group za regijo srednje in vzhodne Evrope. Je članica PwC delovne skupine za področje evropskih davkov in evropskih fiskalnih državnih pomoči. Leta 2012 jo je Ameriška gospodarska zbornica v Sloveniji izbrala za AmCham Top Potential of the Year. Med letoma 2005 in 2010 je delala kot četrta pravna svetovalka (référéndaire) v kabinetu dr. Marka Ilešiča, sodnika na Sodišču Evropske unije v Luksemburgu, pred tem pa v letu 2005 opravljala poletni staž v madridski odvetniški pisarni Garrigues abogados y asesores tributarios. Sodelovala je na številnih pravnih in davčnih konferencah v Sloveniji, Belgiji in Franciji ter izdala ali sodelovala pri izdaji številnih publikacij, med katerimi sta za mednarodno davčno področje relevantni zlasti objavi nacionalnega poročila o izogibanju obdavčevanja (Analysis of National Regulation of Tax Avoidance, National Report for Slovenia, A Comparative Look at Regulation of Corporate Tax Avoidance, Karen Brown (ur.), Springer-Verlag, 2011) ter članek Cross-Border Restructuring and 'Final Losses' (so-avtorstvo Frederik Boulogne, European Taxation Vol 52, No. 10, 2012, pp. 486 – 495). Kot gostujoča predavateljica prava Evropske unije in ureditve institucij Unije je v letu 2010 v pomladanskem trimestru predavala predmet Institutions européennes (UE 42.1), na Université Paul Verlaine v Metz, Francija. Tekoče govori angleško, francosko, špansko in hrvaško, govori tudi osnovno grško. Nana je poročena in ima enega otroka.

Nana Šumrada Slavnić is a University of Ljubljana School of Law graduate, Master of Laws of Harvard Law School and holds a PhD from Katholieke Universiteit in Leuven, Belgium. Her doctoral thesis analysed free movement of capital and corporate taxation in terms of European tax law and policy. She joined PwC Ljubljana in 2010 and has since then held the position of Manager of Tax and Legal services as well as of Manager of the European Direct Tax Group for the Central-Eastern Europe. Nana is a member of PwC European Direct tax and European State Aid working groups. In 2012, she was selected as AmCham Top Potential of the Year by AmCham Slovenia. From 2005 to 2010 she worked in the chambers of dr Marko Ilešič, the Slovene Judge at the European Court of Justice in Luxembourg, as a fourth référéndaire. Before joining the court, she concluded a summer internship with Garrigues abogados y asesores tributarios in Madrid, Spain. She has participated in numerous legal and tax conferences in Slovenia, Belgium and France; she also authored or co-authored

various publications, two of which are particularly important in terms of international tax law: Analysis of National Regulation of Tax Avoidance, National Report for Slovenia, A Comparative Look at Regulation of Corporate Tax Avoidance, Karen Brown (ed.), Springer-Verlag, 2011; and article Cross-Border Restructuring and 'Final Losses', co-authored with Frederik Boulogne, European Taxation Vol 52, No. 10, 2012, pp. 486 – 495. In 2010, Nana was a visiting lecturer at Université Paul Verlaine in Metz, France, for a trimester course of Institutions européennes (UE 42.1), on EU institutions and bases of the European Union law. She is fluent in English, French, Spanish and Croatian and speaks basic Greek. Nana is married with one child.

Chapter 11: reorganizacija podjetij v ZDA

Chapter 11: Corporate Reorganization in the U.S.

Maja Žerjal*

Ameriški sistem reorganizacije se je s podporo zakonskega okvira in specializiranih stečajnih sodišč razvil v učinkovit, pravičen in predvidljiv postopek, ki podjetjem v krizi omogoča preživetje in sanacijo, hkrati pa zagotavlja pravično razdelitev razpoložljivih sredstev med upniki in drugimi zainteresiranimi skupinami. Ti dosežki odražajo splet načela reorganizacije in načela pravičnosti. Načelo reorganizacije spodbuja dolžnikovo sanacijo tako, da omogoča ohranitev dolžnikovih temeljev (uprava, delavci, kupci, dobavitelji, posojilodajalci, itd.), obravnavo vseh obstoječih dolžnikovih obveznosti v enem postopku in "nov začetek" z olajšanimi bremenmi ob zaključku reorganizacijskega postopka. Načelo pravičnosti varuje druge udeležence postopka tako, da upnike, ki so v razmerju do dolžnika v podobnem položaju, obravnava enako in omejuje negativne učinke dolžnikove reorganizacije. Nenazadnje so upniki varovani tudi z načelom reorganizacije, ko ima podjetje večjo vrednost z nadaljevanjem svoje dejavnosti (tj. še vedno posluje kot posojilodajalec, kupec, delodajalec, dobavitelj, itd.) kot v likvidaciji.

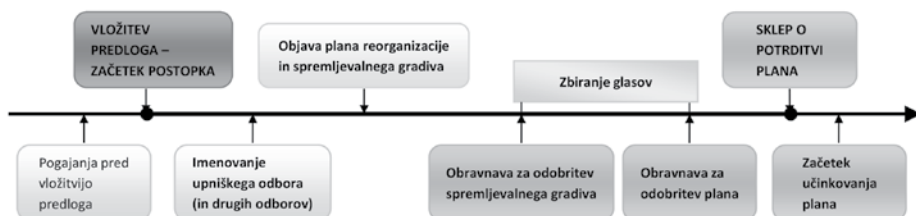
"Chapter 11" ameriškega stečajnega zakonika je namenjen uresničitvi teh načel. Ključni mehanizmi (nekateri so značilni samo za ameriški sistem), ki spodbujajo načeli reorganizacije in pravičnosti, so:

- Prekinitev postopkov proti dolžniku. Ob vložitvi predloga za "chapter 11" se prekinejo vsi postopki in dejanja proti dolžniku in njegovemu premoženju (kjerkoli po svetu) ter jih tako ni mogoče nadaljevati brez odobritve stečajnega sodišča. To ključno pravilo ščiti dolžnika in omogoča nemotena pogajanja z udeleženci postopka brez nevarnosti, da bi upniki posegali po premoženju.

- Obstoječe uprave ne nadomesti stečajni upravitelj. Obstoječa uprava nadaljuje z upravljanjem podjetja v reorganizaciji. Stečajni upravitelj jo nadomesti le v izjemnih primerih.
- Financiranje. Z odobritvijo stečajnega sodišča lahko dolžnik pridobi dodatno financiranje, ki ima običajno prednostno pravico poplačila pred vsemi upniki. Dodatna likvidnost je pogosto ključna za nadaljevanje dolžnikovega poslovanja.
- Obravnava pogodb. Pogodbenih klavzul o prenehanju ali spremembi neizvršenih pogodb (vključno z najemnimi razmerji) kot posledici finančnega stanja ali pričetka insolvenčnega postopka proti dolžniku ni mogoče uveljavljati. Pod določenimi pogoji lahko dolžnik tovrstne pogodbe ohrani, prenese na drugo osebo (tudi ko dotična pogodba prepoveduje prenos), ali prekine.
- Prodaja premoženja brez bremen. V določenih okoliščinah lahko dolžnik proda svoje premoženje brez vseh obstoječih bremen, kar spodbuja prodajo premoženja v reorganizacijskem postopku.
- Ekskluzivnost. Dolžnik ima nadzor nad postopkom reorganizacije zlasti s tem, da ima običajno 18 mesecev po pričetku postopka izključno pravico predlagati plan reorganizacije.
- Potrditev plana brez soglasja vseh upnikov. Plan reorganizacije upnike in lastnike uvrsti v razrede na osnovi podobnosti njihovih terjatev (npr. administrativne terjatve, zavarovane terjatve, nezavarovane terjatve, lastniški deleži). Samo razredi, v katerih so pravice imetnikov terjatev spremenjene, a hkrati ne ostanejo popolnoma praznih rok in jim plan dodeli delež razdelitvene mase, so upravičeni glasovati za ali proti planu. Stečajno sodišče potrdi plan kljub zavrnitvi enega ali več razredov, če vsaj en od razredov s spremenjenimi pravicami sprejme plan (vsaj 2/3 v vrednosti in 1/2 v številu terjatev v razredu mora glasovati za), ter če je plan pravičen. Potrjeni plan je zavezujoč za vse upnike in lastnike, ne glede na to ali so glasovali za ali proti.
- Odpust obveznosti. Z nekaj izjemami potrditev plana učinkuje kot odpust obveznosti, ki so nastale do potrditve plana. Odpusta ni, če gre dolžnik v likvidacijo ali preneha opravljati svojo dejavnost.

“Chapter 11” pogosto privilegira dolžnika, a hkrati varuje upnike in lastnike. Maksimiranje razdelitvene mase se zagotavlja s pravico dolžnika, da se izogne določenim

Vzorec poteka postopka

prenosom, izvedenim pred začetkom postopka, in da zahteva izročitev svojega premoženja v tuji posesti. Upniški in drugi odbori uživajo pomembno vlogo pri posvetovanju z dolžnikom v zvezi z vodenjem postopka in oblikovanjem plana ter imajo pravico najeti svetovalce, ki jih plača dolžnik. Bistveno varovalo v postopku predstavlja stečajno sodišče, ki pazljivo nadzoruje dolžnikova dejanja.

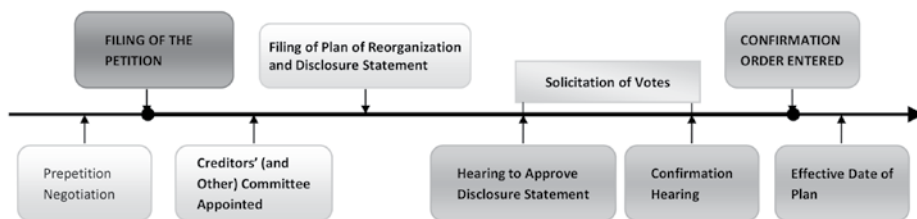
With the support of a statutory framework and sophisticated bankruptcy courts, the United States' corporate reorganization system has evolved into an efficient, fair and predictable platform that enables the survival and rehabilitation of distressed companies while providing for an equitable distribution of value among the debtor's stakeholders. These goals are driven by the interplay of the reorganization policy and the equity policy. The first fosters the debtor's ability to reorganize by maintaining its lifelines (management, employees, customers, vendors, lenders, etc.), dealing with all of its existing liabilities in a central forum, and emerging with a fresh start. Conversely, the equity policy safeguards the counterparties' rights by treating similarly situated stakeholders alike and limiting the adverse effect of the debtor's reorganization. Ultimately, stakeholders also benefit from measures facilitating the reorganization policy when the company is worth more as a going concern (i.e., remains in business as a borrower, purchaser, employer, supplier, etc.) than in liquidation.

156 ■

Chapter 11 of the Bankruptcy Code is designed to fulfill these policies. The key mechanisms (some are unique to the United States' reorganization system) facilitating the reorganization policy and equity policy are:

- The Automatic Stay. Upon the filing of a chapter 11 petition, all acts and proceedings against the debtor and its property (anywhere in the world) are stopped and cannot be pursued without prior bankruptcy court approval. This cardinal mechanism gives the debtor the breathing spell it needs to negotiate with its stakeholders and reorganize its business without the risk of having its assets grabbed by creditors.
- Debtor in possession. Other than in exceptional cases, the existing management continues to operate the company throughout its chapter 11 process.
- Financing. With bankruptcy court approval, the debtor can obtain additional financing, which is normally secured by a lien senior to existing liens. Such financing is often essential for the debtor's ability to continue its operations.
- Treatment of contracts. Contract clauses providing for the termination or modification of an executory contract or unexpired lease as a result of the debtor's financial condition or the commencement of insolvency proceedings are unenforceable. Subject to certain conditions, the debtor may assume, assume and assign (notwithstanding provisions in such contracts or leases prohibiting assignment), or reject executory contracts and unexpired leases.

Sample chapter 11 timeline

- Sales free and clear. Under certain circumstances, the debtor may sell its property free and clear of any interest, which facilitates the sale of the debtor's business through a chapter 11 proceeding.
- Exclusivity. Typically, for 18 months after the filing of the petition, the debtor has control of its reorganization by being the only party allowed to propose a plan of reorganization.
- Cram down. A proposed plan of reorganization groups stakeholders into classes based on the similarity of their claims (e.g., administrative claims, secured claims, unsecured claims, equity interests). Only classes that are impaired, but receive property under the plan, are entitled to vote to accept or reject the plan. The bankruptcy court may confirm a plan over the rejection of one or more classes so long as at least one impaired class accepts the plan (if at least 2/3 in amount and 1/2 in number of claims voted for the plan), and the plan is fair. A confirmed plan is binding on all creditors and equity holders, regardless of whether they voted to accept the plan.
- Discharge. With a few exceptions, the confirmation of the plan of reorganization operates as a discharge of the debtor's pre-confirmation debts, except if the debtor liquidates or ceases to engage in its business after the consummation of the plan.

To counter the debtor's privileges, chapter 11 also affords various protections to creditors and other parties in interest. The maximization of the estate that may be distributed to stakeholders is ensured through the power of the debtor to avoid certain prepetition transfers of its assets and to demand turnover of its property. Creditors' and other committees enjoy a significant role in consulting with the debtor regarding the administration of the case and plan negotiations, and are assisted by professionals paid by the debtor's estate. Finally, the debtor's actions are carefully scrutinized by the bankruptcy court.

The views expressed herein are solely those of Ms. Zerjal, and not necessarily the views of Proskauer Rose LLP or any of its attorneys.

■ *Maja Žerjal

Je odvetnica pri odvetniški pisarni Proskauer Rose LLP v New Yorku. Je članica skupine za reorganizacije in stečaje, katere odvetniki so vodili številne odmevne reorganizacijske primere, vključno z Enronom, General Motors, Chryslerjem, MF Globalom, in L.A. Dodgers. Maja zastopa upnike, upniške odbore, dolžnike in delničarje na področju stečajev, izvensodnih reorganizacij in upravljanja podjetij.

Maja je članica raznih profesionalnih organizacij ter je aktivna članica uredniškega odbora strokovne publikacije International Corporate Rescue, v kateri je objavila več člankov o reorganizacijah z mednarodno noto in drugih aktualnih trendih.

Maja je diplomirala na Pravni Fakulteti Univerze v Ljubljani (cum laude) leta 2010. Leto kasneje je magistrirala na Harvard Law School, kjer je prejela priznanje "Dean's Scholar in Corporate Reorganization". V času magistrerja je bila urednica pri Harvard Business Law Review in asistentka profesorice prava Evropske Unije Gráinne de Búrca.

She is an Associate at Proskauer Rose LLP, resident in the law firm's New York office. She is a member of the firm's Business Solutions, Governance, Restructuring & Bankruptcy Group, whose attorneys led numerous high-profile restructuring cases, including Enron, General Motors, Chrysler, MF Global, and the L.A. Dodgers. Her practice focuses on the representation of creditors, creditors' committees, debtors, and equity holders in the areas of bankruptcy, out-of-court reorganizations, and corporate governance.

In addition to her involvement in various professional organizations, Maja is a member of the Editorial Board of International Corporate Rescue, a corporate restructuring and insolvency journal, which has published several of her articles on current trends.

Maja graduated from the Faculty of Law of the University of Ljubljana (cum laude) in 2010 and received her LL.M. from Harvard Law School in 2011, where she was recognized as the Dean's Scholar in Corporate Reorganization. While at Harvard, Maja was Senior Editor of the Harvard Business Law Review, and a research assistant for EU Law Professor Gráinne de Búrca.

Okrogla miza: Primerjava med študijem prava v Sloveniji in v tujini

**The Study of Law at Home and Abroad:
A Comparative Perspective**

Ludvik Toplak

Študij v Ljubljani, Beogradu, New Yorku, Novem Sadu, Oslu in Potsdamu.

Delal kot profesor na Pravni fakulteti v Mariboru ter Univerzi v Ljubljani.

Avtor in soavtor številnih znanstvenih in strokovnih del ter publikacij s področja civilnega, gospodarskega in mednarodnega gospodarskega prava, ekologije, intelektualne lastnine in človekovih pravic ter zlasti socialno tržne ekonomije.

Delal v gospodarstvu (1980-1987) in v politiki kot predsednik Družbenopolitičnega zbora, prvega demokratično izvoljenega parlamenta Republike Slovenije (1990-1993), bil rektor Univerze v Mariboru (1993-2002) ter veleposlanik Republike Slovenije pri Svetem sedežu (2002-2006), danes prorektor univerze Alma Mater Europaea founded by European Academy of Sciences and Arts Salzburg (2012 -), EASA, ter ustanovitelj in predsednik Alma Mater Europaea - Evropskega centra, Maribor. Član Evropske akademije znanosti in umetnosti. Član Rotary International, Council of Legislation (2013)

Na področju izobraževanja bil aktivno vključen v mednarodne programe kot predsednik Podonavske rektorske konference, predsednik Rektorske konference Alpe-Jadran, član predsedstva Evropske rektorske konference, član predsedstva Konfederacije univerz Evropske unije ter International Conference on High Education (ICHE).

prof.dr. Ludvik Toplak, pravnik; Gosposka 1, Maribor; GSM: 031 334 949
e-naslov: ludvik.toplak@esm.si

Znanje ne pozna meja

Knowledge has no Borders

Kaja Batagelj*

Zadnje čase pogosto poslušam pritoževanje kolegov nad slovenskim šolskim sistemom. Velika večina kritik je utemeljena, vendar pa v debatah nekaj pogrešam - zavedanje, da študentje navsezadnje nismo odvisni le od šolskega sistema. Vem, da so v tujini univerze, ki so veliko bolj kakovostne od slovenskih. Navsezadnje tudi sama načrtujem študij v tujini. Vendar, diplomirala bom v Sloveniji, na ljubljanski Pravni fakulteti. Ali se moram zaradi tega počutiti inferiorno v primerjavi s študenti iz najboljših svetovnih univerz? Menim, da to ni tako samoumevno. Znanje ne loči meja, mogoče ga je pridobivati kjer koli in na številne načine, še zlasti v dobi informacijske tehnologije. Do vrhunske literature je mogoče dostopati brez težav, na spletu je veliko "online course-ov" za vsako področje zanimanja, nekatere univerze, ki so v svetovnem vrhu, na spletu objavljajo predavanja vrhunskih profesorjev. Poleg tega naj omenim različna mednarodna tekmovanja – sama študiram pravo, zato sem seznanjena s t.i. moot courti, tekmovanji, kjer je simuliran postopek pred sodiščem. Udeležba na enem od teh je zame pomenila krono mojega študija. Priprave na tekmovanje izgledajo približno takole: pol leta trdo delaš na primeru, pozabiš spati, jesti in se neštetokrat vprašaš, zakaj si se sam podal v to mučenje. Želja po tem, da bi bili pisni izdelki popolni ter ustni nastopi izpiljeni do potankosti, te pripelje skorajda do norosti. Vendar vse postane smiselno in vredno truda, ko se na ustnem delu tekmovanja soočiš s sotekmovalci. Z ekipami, ki prihajajo iz najboljših univerz na svetu. Občutek, da se z njimi lahko primerjaš, poplača vse. Še bolj neverjeten je občutek ob razglasitvi rezultatov, ko ugotoviš, da je tvoja ekipa premagala tudi ekipe z najbolj elitnih univerz ter se znašla v svetovnem vrhu. To je potrditev, da univerza sama po sebi ne prinaša odličnosti. Prinašajo

jo trud, trdo delo, odrekanje in predvsem notranja želja po znanju. To notranjo radovednost pa nekateri nosijo v sebi in bodo zato uspešni ne glede na to, kje se bodo v življenju znašli in ne glede na to, kakšen naziv si bodo pridobili. Seveda pa ne gre zanemariti pomena profesorjev, ki te spremljajo na študijski poti. Na koncu so ti tisti, ki dajo piko na i. Ki pridobljeno znanje okronajo s širino in svetovljanskim pogledom. Predvsem to pogrešam v Sloveniji, vendar ne bi rada posploševala. Tudi na ljubljanski Pravni fakulteti so profesorji, ki jim ni vseeno za študente, ki nam dajejo zagon ter odpirajo oči. Vsakemu posameznemu sem za to hvaležna, saj so bili velikokrat prav oni tisti, ki so mi, mogoče tudi nevede, pokazali pot naprej. Zato se zavedam, kakšnega pomena je kakovosten profesor, deluje kot kompas. Žal slovenski šolski sistem temu postavlja meje, saj ne deluje, je gluha za nadarjene študente ter omejuje entuziastične profesorje. V tej točki je primerjava s študijem v tujini relevantna, vendar o teh vprašanjih ne bom razglabljala sedaj, saj so prekompleksna. Na tem mestu želim posredovati le osnovno sporočilo, da smo vedno le to, kar iz sebe ustvarimo. Nihče drug nas ne bo oblikoval in gnil naprej. In to velja tudi za pridobivanje znanja – v Sloveniji ali pa v tujini.

Lately, I have been listening to my fellow students complain about the Slovenian educational system. And even though the majority of criticisms may be justified, there is something I miss in the debates – the realisation that students do not solely depend on the educational system. I am well aware that universities abroad offer better education. After all, I am also planning to continue my studies abroad. However, I will graduate from the Faculty of Law at the University of Ljubljana and will therefore have a diploma from Slovenia. Does that mean I should feel inferior to students from the most prestigious universities in the world? I believe that is not something that should be taken for granted. Knowledge knows no boundaries or borders, it can be gained anywhere and there are numerous ways of learning especially in the information technology era. The best literature is easily accessible on the Internet, there are many online courses on any field of interest and some top universities even offer the lectures of their best professors. In addition, I should mention that there are numerous international competitions – as a law student I am familiar with moot courts, competitions which are basically simulated court proceedings. Taking part in one of these competitions has been the highlight of my student life. The preparations for the competition go something like this: you work really hard on the case for 6 months, you forget to eat or sleep and you ask yourself a thousand times if all this torment is really necessary. But the desire and the need to improve your brief-writing and perfect your oral arguments can literally drive you to the brink of insanity. But in the end, it all makes it worthwhile when you finally get the opportunity to present your oral arguments and face your opponents who come from some of the most prestigious universities in the world. Just knowing that you can compare yourself to them makes it all worthwhile. The feeling that comes over you when you hear the results is overwhelming especially when your team defeats the teams from the most prestigious

universities and you find yourself at the very top. This is only a confirmation that the university itself does not guarantee excellence. That is achieved with hard work, effort and commitment, but most importantly with your inner thirst for knowledge. People with inner curiosity are more likely to succeed no matter where they might end up in life or what title they will once have. Of course, the importance of professors who are with us throughout our studies shall by no means be disregarded. After all, they are the ones who are a significant part of our studies and they share their knowledge and cosmopolitan views with us.

I miss that in Slovenia but I do not want to generalize. There are professors at the Faculty of Law who genuinely care about their students and encourage us every step of the way. I am grateful to each and every one of them as they are the ones who have shown me the way. That is why I know how important it is to have a good professor who gives you guidance. Unfortunately, the Slovenian educational system puts limits on all of us; it is not efficient and does not function properly. The system keeps turning a deaf ear to gifted students and systematically clips the wings of keen professors. In this regard, a study abroad is very important but I do not wish to discuss these questions now as they are too complex. At this point, all I want to do is spread my message, i.e., we are what we create for ourselves. Nobody else will shape our future or push us forward. And that goes for gaining knowledge too – in Slovenia or abroad.

164

■ *Kaja Batagelj

Leta 2010 sem kot zlata maturantka maturirala na Šolskem centru v Postojni (smer: gimnazija). Poleg tega sem na maturi imela najboljši rezultat v psihologiji v Sloveniji. Nato sem začela s študijem na Pravni Fakulteti Univerze v Ljubljani. Trenutno zaključujem 4. letnik. Moja povprečna ocena je 9,54. Leta 2011 sem postala članica Ženevskega kluba, to je klub študentov Pravne fakultete Univerze v Ljubljani, ki nas zanimajo ekonomske teme in mednarodni odnosi. V okviru Ženevskega kluba sem organizirala številne aktivnosti. Med najpomembnejše dosežke Ženevskega kluba sodi organizacija tekmovanja Prav(n)a rešitev za študente prava. Tekmovanje je Ženevski klub prvič organiziral leta 2011, pri organizaciji sem sodelovala tudi sama. Letos pa sem se tekmovanja udeležila kot tekmovalka v zmagovalni ekipi. V študijskem letu 2012/2013 sem bila vodja in glavni organizator strokovne ekskurzije v ZDA, ki smo se jo marca 2013 pod vodstvom prof. dr. Franja Štiblarja ter prof. dr. Janeza Kranjca udeležili študentje, ki smo na Pravni fakulteti obiskovali predmet Bančništvo, zavarovalništvo in kapitalski trgi. Leta 2013 je izšla knjiga prof. dr. Franja Štiblarja z naslovom Finančni trgi, akterji, instrumenti, posli, kjer sem avtorica poglavja 4.4. z naslovom Prezvemi v samostojni Sloveniji, posebej v letih 1999-2003 in 2007-2012. V letošnjem šolskem letu (2013/2014) sem se udeležila največjega svetovnega tekmovanja iz poznavanja prava Evropske Unije, European Law Moot Court. Naša ekipa se je uvrstila v regionalni finale tekmovanja, kjer smo v vlogi predstavnika Evropske Komisije zasedli 3. do 4. mesto (9. – 16. mesto na svetu). Poleg tega sta bila naša memoranduma ocenjena kot najboljša memoranduma regionalnega finala. Po tem tekmovanju sem, kot že rečeno, sodelovala na tekmovanju Prav(n)a rešitev, kjer si je naša ekipa priborila zmago. Po zaključku študija na Pravni

fakulteti želim študirati v tujini, moja področja zanimanja sta zlasti finančno pravo ter pravo Evropske Unije.

In 2010 I graduated with honours (top 3% of generation 2010) from Šolski center Postojna (Postojna Grammar School). In addition, I achieved the highest result in Slovenia in Matura psychology exam (equivalent to A-levels). After high school I continued my studies at the Faculty of Law, the University of Ljubljana. Currently, I am finishing my fourth year. My grade point average is 9.54. In 2011, I became a member of the Geneva Club, which is a club of Law students at the Faculty of Law. Our main interests are economic issues and international relations. As a member I have organized numerous activities. One of our most important achievements is the establishment and organization of a competition called Prav(n)a rešitev. The competition was first organized in 2011. I participated as an organizer. In 2012/2013 I was a group leader and a chief organizer of an excursion to the USA in March 2013. The Law students who studied Banking, Insurance and Capital Markets travelled to the USA under the mentorship of Prof. dr. Franjo Štiblar and Prof. dr. Janez Kranjc. In 2013 a book by Prof. dr. Franjo Štiblar titled Financial Markets, Actors, Instruments, Business was published. I am the author of chapter 4.4 called Takeovers in independent Slovenia, particularly in years 1999 – 2003 and 2007 – 2012. This academic term (2013/2014) I took part in the biggest competition in the world covering the Law of the European Union, called European Law Moot Court. Our team made it to the regional finals and as representatives of the European Commission we finished at the 3./4. place (9.-16. place in the world). Furthermore, our written memorandums were voted best in the regional competition. After this competition I took part at the competition Prav(n)a rešitev (this time as a contestant), where our team won. After I have finished my studies at the Faculty of Law, I would like to continue my studies abroad and I am particularly interested in Financial Law and the Law of the European Union.

Kako optimalno izkoristiti potencial?

How to Optimally Exploit the Potential?

166

Veronika Fikfak*

■ ***Veronika Fikfak**

She is Lecturer in Law at Homerton College. She concluded her doctoral thesis at the University of Oxford, where her research focused on the interface between domestic and international law. She is especially interested in the role of domestic judges in the application of international law. Prior to her appointment, Veronika was a visiting researcher and lecturer at the Sciences Po, Paris; she also clerked at the International Court of Justice and worked as a research assistant at the Law Commission for England and Wales.

Pomen interdisciplinarnosti v pravu

The Importance of Interdisciplinarity in Law

167

Sašo Kraner*

Finančni sistem ter odnosi med posameznimi subjekti v gospodarstvu postajajo čedalje kompleksnejši, kar je nenazadnje pokazala tudi zadnja finančna kriza, ki je izpostavila številne pomanjkljivosti na področju finančnega in pravnega sistema. Kmalu po njenem izbruhu so se reforme dotaknile vseh predelov finančnega sistema, saj se niso ustavile le pri finančni regulaciji in nadzoru, ampak se je z ukrepi aktivno poseglo tudi na finančne trge: bodisi posredno v obliki finančnih instrumentov bodisi neposredno v obliki državnih pomoči. Skupno vsem oblikam izvedenih posegov je, da temeljijo na pravu oziroma na pravnih normah. Povedano drugače, odnos med pravom in financami se je tako pokazal kot še bolj prepleten kot kdajkoli prej.

Pri zasnovi finančno-pravnih instrumentov je treba vselej imeti v mislih naslednjo dihotomijo. Finančni instrumenti, ki so po svoji naravi sicer zapleteni in kompleksni, nedvomno izvajajo vrednostno funkcijo. Le če so pravilno in premišljeno zasnovani lahko služijo legitimnemu gospodarskemu cilju, sicer lahko vodijo k nezaslišani zlorabi, pri čemer črta ločnica, prav zaradi kompleksnosti, ni vedno vidna na prvi pogled. Finančni instrumenti so lahko na eni strani, v primeru pravilne zasnove, sredstvo za gospodarsko ekspanzijo, na drugi strani pa lahko prispevajo k izbruhu finančne krize, če so zasnovani napačno.

Prispevek se tako osredotoča na pomen interdisciplinarnosti za sam študij prava, saj prav interdisciplinarno znanje prava in financ postaja ključno za reševanje kompleksnih težav sodobnega finančnega sistema. Pri študiju prava se zato ti dve področji ne bi smeli obravnavati ločeno, kot dva neodvisna in nepovezana svetova,

temveč bi bilo potrebno vselej spoznati najprej ekonomske razloge, v posledici katerih so bila sprejeta posamezna pravna pravila, šele nato pa se lotiti analize posameznih pravnih pravil (zakonodaje) s pravnimi metodami in metodologijami.

Osebna izkušnja iz tujine, in sicer v okviru izmenjave na Pravni fakulteti Univerze v Münchnu, je razkrila, da se predavanja s področja gospodarskega in finančnega prava, pričnejo s predstavitvijo ekonomskih in finančnih razlogov, ki so pripeljali do sprejetja posameznih pravnih pravil. Tako pri insolvenčnem pravu gospodarskih družb profesor predavanje začne s teorijo iger ter s konceptom finančnega in ekonomskega neuspeha. Pri borznem in finančnem pravu je uvod namenjen ekonomskim osnovam, nadaljuje se z različnimi načini vrednotenja vrednostnih papirjev, s finančnimi teorijami, storitvami in lastnostmi učinkovitih finančnih trgov, ter se šele nato obrne k samemu pravu, to je zakonom, uredbam, direktivam in pravni praksi na omenjenem področju. Pri združitvah in prevzemih so predavanja prav tako preletena z ekonomskimi, finančnimi in davčnimi razlogi pri posamezni vrsti transakcije.

Na tem mestu velja posebej poudariti, da se pri študiju prava nikakor ne sme zanemarjati vloge prava, ki lahko na trg vpelje spodbude za drugačno vedenje in odločitve posameznikov. To je še posebej pomembno za delovanje finančnega trga in ravnanje (obnašanje) finančnih akterjev. V primeru, da pravo na finančni trg vpelje napačne spodbude, lahko to pripelje do prevzemanja pretiranega tveganja in v primeru, da to iracionalno obnašanje privede do t.i. špekulativnega balona - širše do sistemskega tveganja, lahko to ogrozi sam obstoj finančnega sistema (npr. povzroči finančno krizo). Vendar kako naj pravnik (pravilno) zasnuje pravna pravila na katerih temelji finančna regulacija brez finančnega znanja, in kako naj v praksi predlagala učinkovite in inovativne rešitve, brez razumevanja motivov in razlogov ravnanj finančnih akterjev? Povedano drugače, brez razumevanja ekonomskih, finančnih in davčnih razlogov za posamezno vrsto transakcije, je predlagana rešitev pogosto druga najboljša. Drži, da se pravnik v ta namen lahko posvetuje s finančnimi strokovnjaki, vendar tudi če finančni strokovnjaki pripravijo poročilo, je še vedno pravnik tisti, ki mora znati zastaviti pravilna vprašanja. Zato je pomembno, da pravnik na finančnem področju pozna finančne teorije in ekonomske razloge, kajti to mu omogoča, da zastavi pravilna vprašanja. Ne glede na to, da veliko ekonomskih modelov in finančnih teorij sloni na predpostavkah, ki v realnosti pogosto ne držijo, nam prav ti modeli in teorije omogočijo, da finančni sistem, ki je prežet s pravili in pogodbami, razgradimo v njegove osnovne elemente in pomembneje v obvladljive enote. Kajti finančni sistem se pogosto prav zaradi svoje kompleksnosti zdi prezapleten za upravljanje. Seveda finančnih teorij ne bi smeli obravnavati kot vseobsegajoče teorije, ki bi lahko v celoti pojasnile finančne trge, ampak kot sredstvo za postavljanje pravih pravnih vprašanj.

Na podlagi vsega navedenega je zaključiti, da je pomen interdisciplinarnega znanja v pravu bistven in da se ga pri študiju prava ne sme zanemarjati. Priložnost pravnega študija v Sloveniji na gospodarskem področju je tako v povezovanju prav teh dveh področij.

The financial system and the interconnectedness between different entities in the economic system are becoming more complex than ever before. The latest financial crisis has pointed out numerous defects in the financial and legal system. Soon after the financial crisis the reforms have touched every part of the financial system. Moreover, the reforms have gone beyond the scope of supervision and regulatory provisions, with measures have been actively intervened in the financial system: either indirectly with financial instruments, either directly with state aids. The common factor of the undertaken measures is the fact that they are based on legal norms. Stated differently, the interdependence between finance and law is becoming one of the most important issues of our time.

In designing financial-legal instruments one has to be aware of the following dichotomy. Financial instruments are complicated but perform a valuable function. If they are designed in the proper way they can serve a legitimate economic purpose, but if they are designed in the wrong way, they can lead to outrageous abuse. Because of the complexity, the difference is not always visible at the first look. Financial instruments can lead to economic expansion, when they are designed in the right way, on the other side they can contribute to the economic downturn, when the design is not well thought through.

This article is focused on the importance of interdisciplinarity in the legal study. Interdisciplinary knowledge is becoming one of the crucial factors in dealing with complex issues and arrangements in the modern financial system. For this reason the legal study should not deal with this two areas separately as two unconnected and independent areas. Instead it should be first dealt with economic and financial reasons that lead to the adoption and implementation of individual legal provisions. Only after this first step the legal provisions (more broadly: legislation) should be analyzed with appropriate legal methods and methodologies.

At the Law faculty of Ludwig Maximilians University of Munich lectures in the field of corporate and financial law start with the economic and financial reasons that led to the adoption of legal provisions. The professor of Corporate Insolvency Law begins the lectures with the game theory and with the concept of economic and financial failure. In the Financial Market Regulation course the introduction lecture is devoted to economic foundations, then the professor continues with different methods of valuation of securities, and goes on with financial theories, the function and characteristics of financial markets before he turns his focus to law, more precisely to legislation, regulations, directives and the legal cases. In the M&A course the lectures are intertwined with economic, financial and tax reasons behind the chosen form of transaction.

In the legal education should not be forgotten that sometimes law introduces incentives in the market that can lead to different behavior and decision of individuals. This is especially important for the function of the financial market and

behavior of financial subjects. In the case that law introduces wrong incentives in the market, it can lead to excessive risk taking and in the case that this leads to irrational behavior of financial subjects - to systemic risk, it can severely affect the financial system (e.g., cause a financial crisis). The following question arises how can a lawyer design legal norms and provisions on which the financial regulation is based without financial knowledge. At the same time it is quite difficult to propose efficient and appropriate solutions to real cases without the understanding of motives and reasons behind the decisions of financial subjects. Without the understanding of these economic, finance and tax reasons the proposed solution is often the second best. It is true that a lawyer can consult a financial expert for a report, but in the end the task to ask the right questions is entrusted upon the lawyer. This is another reason why is it important that the lawyer in the financial field understands the financial theories and economic reasons, then this enables him to ask the right questions. In despite the fact that most of the economic models and financial theories are based on assumptions, that in reality usually do not hold, this models and theories enable us to decompose the complex financial system, which is intertwined with rules and contracts, into its basic elements and more importantly to manageable units. Often because of the complexity it seems to complex to govern. In the end this theories should not be considered as all-encompassing theories that could explain the financial system in every detail, but as a tool to ask the right questions.

Interdisciplinary knowledge in law is important and it should not be neglected. The opportunity of legal education in Slovenia lays in the integration of these two fields.

■ ***Sašo Kraner**

Kot študent ekonomije se je vzporedno redno vpisal na Pravno fakulteto v Ljubljani. Študij na Fakulteti za management Koper je v letu 2011 zaključil ter pridobil naziv diplomirani ekonomist. Za diplomsko nalogo Vzroki velike depresije in finančne krize (*Causes of the Great Depression and the Great Financial Crisis*), mentor prof. dr. Primož Dolenc, je prejel nagrado Fakultete za management Koper za najboljše diplomsko delo. V času vzporednega študija je sodeloval v okoljski raziskovalni skupini in pod mentorstvom prof. dr. Janeza Kranjca, na mednarodnem okoljskem simpoziju v Ljubljani leta 2010, predstavil prispevek z naslovom Varstvo zemlje v Nemčiji (*Soil aftercare in Germany*). Leta 2013 se je v Amsterdamu udeležil mednarodnega poletnega programa Pravne fakultete Univerze Columbia iz New Yorka (*Columbia University in the City of New York, Law School*), kjer je prejel nagrado Hans Smit Prize kot najboljši udeleženec programa, po mnenju profesorjev Pravne fakultete Univerze Columbia iz New Yorka. V letu 2013/14 je v okviru izmenjave na Pravni fakulteti Univerze v Münchnu (*Ludwig-Maximilians-Universität München*) opravil izbirne predmete z gospodarskega in finančnega prava. Študij na Pravni fakulteti v Ljubljani bo zaključil junija 2014, in sicer z diplomsko nalogo Ukrepi in instrumenti finančnega inženiringa, pod mentorstvom prof. dr. Franja Štiblarja. Magistrski študij (LL.M.), s težiščem na gospodarskem in finančnem pravu, bo v letu 2014 (razred 2015) nadaljeval v ZDA na Pravni fakulteti Univerze Columbia iz New Yorka (*Columbia University in the City of New York, Law School*).

Zakaj študij prava v Ljubljani?

Studying Law in Ljubljana - why?

171

Jelena Malnar*

■ ***Jelena Malnar**

Od leta 2013 je pripravnica v slovenski podružnici mednarodne odvetniške pisarne Schönherr. V istem letu je zaključila študij na Pravni fakulteti v Ljubljani. Gimnazijo in osnovno šolo je zaključila na Hrvaškem v Čabru, kjer je tudi živela pred prihodom v Ljubljano leta 2007. Prve mednarodne izkušnje je pridobila že v času srednješolske izobrazbe ko je bila izbrana, s štirimi drugimi dijaki iz Hrvaške, za štipendistko HMC fundacije in bila nagrajena z enoletno štipendijo za izobraževanje v Angliji. Tako je v akademskem letu 2005/2006 uspešno zaključila študij v Frensham Heights School v okraju Surrey. Tudi v času študija na Pravni fakulteti v Ljubljani je nadaljevala z pridobivanjem dodatnih mednarodnih izkušenj in je leta 2012 opravila pripravništvo v Evropskem parlamentu za Evropsko ljudstvo stranko. Poleg mednarodnih izkušenj, je kot študentka aktivno delovala v različnih mednarodnih organizacijah in združenjih na faksu, kot sta ELSA (Evropsko združenje študentov prava) in Pitamičevo tekmovanje, ki je bilo prepoznano tudi s strani fakultete in nagrajeno z dekanovimi nagradami za izjemne dosežke na področju obštudijskih dejavnosti. Njeno aktivno udejstvovanje pa je bilo zaslediti tudi v različnih vodilnih funkcijah v organizacijah in društvih, ki povezujejo Slovence v zamejstvu in po svetu s ciljem ohranjanja slovenske kulture, to sta predvsem Svetovni slovenskih kongres in Slovensko kulturno društvu »Gorski kotar«.

Pravo in pravna izobrazba kot prispodoba slovenske družbe

Law and Law education – Allegory of Slovenian Society

172 ■

Damjan Kukovec*

■ ***Damjan Kukovec**

Leta 2001 je diplomiral „cum laude“ na Pravni fakulteti v Ljubljani s povprečno oceno 9,9. Za diplomsko delo pod mentorstvom prof. dr. Petra Grilca je prejel priznanje Vlade RS za najboljšo diplomsko delo s področja prava Evropske unije. Za študijske dosežke je prejel zlato plaketo Univerze v Ljubljani.

Študij je nadaljeval na Harvard Law School (kot Gammon fellow), kjer je leta 2002 magistriral. Med študijem je delal tudi kot asistent prof. Marka Roeja.

Po končanem magisteriju je delal kot svetovalec pritožbene stopnje Posebnega sodišča za Sierra Leone v Freetownu, kjer je tudi predaval v okviru pomoči Sodišča nacionalnemu pravnemu sistemu. Pripravništvo je opravljal na Višjem sodišču in Ustavnem sodišču RS ter ga zaključil s pravosodnim izpitom. Zatem se je zaposlil na Sodišču Evropske unije.

Kot član Pravne službe Evropske komisije je Komisijo zastopal pred Sodiščem Evropske unije v Luksemburgu v več kot osemdesetih primerih ter je tako Slovenec z največ izkušnjami z zastopanjem pred Sodiščem Evropske unije.

Damjan Kukovec je trenutno doktorski kandidat (S.J.D. candidate) na Harvardu. Doktorsko disertacijo piše pod mentorstvom prof. Duncana Kennedyja ter prof. Gráinne de Búrca. Predava na univerzah ter konferencah v ZDA, Evropi ter na Bližnjem vzhodu ter objavlja članke v tujini ter v Sloveniji.

Tekoče govori angleško, nemško ter francosko. Poročen je s pravnico Evo Kukovec, ima hči Ano Marijo ter sina Kristjana.

Handwriting practice lines consisting of 20 sets of three horizontal lines (top, middle, and bottom) for letter formation.

Handwriting practice lines consisting of 24 horizontal dotted lines.

Skrb za vaše zdravje je del nas.

Poslanstvo našega farmacevtskega podjetja

je narediti dragocene trenutke še lepše in bogatejše.

*Naše poti so zato tlakovane z znanjem, visoko tehnologijo in izdelki,
ki izpolnjujejo želje po zdravem življenju.*

Naša prihodnost je med vodilnimi

farmacevtskimi generičnimi podjetji v svetu.

ALMA MATER EUROPAEA

— Evropski center, Maribor —

ALMA MATER EUROPAEA

European Center, Maribor

za Slovence po svetu izvaja v Sloveniji akreditirane študijske programe vseh Bolonjskih stopenj, priznane v državah EU, ter raziskovalno deluje doma in v tujini na naslednjih področjih:

ZDRAVSTVENA NEGA (Bachelor)

FIZIOTERAPIJA (Bachelor),

ZDRAVSTVENE VEDE (Master),

SOCIALNA GERONTOLOGIJA (Bachelor, Master, Ph.D),

MANAGEMENT POSLOVNIH SISTEMOV (Bachelor, Master),

ARHIVISTIKA IN DOKUMENTOLOGIJA (Master),

EVROPSKE POSLOVNE ŠTUDIJE (Master),

FINANČNE STORITVE (Bachelor, Master),

EKOREMEDIACIJE (Bachelor, Master),

HUMANISTIKA (Master, Ph.D).

Alma Mater Europaea vključuje vrhunske strokovnjake in znanstvenike iz domačih in tujih univerz, izvaja visokošolske študijske programe, tudi v obliki »distance learning, in raziskovalno dejavnost, ima akreditiran študij na daljavo, ki ga izvaja s sodobno informacijsko komunikacijsko tehnologijo. Zaželeno in možno je sodelovanje s Slovenci po svetu, bodisi kot pedagogi, raziskovalci ali študenti.

Gosposka ulica 1, SI - 2000 Maribor
T: + 386 2 250 1999 - F: +386 2 250 1998
info@almamater.si

— www.almamater.si —

SlovenianBusinessClub

www.SlovenianBusinessClub.si

Razmišljajte digitalno.

Organizirajte svojo pisarno z rešitvami Pošte Slovenije.

Vrhunski pisarniški programi, prava strojna oprema in uporabnikom prijazne poslovne storitve – vse na enem mestu, skrbno povezano in izredno preprosto, predvsem pa brez skrbi in preglavic. Za brezhibno delovanje, varnost in zanesljivost nepogrešljivih poslovnih orodij bodo poskrbeli usposobljeni strokovnjaki Pošte Slovenije. Kontaktirajte nas za brezplačni 30-dnevni preizkus.

CloudAgile
Business Partner

PosiTa je nadgrajen sistem storitev Poslovnega centra.

080 14 46
www.posita.si

Dormeo®

“Če hočeš doseči več,
potrebuješ kakovosten
počitek. Ležišče AIR LUX
ti nudi prav to: več boljšega
spanca v krajšem času.”

Jure Košir

AIR LUX |

VEČ prednosti
za VEČ udobja.

2 PLASTI
PENASTIH VZMETI

**8X
BOLJ
ZRAČNO**

v primerjavi z ležiščem iz bloka
pene in spominske pene

www.dormeo.net

OBIŠČITE NAS V TRGOVINAH:

Ljubljana, Celje, Kamink, Kranj, Koper, Krško, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto, Ptuj, Velenje, Zagorje

080 16 66

SVETOVNI SLOVENSKI KONGRES

SLOVENIAN WORLD CONGRESS

Cankarjeva 1/IV

1000 Ljubljana

Slovenija

Tel: +386 1 24 28 550

Fax: + 386 1 24 28 558

e-pošta: info@slokongres.com

www.slokongres.com